

Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Önerileri

Mart 2019

Yetkin ÇINAR

Türkmen GÖKSEL

tepav

**Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı
Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler
ve Politika Önerileri**

Yetkin ÇINAR
Türkmen GÖKSEL

tepav

TEPAV Yayınları No: 81

Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Önerileri

Yetkin ÇINAR

Türkmen GÖKSEL

Kitap içeriğinden yazarı sorumludur.

Kaynak göstermek suretiyle kısmen veya tamamen alıntı yapılabilir.

Mart 2019

Grafik Tasarım & Baskı

LOTUS LIFE AJANS

Rek.Tan.Bas.Yay.Org.Amb.İth.İhr.San.ve Tic.Ltd.Şti.

Şehit Cevdet Özdemir Mh. Sokullu Cd. Perçem Sk.

No: 9/A Çankaya

Tel: 0312 433 23 10 (pbx) Faks: 0312 434 03 56

info@lotusajans.com www.lotusajans.com

ISBN 978-9944-927-73-4

TEPAV

TOBB-ETÜ Yerleşkesi, TEPAV Binası

Söğütözü Caddesi No:43

Söğütözü/ANKARA

Telefon +90 312 292 5500

Faks +90 312 292 5555

www.tepav.org.tr

tepav@tepav.org.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş	vii
Ön Söz ve Teşekkür.....	ix
Giriş	1
KISIM I: TÜRKİYE’DE YENİ HÜKÜMET SİSTEMİNE DOĞRU TARTIŞMA ve ANALİZLER.....	5
1. Başkanlık, Yarı Başkanlık ya da Parlamenter Sistem: Sisteme Verilecek İsim mi, Yoksa Sistemin Tasarımı ve İşleyişi mi Daha Önemli?	11
2. Yürütmenin Başının Kâğıt Üzerindeki ve Pratikte Sahip Olduğu (Fiili) Gücü Arasındaki Farklar	13
3. Her Üç Sistem Örneklerinin Özellikleri Bire Bir Türkiye’de Uygulansa idi Ne Olurdu?.....	16
EK: Yetki Temerküz Endeksinin Hesaplanması ve Fiili Uygulama ile Karşılaştırılması	20
KISIM II: TÜRKİYE’DE SEÇİM SİSTEMİNİN PARAMETRELERİ.....	27
4. Seçim Sisteminin Yapısı ve Temel Parametreleri: Seçim Barajı, Seçim Formülü ve Çevre Büyüklüğü	27
5. Seçim Sistemini Değerlendirmekte Kullanılan Nesnel Ölçütler: Temsilde Adalet(sizlik) - Yönetimde İstikrar	36
6. Seçim Sisteminin İşleyiş Mekanizması ve Parametre Değişikliklerinin Olası Etkileri.....	39
6.1 Seçim Barajı Değişikliğinin Olası Etkileri.....	41
6.2 Seçim Çevresi Büyüklüğü Değişikliklerinin Olası Etkileri ...	42
6.3 Milletvekillerinin Seçim Bölgelerine Adil Dağılımında Matematiksel Hesaplama Yönteminin Etkisi ve Farklı Bir Hesaplama Önerisi.....	43
6.4 Sandalye Dağıtım Metodunun İhmal Edilen Önemi.....	51
KISIM III: 24 HAZİRAN 2018’de İLK KEZ UYGULANAN YENİ SEÇİM SİSTEMİNE DOĞRU: TARTIŞMA ve ANALİZLER.....	55
7. Demokratikleşme Paketindeki Önerilerle Karşılaştırmalı Alternatif Seçim Sistem Simülasyonları.....	55

7.1 Demokratikleşme Paketi Önerilerinin (Mevcut / Düşük Baraj Daraltılmış Bölge / Barajsız Dar Bölge) Simülasyonları: ..	58
7.2 Sisteme Türkiye Milletvekiliği'nin Eklenmesi Senaryoları ..	62
7.3 2014 Yerel Seçim Oylarıyla Mevcut, Dar ve Daraltılmış Bölge Sistemlerinde Olası Sonuçlar	68
7.4 Demokratikleşme Paketi Analizleri ile ilgili Çıkarımlar ve Politika Önerileri	71
EK-1: Bölgeleştirme Çalışması için Kullanılan Kriterler ve Metodoloji	73
EK-2: Daraltılmış Bölgeler İtibarıyla Milletvekili Sayıları.....	75
8. Yeni Anayasal Sistemde Seçim Sistemi Simülasyonları: 600 Milletvekili ve 87 Bölge – İttifaklı Sistem Öncesi Analizler.....	79
8.1 Senaryo Grubu 1: 600 MV, Farklı Parametrelerin Değiştirilmesi ve Oy Kaymaları.....	81
8.2 Senaryo Grubu 2: Daraltılmış Bölge ve Çoğunluk Sistemi .	88
8.3 Senaryo Grubu 3: Türkiye Milletvekiliği.....	90
9. İttifaklı / Yeni Seçim Sistemine Doğru: Simülasyon ve Analizler	97
9.1 21 Şubat 2018'de Teklif Edilen "İttifaklı d'Hondt" Sistemine Göre Seçim Simülasyonları.....	97
9.2 Güncel Oy Oranlarına Göre İttifak Senaryoları: İttifaklar İttifakları mı Zorluyor?	104
9.3 Seçim İttifakları İle TBMM'de 4 Değil, 6 Parti Olacak	109
9.4 24 Haziran Seçimlerine Doğru Son Oy Senaryoları ve Meclis Aritmetiği Simülasyonları	118
9.5 Seçim Çevrelerinde Son Milletvekilliklerini Kazanmada Bölgesel Rekabet Haritası	122
EK: d'Hondt dağıtımında Son Milletvekili Rekabetinde Kritik Seçim Bölgeleri	127
10. 24 Haziran 2018'de Gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimi Sonuçlarının Sayısal Analizi: Yeni Seçim Sisteminin Parametrelerinin Etkileri	130
10.1 24 Haziran 2018 Seçim Sonuçları.....	130

10.2 Yeni Sistemin Etkisi: İttifak Sisteminin Alternatif Senaryolar ile Analiz Edilmesi	134
10.3 Sonuçların Temsilde Adalet Açısından Değerlendirilmesi	135
10.4 Yeni Mecliste Güç Dengeleri / Güç Endeksleri: Konu Temelli (Issue Based) Koalisyonlar Dönemi mi Başlıyor?	137
10.5 Seçimin Genel Değerlendirmesi	142
EK: Kasım 2015 Seçimlerine Göre 2018'deki Oy Oranı / Yüzdesi Farkları	145
Son Söz	149
Kaynaklar	151

Sunuş

Yakın dönemde, bir taraftan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilirken; diğer taraftan 24 Haziran 2018'de Milletvekili sayısını 600'e, seçim bölge sayısını 87'ye çıkaran ve siyasi partilerin seçim öncesi ittifak yapabilmelerine olanak tanıyan sistem değişiklikleri ile gidilen bir seçim yaşadık. Ayrıca; barajın düşürülmesi, daraltılmış ya da dar bölge seçim sistemleri gibi gerçekleşmeyen ancak tartışılan öneriler de ortaya atıldı. Hükümet ve seçim sistemimize ilişkin yapılan bu değişikliklerin ve önerilerin olası ve gerçekleşen etkileri TEPAV tarafından ilgi ile takip edildi. Bu doğrultuda bu kitabın yazarları Yetkin Çınar ve Türkmen Göksel ile farklı dönemlerde çalışmalar yapılarak, çeşitli sorulara yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkeleri bağlamında yanıt arandı. Aynı zamanda bu kitabın içeriğini de oluşturan ve bu süreçte yanıt aranan sorular şöyleydi:

Hükümet sistemi tartışmalarında hangi noktalara dikkat edilmeli? Seçim barajı, seçim çevre büyüklüğü gibi parametrelerdeki değişiklikler ile yönetimde istikrarı zedelemeyen temsilde adaleti artırmak mümkün müdür? Seçim çevrelerine tahsis edilen milletvekili sayısını belirlemede Yüksek Seçim Kurulu'nun kullandığı yöntemden başka, adaleti artırıcı, alternatif bir yol belirlenebilir mi? Seçim sistemimizde sandalye dağıtım mekanizmasının önemi yeterince ele alınmış mıdır? Demokratikleşme paketinde sunulan öneriler uygulanırsa (dar ve daraltılmış bölge) seçim sonuçları üzerinde nasıl etkileri olurdu? İttifaklı seçim sistemi nedir ve 2018 seçiminde uygulanırsa sonuçlar nasıl etkilenirdi? İttifaklı sistemin kendi içinde temsilde adaleti artırıcı düzenlemeler yapılabilir mi?

İşte bu kitap tüm bu konular çerçevesinde yapılan çalışmaların yeni bir ürünü olarak ortaya çıktı. Kitap, aynı zamanda 2011 yılında yine aynı yazarlara ait ve TEPAV tarafından yayınlanan seçim sisteminin esaslarına ve değişiklik önerilerine ilişkin kitabın bir devamı olarak da görülebilir. İki, özellikle o dönem yoğun olarak tartışılan seçim barajına odaklanmış analizler içerirken; elinizdeki kitap, seçim sistemin diğer parametreleri olan bölge büyüklüğü, sandalye dağıtım yöntemi ve ittifaklı sistemin etkilerini, yine temsilde adalet ve yönetimde istikrarın nesnel ölçütleri bağlamında ele alıyor. Bunun yanı sıra hükümet sistemi tartışmalarında yararlanılabilecek olan yürütmenin başında toplanan gücün hesaplanmasına ilişkin nesnel ölçütler sunuyor.

Türkiye'de sistem tartışmalarının devam edeceği görülüyor.

Bunun için sistem parametrelerinde yapılan ve yapılmayan tüm değişikliklerin olası ve gerçekleşen sonuçlarının iyi analiz edilmesi büyük önem taşıyor. Bu çerçevede, kitabın tüm karar alıcı ve ilgililerin yararlanabileceği bir eser olacağını umuyoruz.

Prof. Dr. Güven SAK

TEPAV Direktörü
Şubat 2019, Ankara

Ön Söz ve Teşekkür

Son yıllarda Türkiye’de seçim ve hükümet sistemlerinde çok önemli değişiklikler oldu. Bu değişiklikler ortaya çıkmadan çeşitli gerekçelerde mevcut sistemin değiştirilmesine yönelik farklı öneriler ortaya atıldı ve gerek kamuoyunda ve siyasi ortamda gerekse akademi çevrelerinde bu önerilerin olası sonuçlarına ilişkin tartışmalar yapıldı. Biz de geçen yaklaşık 10 yıl boyunca bu tartışmalara kendi uzmanlık penceremizden sayısal ve objektif analizlerle katkıda bulunmaya çalıştık. Bu kitap tüm bu çalışmalarımızın yeni bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Kitapta, hükümet sistemi tartışmalarının yanı sıra yakın geçmişte değiştirilen ya da değiştirilmesi kamuoyu gündeminde tartışılan seçim parametreleri üzerine öneriler sunulmuş ve bu değişikliklerin seçim sonuçları ve güç dengeleri üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Analiz edilen parametreler arasında; seçim barajı, seçim çevresi büyüklüğü (dar ve daraltılmış bölge ve her seçim bölgesine tahsis edilmesi gereken milletvekili sayısı), sandalye dağıtım mekanizmaları ve bu bağlamda 2018 genel seçimlerinde uygulanan ittifaklı sistem; “iki aşamalı d’Hondt” yöntemi yer almaktadır. Bu çerçevede kitabımızın amacı da yukarıda bahsi geçen parametrelere ve onların birleşimi ile oluşan sisteme ilişkin mümkün olduğu ölçüde uzlaşmaya dayanan, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinin her ikisini de dikkate alan ve bilimsel temeller üzerine kurulan öneriler sunmaktır.

Bu kitabın oluşmasında her aşamada değerli görüş ve yorumlarını bizimle paylaşan ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Güven SAK, Prof. Dr. Levent GÖNENÇ ve TEPAV uzmanlarına teşekkür ederiz. Umuyoruz ki yaptığımız bu çalışma ile küçük de olsa hükümet ve seçim sistem tartışmalarına bir katkımız olmuştur ve gelecekte de olacaktır.

Son olarak, bu kitabı okuyan, eleştiri ve önerileri ile araştırmalarımızı teşvik eden ve geliştiren herkese; bizleri yetiştiren ve bu çalışmaları yapabilmek için zamanlarından çaldığımız ailelerimize teşekkür ediyoruz.

16 Şubat 2019

Yetkin ÇINAR & Türkmen GÖKSEL

Giriş

Temsili bir demokratik sistemde seçim sistemi; “Oyların temsilciliklere (örneğin bir meclisteki sandalyelere) dönüşüm mekanizması” olarak tanımlanmıştır (Lijphart, 1986 ve 1994). Seçimlerin sonuçları ise bu anlamda iki temel kritere göre değerlendirilebilir. Bunlardan *temsilde adalet*, oyların sandalyelere dönüşüm mekanizmasında sapmalar olmamasına, yani her oyun temsil edilmesine; *yönetimde istikrar* ise, seçim sonucunda oy verenleri temsil edecek ve karar almayı kolaylaştıracak güçlü ve sürdürülebilir bir iktidarın oluşumuna işaret eder. Yapısı itibarıyla oransal temsilin, çoğunlukçu sistemlere göre temsilde adaleti sağlamada üstün iken, yönetimde istikrarın sağlanması bakımından daha zayıf olduğu bilinmektedir.

Bir seçim sisteminin temel parametreleri; seçim çevresi büyüklüğü, kullanılan sandalye dağıtım mekanizması ve seçim barajıdır. Seçim çevresi ve seçim bölgesi büyüklüğü bir seçim çevresine tahsis edilen milletvekili (temsilci) sayısı olarak tanımlanabilir.¹ Ülkemiz 87 seçim çevresine bölünmüştür ve hem bu bölgelerin belirlenmesi hem de bu seçim çevrelerinin kaçar temsilci çıkaracağı Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından belirli usullere göre belirlenmektedir. Ülke seçim barajı bir partinin temsilci çıkarabilmesi için ülke genelinde ulaşması gereken toplam en az oy yüzdesidir. Türkiye’de baraj %10 gibi yüksek bir düzeyde uygulanmaktadır. Sandalye dağıtım mekanizması ise, alınan oy sayıları ile temsilci sayısı farklı olduğundan, oyların hangi usulde temsilcilere dağıtılacağını belirleyen matematiksel hesaplama yöntemleridir. Ülkemizde son seçimlerde sürekli olarak d’Hondt adı verilen yöntem uygulanmaktadır.

Bu parametrelerin değiştirilmesi ile aynı oy dağılımları ile farklı seçim sonuçlarına yani sandalye ve güç dengelerine ulaşmak mümkündür. Yüksek bir barajın, baraj altında kalan partilerin aldıkları oy oranında temsil edilmelerini engelleyebileceği açıktır. Diğer taraftan sandalye dağıtım yöntemlerinden bazılarının (örneğin d’Hondt) yapısı gereği büyük partilere avantaj sağladığı da bilinmektedir. Seçim çevrelerinin görece büyük olması da küçük partilere yarar sağlayarak temsilde adaleti artırırken, yönetimde istikrarı olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

¹ Tüm bu kavramların ayrıntılı tanımları ve mekanizmanın çalışmasına ilişkin ayrıntılı açıklamalar Göksel ve Çınar (2011a) çalışmamızda bulunabilir.

Bu nedenlerle bir seçim sisteminin tasarlanması denilince, yukarıda sayılan parametrelerde yapılan değişiklikler anlaşılır. Bu değişikliklerin olası sonuçlarının öngörülmesi oy verenlerin ve siyasi aktörlerin daha dengeli stratejiler geliştirebilmesi için önemlidir. Diğer taraftan, her toplum için her zaman geçerli olacak tek ve ideal bir seçim sistemi tasarlamak da mümkün değildir. Hem ülkeler arasında, hem de tek bir ülke içinde bile farklı zamanlarda, birçok farklı seçim sisteminin uygulandığı görülmüştür. Bazen temsilde adalet kavramı bazen de seçim sonrası hükümet kurma olasılığı yani yönetimde istikrar güçlendirilmeye çalışılır.

Ülkemizde de seçim sistemi ülkenin gereksinimlerine uygun olup olmadığına bağlı olarak zamanla değişebilmiştir. Nitekim Türkiye’de çok partili dönemden bu yana çoğunluk ve oransal temsil sisteminin türleri olarak altı farklı seçim sistemi uygulanmış, diğer deyişle seçim sisteminin parametreleri çok kez değişmiştir. Uzun zamandır da kesintisiz olarak oransal (nispi) temsil sistemin özel bir türü olan %10 ülke barajlı d’Hondt sistemi uygulanmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, oransal temsil sisteminde aslında partilerin aldıkları oy oranlarına göre mecliste temsil edilmeleri esastır yani temsilde adalet ön plandadır. Diğer bir anlatımla, oransal seçim sisteminin ana fikri, farklı görüşleri savunan grupların (partilerin) aldıkları oy oranı ile orantılı bir şekilde karar alıcı bir organda (parlamentoda) temsil edilmeleridir. Ancak uygulamada bazı sistem parametrelerinin özellikleri nedeniyle, partilerin aldıkları oy oranları ile farklı oranda sandalye kazandıkları bunun da temsilde adalet anlamında sapmalar oluşturduğu gözlenmektedir.

Seçim sistemimize ilişkin eleştirilerin ortak noktasının “yüksek bir seçim barajı” olduğu bilinmektedir. Bu alandaki ilk çalışmalarımız olan Göksel ve Çınar (2011a ve 2011b) özellikle o dönemde öncelikli olarak tartışılan seçim barajının niceliksel ve niteliksel etkilerini ortaya koymayı ve en uygun baraj seviyesinin belirlenmesine yönelik nesnel tabanlı model önerileri sunmayı amaçlamaktaydı.

Ancak bu tartışmalar sırasında gerek sandalye dağıtım metodunun gerekse seçim bölgesi büyüklüğü ile seçim bölgelerine milletvekili sayısı tahsisi konularının / parametrelerinin önemi ihmal edilmekteydi. Sonraki dönemde demokratikleşme paketi adı altında sunulan önerilerde daraltılmış ve dar bölge tartışmaları başlayınca konunun önemi daha da iyi anlaşıldı. Son olarak da toplam milletvekili sayısı artırıldı, partilerin seçime ittifak yaparak girebilmesine olanak tanındı ve öncelikle ittifaklar ve ittifak yapmayan partiler, sonrasında ise

ittifak içerisindeki partiler arasında olmak üzere -iki aşamalı- sandalye dağıtımını (iki aşamalı d'Hondt) esas alan bir sisteme geçildi. 2018 Haziran Milletvekili genel seçimi bu sistem ve parametreleriyle gerçekleştirildi.

Bu kitapta, yakın geçmişte yukarıda kısaca özetlenen seçim parametreleri üzerinde sunulan öneri ve yapılan nihai değişikliklerin seçim sonuçları ve güç dengeleri üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada, söz konusu değişiklikler temsilde adalet ve yönetimde istikrar bağlamında ele alınmakta, seçim sisteminin asli unsurları ile ilgili nesnel ölçütler üzerinde kurulan modeller yardımı ile seçim sisteminin değişmesine yönelik öneri ve tartışmaların olası ve gerçek sonuçları (son seçimler itibarıyla) değerlendirilmektedir. Bu yapılırken özellikle seçim bölgesi ve son seçimlerdeki en önemli değişiklik olan seçim ittifakları ile iki aşamalı sandalye dağıtım metodu analiz edilmiştir.

Tüm bu kavramların analizine yönelik olarak seçim veya oylama kuramı içerisinde tanımlanmış nesnel ölçütler mevcuttur. Başta karar ve seçim teorisi olmak üzere bazı yönetim bilimi yaklaşımları da, farklı seçim mekanizmalarının incelenmesi ve tasarımında faydalı araçlar sunmaktadır. Kitapta, tüm çalışmalarımızda olduğu gibi, söz konusu nesnel ölçütler ile yönetim bilimi yaklaşım ve araçları kullanılarak, Türkiye'nin geçmiş seçim sonuçlarına ilişkin nispi bir seçim sisteminin en önemli parametrelerinin tümüne (seçim bölgesi büyüklüğü, seçim barajı vb.) yönelik analizler gerçekleştirilerek sonuçlar tartışılmıştır. Tüm çalışmalarımızın temel amacı yeni bir seçim sisteminin tasarlanması aşamasında, Türkiye'nin geçmiş deneyimlerinin nesnel sonuçlarından yola çıkılarak, mümkün olduğu ölçüde uzlaşıya dayanan ve bilimsel temelleri sağlam yeni bir sistemin oluşturulması sürecine katkı yapmak olmuştur.

Sayılan hedeflere ulaşmak için, kitabın birinci kısmında (ilk üç bölümde), öncelikle hükümet sistemindeki değişiklik önerisi ele alınmıştır. Bu önerinin ilk kez gündeme geldiği yani Başkanlık Sistemi tartışmalarının yapılmaya başlandığı dönemde sistemin isminden bağımsız olarak yapısının tartışılmasının önemine vurgu yapan ve bu amaçla nesnel analizler gerçekleştiren çalışmalarımıza kitabın bu kısmında yer verilmiştir.

İkinci ve üçüncü kısım ise esas olarak seçim sistemi değişikliklerine ilişkin yaklaşık son on yılda yapılan analizlere ayrılmıştır. İkinci kısımda (dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde), Türkiye'de seçim sistemi parametreleri ve bu parametrelerdeki değişikliklerin etkileri

analiz edilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son kısmında (yedi, sekiz, dokuz ve onuncu bölümlerde) ise, öncelikle demokratikleşme paketinde sunulan önerilerle karşılaştırmalı alternatif seçim sistem simülasyonlarına yer verilmekte; sonrasında, bu kitabın tamamlandığı tarihlerden kısa bir süre önce gerçekleşen ve yeni seçim sisteminin ilk uygulamasına tanıklık ettiğimiz 24 Haziran 2018 seçim sonuçları, bu kitapta açıklanan nesnel ölçütler, tahminler ve ortaya konan modeller ile değerlendirilmektedir.

KISIM I: TÜRKİYE'DE YENİ HÜKÜMET SİSTEMİNE DOĞRU TARTIŞMA ve ANALİZLER

Çağın gereklerine ve Türkiye'nin koşullarına en uygun yönetim sistemlerinin (seçim, parti, hükümet) esaslarının ortaya konulabilmesi ve bunların uyumlu biçimde çalışabilmesi, ilişkili tüm alt sistemlerin nesnel bir tabanda tartışılabilmesine bağlıdır. Bunlardan en önemlilerinden biri seçim sistemi olsa da, seçim sistemleri ülkede uygulanacak yönetim / hükümet sistemlerinden ayrı düşünülemez. Bu yaklaşımla yaptığımız çalışmaların bir öncülü olarak² Türkiye'de farklı zamanlarda gündeme gelen yönetim sistemleri tartışmalarına nesnel bir temelde katkıda bulunmayı amaçladık. Bu doğrultuda uzman görüşlerinden ve uluslararası veri tabanlarına dayalı karşılaştırmalı analizlerin açıklayıcılığından yararlanarak gerçekleştirdiğimiz analiz sonuçlarının yer aldığı bu kısımda, aşağıdaki üç önermeye ilişkin araştırma bulguları sunulmaktadır:

1- Bir ülkedeki yürütmenin başının gücü ve vatandaşların sahip olduğu hak ve özgürlükler ile o ülkedeki hükümet sisteminin başkanlık, yarı başkanlık ya da parlamenter sistem olması -yani sistem türleri- arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, ülkelerdeki hak ve özgürlük ortamları ve yürütmenin başında temerküz eden (toplanan) güç, o ülkelerdeki hükümet sisteminin türünden ya da adından bağımsız olarak farklılık gösterebilir. Bunun da sisteme verilen isimden çok sistemin kurgu ve işleyişinin önemli olmasından kaynaklandığı ileri sürülebilir.

2- Yine hükümet sistemi türlerinden bağımsız olarak, bir ülkede yürütmenin başında toplanan kâğıt üzerindeki (yasa ve anayasada) yazılı yetkilerden kaynaklanan güç ile yürütmenin başının pratikte sahip olduğu güç (fiilî güç) arasında, ilgili ülkede "hukuk devleti" ilkesinin ne ölçüde hayata geçirilebildiğine bağlı olarak, farklılıklar olabilir.

3- Türkiye'de her üç sistemin (parlamenter, yarı başkanlık, başkanlık) en tipik dünya uygulamaları örnek alınarak yapılması

² Bu kısım yazarlar tarafından TEPAV politika notları olarak Kasım 2012 ve Temmuz 2015 tarihlerinde yayınlanan ve sırasıyla "Başkanlık, Yarı Başkanlık ya da Parlamenter Sistem: Sisteme Verilecek İsim mi, Yoksa Sistemin Tasarımı ve İşleyişi mi Daha Önemli?" ve "Alternatif Hükümet Sistemlerinde Yürütmede Toplanan Güç ile Hak ve Özgürlük Ortamı İlişkisinin Analizi" adlı politika notlarından oluşturulmuştur.

muhtemel hükümet sistemi değişikliği senaryolarında yürütmenin başına kâğıt üzerinde tanınan yetkiler ve güç uygulamada belirli ölçülerde aşılabilir.

Demokratik ülkelerde uygulanan üç tip siyasal sistemden bahsedilir. Bunlar; parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemleridir. Tümü demokratik sistemler olarak tanımlanmakla birlikte, bu sistem adları ile anılan ülkelerin siyasal-kültürel yaşamları ve demokrasi düzeyleri arasında farklılıklar vardır. Zira sistemler, uygulamada doğurdıkları sonuçlara açısından, ülkelerin parti sistemlerinden, siyasal kültürlerinden ve uygulamayı belirleyen etmenlerden (örneğin yürütme erkine tanınan yetkilerin kullanımını kolaylaştıran ve zorlaştıran unsurlar) etkilenmektedirler. Bu sebeple hangi tip demokratik sistemin hangi ülke için “daha iyi” olduğunun veya “olacağıının” cevabını vermek çok kolay olmamaktadır.

Burada, yönetim sistemlerine verilen çeşitli isimler üzerinden yürütülen tartışmalardan ziyade, herhangi bir siyasal sistemde, en az yürütme erkine yasalarda (anayasada) tanınan yetkiler kadar önemli olan, “sistemin pratikteki işleyişi” konusuna vurgu yapılmaktadır. Bu vurgudan hareketle, sistem tartışmaları ve/veya karşılaştırmaları yapılırken, sistemlere verilen isimler ile ilgili önyargılara sahip olunmaması gerektiği; bunun yerine, sistemin siyasal tasarımına, tartışmanın yapıldığı ülkedeki hak ve özgürlük ortamına ve sistemin hukuk devleti ilkesine göre işletilme düzeyine odaklanılmasının daha doğru olacağı görüşü öne sürülmektedir.

Bu görüşü sayısal bir temelde ortaya koymak için Tablo I-1’de sunulan on ülke karşılaştırılmıştır. Bu ülkeler çalışmada esas alınan üç yönetim şeklinin en bilinen örneklerinden seçilmiştir:

Tablo I-1. Seçilen Ülkeler ve Yönetim Biçimleri

Yönetim Biçimi	Ülkeler
Başkanlık	A.B.D., G. Kore, Venezuela
Yarı Başkanlık	Finlandiya*, Fransa, Portekiz, Rusya*
Parlamenter	İngiltere, Macaristan, Türkiye

*Finlandiya ve Rusya örneklerine sınıflandırma açısından dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu iki ülkedeki sistemlerin sahip olduğu özelliklerden dolayı literatürde buradakinden farklı sınıflandırmalara tabi tutuldukları da gözlenebilmektedir. Yazında, Finlandiya için

parlamentar, Rusya için de başkanlık sistemi adlandırmaları da yapılmaktadır. Bu farklı sınıflandırmaların gerek tarihsel, gerekse de siyasal kültüre dayalı nedenlerden yola çıkarak ortaya konulduğu bazı akademik çalışmalar mevcuttur.³

Bu kapsamda gerçekleştirilen analizleri üç adımda özetleyebiliriz:

1-) İlk olarak, analiz için seçilmiş olan ve Tablo I-1’de listelenen ülkelerde, yürütmenin başının gücünü nesnel bir biçimde ölçmek için “yetki temerküz endeksi” oluşturulmuştur. “Yürütmenin başı” (chief executive) olarak, başkanlık ve yarı başkanlık ile yönetilen ülkeler için devlet başkanı, parlamenter sistem ile yönetilen ülkelerde başbakan esas alınmıştır.

Her bir ülke için değerlendirmeler, Tablo I-2’de belirtilen kategoriler 0 ile 4 arasında puanlanarak yapılmıştır. Bu puanlamalar farklı ülkeler için siyaset bilimi uzmanlarının görüşlerine dayanılarak TEPAV araştırmacıları tarafından hazırlanan “Yürütmede Yetki Temerküz Puanlaması” adlı çalışmadan elde edilmiştir.⁴

³ Örneğin, Finlandiya’daki değişim için bkz. Jaakko Nousiainen (2001). Rusya’nın Sovyetlerin yıkılışından sonra yarı başkanlıktan başkanlık sistemine doğru evrilişine dair bir analiz için bkz. Eugene Huskey (1995).

⁴ Söz konusu formların içerdiği sorular, Frye (1997), Metcalf (2000), Shugart ve Carey (1992) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Detaylar için “Yürütmede Yetki Temerküz Puanlaması (2012)” adlı çalışmaya bakılabilir.

Tablo I-2. Değerlendirme Formu

Yasama Yetkileri
Paket Veto / Geri Gönderme Kısmi Veto / Geri Gönderme Kanun Hükmünde Kararname Yasa Önerisinde Bulunma Yetkisi Bütçe Yetkileri Referandum Önerme / Referanduma Sunma Yetkisi A Priori (Ön denetim) Anayasa Yargısına Başvuru Yetkisi
Yasama Dışı Yetkiler
Kabinenin Oluşumu Kabinenin Görevine Son Verilmesi Gensoru Parlamentonun Feshi
Diğer Yetkiler
Bürokrasi ve Yargıya Atama Yetkileri
Ordunun Başına Atama Yetkileri
Olağanüstü Hal Yetkileri

Tablo I-2'deki değerlendirme formuna dayalı puanlamaya ilişkin bir örnek verecek olursak; bir ülkede yürütmenin başının kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi hiçbir koşula dayanmaksızın mevcut ise 4, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi yok ise 0 olarak puanlanmıştır. Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi belirli koşullara dayalı ise koşulların ağırlığına bağlı olarak 3, 2 veya 1 olarak puanlanmıştır. Böylece seçilmiş her ülke ve her yetki kategorisi için ayrı ayrı elde edilen skorlar toplanarak, potansiyel olarak elde edilebilecek en yüksek puana bölünmüş ve böylece her ülke bazında "Yetki Temerküz Endeksi (YTE)" toplam gücün bir yüzdesi olarak hesaplanmıştır. Bu şekilde hesaplanan yetki temerküz endeks puanları Tablo I-3'te verilmiştir. Tablodaki ülkelerin sıralamasından da ilk bakışta anlaşılacağı gibi puanlamada skoru yüze daha yakın olan ülkelerde yürütmenin başı olan kişideki yetki yoğunlaşması / temerküzü daha fazla olacaktır.

Tablo I-3. Yetki Temerküz Endeksleri (0-100)

	Ülke	Yetki Temerküz Endeksi (YTE)
1	Rusya	53,33
2	Venezuela	53,33
3	G. Kore	48,33
4	Fransa	46,67
5	İngiltere	46,67
6	A.B.D.	38,83
7	Macaristan	28,33
8	Türkiye	28,33
9	Portekiz	26,67
10	Finlandiya	21,67

2-) Çalışmanın ikinci aşamasında ise her ülke için bir “hak ve özgürlükler endeksi” elde edilmiştir. Endeksin elde edilmesinde “Freedom House” adlı kuruluşun yayımladığı veriler kullanılmıştır (<http://www.freedomhouse.org>).

Bu kuruluş, bir ülkede vatandaşların sahip olduğu siyasi ve sivil hakları uzman görüşleri ile değerlendirerek, o ülke için bir hak ve özgürlük endeksi oluşturmakta ve yıllar itibarıyla açıklamaktadır.

Bu veriler kullanılarak her bir ülke için 0 ile 100 arasında hak ve özgürlükler endeksi değerlerine ulaşılmıştır. Oluşturulan bu endeks değerinin artması, hak ve özgürlüklerin artması anlamına gelmektedir. Endeksin içerdiği konulara, inanç ve ifade özgürlüğü, bağımsız ve özgür medyanın varlığı, bireylerin özgür yaşam tarzı, cinsiyet ayrımcılığının olmaması gibi örnekler verilebilir.

Tablo I-4. Hak ve Özgürlük Endeksleri (0-100)

	Ülke	Hak ve Özgürlük Endeksi
1	A.B.D.	100
2	Finlandiya	100
3	Fransa	100
4	İngiltere	100
5	Portekiz	100
6	G. Kore	91,67
7	Macaristan	91,67
8	Türkiye	66,67
9	Venezuela	33,36
10	Rusya	25,03

3-) Son aşamada, yürütmenin başının anayasada / yasalarda belirtilen güçleri dikkate alınarak hesaplanan yetki temerküz endeksinin pratikteki işleyişi araştırılmıştır. Bu hesaplama için YTE ile bu endeksin pratikteki işleyiş farkını yansıtabilmek adına “Hukuk Devleti İlkesi (Rule of Law)” kavramı ve bu kavramdan türetilmiş bir endeks kullanılmıştır.

İlk önce neden “Hukuk Devleti İlkesi” kavramını ve bu kavramdan türetilmiş bir endeksi seçtiğimizi açıklayabilecek birkaç örnek soruya bakalım ve buradan hareketle YTE'nin gösterdikleri ve fiili uygulamalar arasındaki farkı incelerken nasıl bir yol izlediğimizi açıklayalım:

Bu endeksin hesaplanmasında kullanılan örnek bir soru “pratikte mahkemelere siyasi bir müdahalenin yapılıp yapılmadığı”; bir başka örnek ise, “pratikte hükümet yetkililerinin sahip olduğu kamu gücünü özel çıkarları için kullanıp kullanmadığı”dır. Endeks için uzmanlara yöneltilen soru örnekleri çoğaltılabilir. Burada özetle vurgulanmak istenen düşünce, anayasa ve yasalarda yazılı hukukun söz konusu ülkede ne ölçüde işletildiğinin, yani fiili uygulamanın nasıl gerçekleştiğinin bu endeks yardımı ile ifade edilebileceğidir.

Biz de bu çalışmada YTE ile pratikte sahip olunan güç arasındaki farkı hesaplayarak, yönetim sistemlerinden bağımsız olarak bu farkın oluşabileceğini göstermeye çalıştık. “Hukuk Devleti” ilkesine ilişkin endeksin içerdiği tüm konu başlıkları ve bu endeksin kaynağını

oluşturan verilerin hangi kuruluşlardan alındığı bu kısmın sonundaki ek tabloda detaylı bir şekilde sunulmuştur. Ayrıca, bu endeks yardımıyla YTE ile fiili uygulamada yetki temerküz endeksi (FYTE, yani yürütmenin başının pratikte sahip olduğu güç) arasındaki farkın hesaplanmasında kullanılan formül ve ilgili açıklamalar da yine eklerde sunulmuştur.

Aşağıda yapılan bu analizlerin sonuçlarının, asıl araştırma sorusuna ne şekilde katkı yaptığı açıklanmaktadır.

1. BAŞKANLIK, YARI BAŞKANLIK YA DA PARLAMENTER SİSTEM: SİSTEME VERİLECEK İSİM Mİ, YOKSA SİSTEMİN TASARIMI VE İŞLEYİŞİ Mİ DAHA ÖNEMLİ?

Bu bölümde sayılan kavramlar ve yol açtıkları sorunlar nesnel ifadelerle açıklanmaktadır.

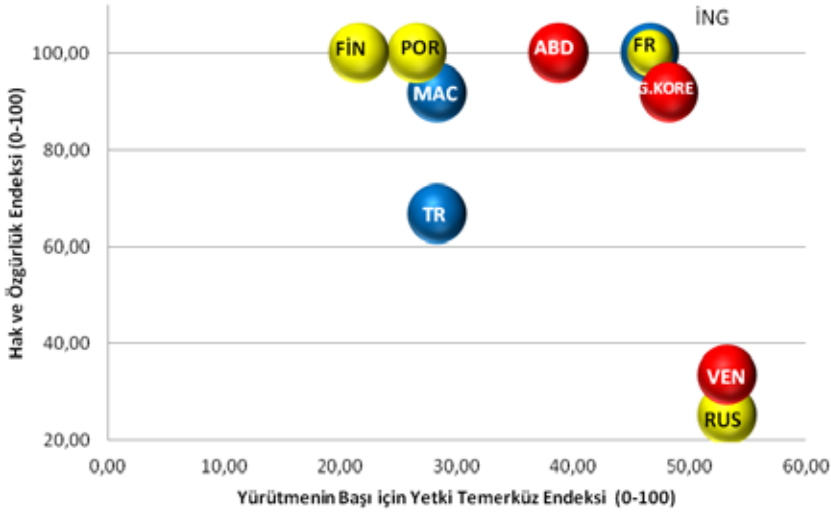
“Alternatif yönetim sistemleri olarak; başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistemler karşılaştırılırken, bu sistemlerin isimleri ve yalnızca yürütmenin başının yasalarda belirtilen yetkileri (ve bu yolla yürütmeye temerküz eden güç) değil, sistemlerin tasarımları ve pratikteki işleyişleri sonucunda bu erkte yoğunlaşan güç dikkate alınmalıdır.” Bu temel önermeye temel oluşturucu düşüncenin kaynağını, birbiriyle bağlantılı iki alt hipotez çerçevesinde gerçekleştirdiğimiz nesnel analizlerle ortaya koymaya çalıştık:

1. Bir ülkedeki yürütmenin başında temerküz eden güç sisteme verilen isimden (başkanlık, yarı başkanlık veya parlamenter) bağımsız olarak farklılaşabilir. Dahası, hak ve özgürlüklerin belirlenmesinde, sistem türleri ya da kâğıt üzerindeki özellikleri değil, asıl olarak sistemin tasarımı ve nasıl işletildiği önemlidir.

2. Bir ülkede yürütmenin başının kâğıt üzerindeki gücü ile fiili olarak sahip olduğu güç arasında önemli farklılıklar olabilir. Bu farklılıklar da sistemlerin isimlerinden, türlerinden bağımsız olarak, her üç yönetim biçiminde de önemli büyüklüklere ulaşabilmektedir. Sistem tartışmaları ve karşılaştırmaları yapılırken oluşan bu farkın dikkate alınması gerekmektedir.

Birinci önermeyi analiz etmek için Şekil I-1'e bakalım.

Şekil I-1. Yetki Temerküz ile Hak ve Özgürlük Endeksleri

Şekil I-1’de, yürütmenin başı olarak, parlamenter sisteme sahip olduğu bilinen İngiltere, Macaristan ve Türkiye’nin başbakanları ile başkanlık veya yarı başkanlık sistemi ile yönetilen diğer ülkelerin devlet başkanının yetkileri karşılaştırılmıştır. Kırmızı, sarı ve mavi renkler, sırasıyla başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistemleri yansıtmaktadır.

Şekilde ilk dikkat çeken husus, aynı sisteme sahip olan ülkelerde yürütmenin başının yetki temerküz endekslerinde önemli farklılıklar olabileceğidir. Örneğin, başkanlık sistemine sahip iki ülke olan A.B.D. ile Venezuela’da, A.B.D. başkanının gücü ile Venezuela başkanının gücü arasında ciddi bir fark görülmektedir.

Farklı sistemlerle yönetilen ülkelerde de güç farklılıkları olabilmektedir. Örneğin, Türkiye başbakanı için yetki temerküz endeks puanı yarı başkanlık ile yönetilen Finlandiya ve Portekiz’den fazla iken, diğer taraftan parlamenter sistemin bir örneği olan Macaristan’inkine eşittir. Bu ülkeleri hak ve özgürlük endeksleri açısından da kıyaslırsak, Türkiye’nin ilgili endeks puanının bahsi geçen üç ülkeden de (Finlandiya, Portekiz, Macaristan) düşük seviyede olduğu görüyoruz. Benzer bir şekilde yarı başkanlık sistemi ile yönetilen Fransa’nın yetki temerküz endeksi Türkiye’den fazla iken, aynı zamanda bu ülkede hak ve özgürlükler de daha fazladır. Buradan hareketle şu yorum yapılabilir: Fransa’nın devlet başkanı, Türkiye’nin başbakanından daha

fazla yetkiye sahiptir ve dolayısıyla daha güçlüdür. Buna rağmen, hak ve özgürlüklerin Türkiye'deki parlamenter sistem altında, Fransa'daki yarı başkanlık sistemine kıyasla, daha olumsuz durumda olduğu gözlemlenmektedir.

Şekilden “Bir ülkedeki hak ve özgürlüklerin durumu, sistem türüne değil, sistemin nasıl tasarlandığına bağlıdır” sonucunu genel olarak çıkarmamız da mümkün görünmektedir. Şöyle ki; uygulanmakta olan her üç yönetim şekli için de hak ve özgürlük endekslerinin görece yüksek ve düşük olduğu örnekleri alalım. Başkanlık sistemi için A.B.D. ve Venezuela, yarı başkanlık için Fransa ve Rusya, parlamenter sistem için İngiltere ve Türkiye, sırasıyla, her bir sistem için hak ve özgürlük endeks değerlerinin görece yüksek ve düşük olduğu örneklerdir. Dolayısıyla, bu örnekler yardımıyla hak ve özgürlüklerin yüksekliği ile yönetim şekilleri arasında sistematik bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna varabiliriz.

Özetle, gerek bir ülkedeki yürütmenin başının gücü, gerekse ülkedeki vatandaşların sahip olduğu hak ve özgürlükler ya da özgürlük ortamı ile o ülkedeki yönetim sisteminin başkanlık, yarı başkanlık ya da parlamenter sistem olması -yani sistem türleri- arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. O halde, sistem tartışmaları ve karşılaştırmaları yapılırken, parlamenter, başkanlık veya yarı başkanlık sistemlerinden dolayı bir ülkedeki hak ve özgürlüklerin artacağı ya da azalacağı biçiminde önyargılara sahip olunmamalı, esas olarak sistem tasarımı ve işleyişine odaklanılmalıdır.

Bu sonuçla bağlantılı olarak ikinci araştırma sorusu / önermeye ilişkin bulgularımızı ortaya koyalım.

2. YÜRÜTMENİN BAŞININ KÂĞIT ÜZERİNDEKİ VE PRATİKTE SAHİP OLDUĞU (FİİLİ) GÜCÜ ARASINDAKİ FARKLAR

Bir ülkede yürütmenin başının yasalarda / anayasada yazılı yetkilerinden tanımlanan “yetki temerküz endeksi” ile “pratikte sahip olduğu (fiili) güç” arasında önemli farklılıklar olabileceğini savunan bu önerme, yasalarda yazılı olsa da bir yetkinin (gücün) ya tamamen kullanıl(a)mama ya da tersine hukukun üstünlüğü gözetilmeksizin aşırı kullanılabilme olanağını vurgulamaktadır. Bu durum, hukuksal sistemin iyi ya da kötü işleminin yanı sıra, diğer (demokratik) güç odakları tarafından gücün kullanılmasının zorlaştırılıyor ya da kolaylaştırılıyor olmasından kaynaklanabilir.

Şekil I-1’de gösterilen konumların, daha açık olarak yetki temerküz endekslerinin (bkz. Tablo I-3) sistemin işleyişine ilişkin veri ve bilgilerle (EK’te detaylı şekilde anlatılan endeks ve hesaplamalar kullanılarak) yeniden düzenlenmesi ile Tablo I-5’deki sonuçlar elde edilmiştir. Yani bu analizle, yetki temerküzü aynı olan iki ülke “hukuk devleti” ilkesinin hayata geçirilmesi anlamında farklı olduğunda, güç temerküzünde gerçekte ne gibi farklar olabileceğine bakılmaktadır.

Tablo I-5. Yetki Temerküz Endeksi ile Fiili Uygulamadaki Yetki Temerküzünün Karşılaştırılması [Ülkeler FYTE-YTE farkının büyüklüğüne göre sıralanmıştır]

	Ülke	Yönetim Biçimi	Yetki Temerküz Endeksi (YTE)	Fiili Uygulamada Yetki Temerküzü (FYTE)	FYTE - YTE Farkı
	[Ülkenin Hak ve Özgürlük Endeksindeki Konumu]		[Ülkenin Tablo I-3’teki konumu]	[Ülke skorunun büyüklüğüne göre numaralandırılmıştır.]	
1	Venezuela [9]	Başkanlık	53,33 [2]	77,87 [1]	24,54
2	Rusya [10]	Yarı Başkanlık	53,33 [1]	72,00 [2]	18,67
3	Türkiye [8]	Parlamente	28,33 [8]	36,86 [7]	8,53
4	Macaristan [6]	Parlamente	28,33 [7]	33,81 [8]	5,48
5	G. Kore [6]	Başkanlık	48,33 [3]	53,07 [3]	4,74
6	Portekiz [1]	Yarı Başkanlık	26,67 [9]	30,19 [9]	3,52
7	Fransa [1]	Yarı Başkanlık	46,67 [4]	49,16 [4]	2,49
8	A.B.D. [1]	Başkanlık	38,83 [6]	40,97 [6]	2,14
9	İngiltere [1]	Parlamente	46,67 [5]	48,41 [5]	1,74
10	Finlandiya [1]	Yarı başkanlık	21,67 [10]	21,67 [10]	0,00

Tablo I-5’te en dikkat çeken noktalardan birisi, yetki temerküz endeksi ile fiili uygulama arasındaki farklılıkların bir ülkeyi yetki temerküz endeksi ekseninde farklı bir konuma taşıyabilmesidir. Örneğin parlamente sistemle yönetilen Türkiye için yürütmenin başının (başbakanın) pratikteki gücü, A.B.D. başkanındaki yetki temerküzü seviyesine yaklaşabilmiş ve dolayısıyla bu iki ülke için yetki temerküz endeksleri arasındaki makas daralmıştır.

Diğer bir dikkat çeken nokta ise, yetki temerküz endeksi ile pratikteki güç farklarının da yine sistem türlerinden bağımsız olmasıdır. Örneğin, ülkeler bu farklara göre sıralandıklarında; birinci sırada yer alan Venezuela başkanlık sistemi ile, ikinci sıradaki Rusya yarı başkanlık ve üçüncü sıradaki Türkiye parlamenter sistem ile yönetilmektedirler. Diğer taraftan, bu fark itibarıyla son üç sırada yer alan Finlandiya’da yarı başkanlık, İngiltere’de parlamenter sistem ve A.B.D.’de başkanlık sistemi mevcuttur. YTE ile fiili uygulamada yetki temerküzü (FYTE) farkının en yüksek ve en düşük olduğu üçer ülkenin de farklı sistemler ile yönetiliyor olmaları, sistemlerden çok bu sistemlerin tasarımının ve ülkelerdeki kurumsal ve kültürel yapıların önemine işaret etmektedir.

Özetle, FYTE ve YTE arasındaki farklar ile sistem türleri arasında da sistematik bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşabiliriz.

Burada şunu da not etmekte fayda bulunmaktadır:

Kâğıt üzerindeki ve pratikteki yetki temerküzü arasındaki farkın arttığı ülkeler, Tablo I-4’te verilen hak ve özgürlük endeksinde en düşük puana sahip olan ülkelerdir (Macaristan, Türkiye, Venezuela, Rusya). Bu bakımdan, hak ve özgürlükler alanındaki olumsuzluklar ile yürütmenin başının fiili yetkilerinin kâğıt üzerindeki yetkilerini aştığı durumlar arasında bir bağıntı olduğu düşünülebilir.

Bu bulguyu daha da güçlendirmek için, yetki temerküzü puanı birbirine yakın olan fakat farklı sistemlerle yönetilen iki ülkeyi bu fark açısından kıyaslayalım: Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ancak “Hukuk Devleti” endeksi daha yüksek olan, yani kural hakimiyetinin daha çok sağlandığı Portekiz ile parlamenter sisteme sahip Türkiye arasındaki yetki temerküz endeksleri farkının pratikte açıldığını görmekteyiz.

Sistemin doğurduğu sonuçlar açısından önemli etkileri olabilecek ve sistemlerin türlerinden bağımsız olarak ortaya çıkabilen bu farkın sistem tasarımı ve işleyişine olan etkisini ortaya koyabilmek için, farka yol açan “Hukuk Devleti” endeksinin oluşumunda rol oynayan alt unsurların incelenmesine ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle, sistemin tasarımı ve işleyişini etkileyen, “hukuk devleti” kavramı içinde yer alan pek çok kavramın detaylı incelenmesi bu çalışmanın savının anlaşılması açısından önemlidir.

Çeşitli kurumlar tarafından oluşturulmuş bu sayısal veriler kadar, yukarıda bahsedilen siyasal kültür ve tarihsel arka plandan beslenen

olgusal durumlar da etraflıca incelenmeli ve hesaba katılmalıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse, ülkelerdeki yargının bağımsızlığı, basın özgürlüğü ve özellikle siyasal parti rejimi en yakından incelenmesi gereken konular arasında sayılabilir. Bu hususlar başka araştırmaların konusunu oluşturabilir.

3. HER ÜÇ SİSTEM ÖRNEKLERİNİN ÖZELLİKLERİ BİRE BİR TÜRKİYE'DE UYGULANSA İDİ NE OLURDU?

Son olarak, yapılan tartışmalar ve sistem karşılaştırmalarında, ülkenin hâlihazırdaki hak ve özgürlük ortamının kısa dönemde değiştirilemeyeceği gerçeğinin dikkate alınması gereğine vurgu yapmak istiyoruz. Konuya bir de bu açıdan yaklaşabilmek ve ulaşılan sonucu daha iyi yansıtabilmek için Türkiye temel alınarak çeşitli senaryo analizleri yapılmıştır.

Bu analizler vasıtasıyla “Her üç sistemin (parlamenter, yarı başkanlık, başkanlık) en tipik dünya uygulamalarının sistem özellikleri örnek alınarak bire bir Türkiye’de uygulanırsa idi ne olurdu?” sorusuna cevap arandı. Yani, hak ve özgürlük endeksleri açısından Türkiye’den daha ileri düzeyde olan Fransa’da uygulanan yarı başkanlık sisteminin, A.B.D.’de uygulanan başkanlık sisteminin veya İngiltere’de uygulanan parlamenter sistemin özelliklerinin Türkiye’ye (anayasal düzenlemelerle) aynen getirildiği varsayıldı.

Bu yeni durumda Türkiye’deki YTE ile fiili uygulama arasındaki farkın Fransa, A.B.D. ve İngiltere’dekinden çok daha yüksek olduğu bulgusu, bir ülkede hak ve özgürlük ortamının kısa dönemde aynı düzeyde kalacağı varsayımı altında değerlendirildiğinde, Türkiye’nin Şekil I-1’de planlanandan çok farklı bir konuma gelmesinin olası olduğu sonucuna ulaşıldı.

Bu çıkarımı destekleyen sayısal sonuçlar Tablo I-6, I-7 ve I-8’de sunulmuştur:

Tablo I-6. Senaryo Analizi I: Türkiye’de Fransa’daki Yarı Başkanlık Sisteminin Aynen Uygulanması Halinde Yetki Temerküz Endeksi ile Fiili Uygulamanın Karşılaştırılması

Ülke	Yönetim Biçimi	Hak ve Özgürlük Endeksi	Yetki Temerküz Endeksi (YTE)	Fiili Uygulamada Yetki Temerküzü (FYTE)	FYTE-YTE Farkı
Türkiye	Parlamentar	66,67	46,67	57,12	10,45
Fransa	Yarı Başkanlık	100	46,67	49,16	2,49

Tablo I-6’dan çıkarılabilecek sonuç, yetki temerküzü aynı olsa da, hak ve özgürlükler endeksi açısından farklı olan bu iki ülkede aynı uygulamanın pratikte farklı sonuçlar verebileceğidir.

Mevcut “hak ve özgürlükler” ortamı içerisinde, Fransa’daki yarı başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanması halinde, yürütmenin başında vücut bulan fiili yetki temerküzü artabilecektir. Bir başka deyişle, bu senaryo altındaki Türkiye devlet başkanı, Fransa’daki yarı başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanması halinde, fiili olarak Fransa devlet başkanından -hatta aşağıdaki senaryodan da görülebileceği gibi ABD başkanından- daha yetkili ve daha güçlü olabilecektir.

ABD başkanlık sistemi için yapılan senaryo analizi için Tablo I-7’ye bakalım.

Tablo I-7. Senaryo Analizi II: Türkiye’de A.B.D.’deki Başkanlık Sisteminin Aynen Uygulanması Halinde Yetki Temerküz Endeksi ile Fiili Uygulamanın Karşılaştırılması

Ülke	Yönetim Biçimi	Hak ve Özgürlük Endeksi	Yetki Temerküz Endeksi (YTE)	Fiili Uygulamada Yetki Temerküzü (FYTE)	FYTE-YTE Farkı
Türkiye	Parlamentar	66,67	38,83	48,80	9,97
A.B.D.	Başkanlık	100	38,83	40,97	2,14

Tablo I-7’de de benzer bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Türkiye’deki mevcut hak ve özgürlükler ortamının sürmesi halinde, ABD başkanlık

sisteminin Türkiye'ye aktarılması, bu senaryo altındaki Türkiye başkanının ABD başkanından uygulamada daha yetkili ve daha güçlü olması anlamına gelebilecektir. Bir ülkedeki hak ve özgürlükler ortamının, o ülkede yürütmenin başının kâğıt üzerinde sahip olduğu yetkileri pratikte ne ölçüde aşabileceğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Tablo I-6 ve Tablo I-7'deki senaryo analizlerini karşılaştırdığımızda ise, Türkiye'de başkanlık sisteminin uygulanmasının Türkiye devlet başkanına kazandıracığı fiili yetkinin (48,80), Fransa'dakine benzer bir yarı başkanlık sisteminin kazandıracığı fiili yetkiden (57,12) önemli ölçüde daha az olduğunu görüyoruz. Bu örnek, parlamenter sistemden yarı başkanlığa, yarı başkanlıktan başkanlık sistemine geçerken yürütmenin başındaki figürün gücünün arttığı yönündeki görüşe karşı da bir argüman oluşturabilir. Yarı başkanlık sisteminin uygulaması, tasarımı ve sistemin içinde bulunduğu hak ve özgürlük ortamı dolayısıyla, başkanlık sisteminden daha güçlü bir yürütmenin başı figürü yaratabilir.

Şimdi de İngiltere'de uygulanmakta olan parlamenter sistem özelliklerinin Türkiye'de aynen uygulandığı senaryoda ortaya çıkan tabloya bakalım:

Tablo I-8. Senaryo Analizi III: Türkiye'de İngiltere'deki Parlamenter Sisteminin Aynen Uygulanması Halinde Yetki Temerküz Endeksi ile Fiili Uygulamanın Karşılaştırılması

Ülke	Yönetim Biçimi	Hak ve Özgürlük Endeksi	Yetki Temerküz Endeksi (YTE)	Fiili Uygulamada Yetki Temerküzü (FYTE)	FYTE-YTE Farkı
Türkiye	Parlamenter	66,67	46,67	57,12	10,45
İngiltere	Parlamenter	100	46,67	48,41	1,74

Fransa ve ABD örneklerinde olduğu gibi, İngiltere'deki parlamenter sistemin Türkiye'ye aktarılması halinde, Türkiye başbakanı İngiltere başbakanından çok daha fazla fiili güce sahip olabilecektir.

Üç senaryo birlikte değerlendirilerek karşılaştırıldığında ise;

1- Türkiye'de İngiltere'deki parlamenter sistemin uygulanması halinde, Fransa'daki kadar güçlü bir yürütmenin oluşabileceği;

2- Gerek İngiltere'deki parlamenter sistemin gerekse Fransa'daki

yarı başkanlık sisteminin Türkiye'ye aktarılması halinde ise, yürütmenin başının ABD başkanından daha güçlü olabileceği dikkat çekmektedir.

Parlamentar sistem ve yarı başkanlık sistemi, hem tasarımları, hem de içinde buldukları koşullar (bu çalışmadaki örnekte, hak ve özgürlükler) dolayısıyla, başkanlık sisteminden daha fazla yetki temerküzüne yol açabilmektedir.

Özetle, sistemlerin türleri ve kâğıt üzerindeki özellikleri kadar, o ülkede mevcut olan hak ve özgürlük ortamı da olası bir sistem değişikliğinin nihai sonuçları açısından önemlidir. Yapılan tartışmalarda ve sistem karşılaştırmalarında tüm bu hususların göz önünde tutulmasında fayda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, burada ortaya koyduğumuz ve analiz sonuçlarını sunduğumuz üç önerme bağlamında, hangi sistemin bir ülke için temel hak ve özgürlükleri sağlama adına “daha iyi” sonuçlar doğuracağı tartışılırken;

- Sistemlere verilen isimlere veya sistem türlerine (başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter) ilişkin önyargılardan uzak;
- Ülkedeki hak ve özgürlük ortamına ve “hukuk devleti” ilkesinin ne ölçüde hayata geçtiğini belirleyen siyasi, kültürel ve kurumsal yapılara bağlı bir sistem tasarımı ve bu sistemin o ülkedeki fiili işleyiş potansiyelinin dikkate alındığı

bir yaklaşımın gerekliliğine dikkat çeken görüşlerimizi sayısal analiz ve karşılaştırmalarla ortaya koymaya, diğer bir deyişle kâğıt üzerinde aynı olan sistemlerin farklı ülkelerde farklı sonuçlar doğurabileceğini göstermeye çalıştık.

Bu sonucun oluşabilmesi potansiyelinin altında iki sebep yatmaktadır: Biri, sistemlerin tasarımlarının ve diğer (alt) sistemler ile aralarındaki etkileşimlerin farklı olması, bir diğeri ise kâğıt üzerindeki tasarım ne olursa olsun, yine sistemlerin dayandığı kurumsal, kültürel ve siyasal altyapı farklılıklarından kaynaklı olarak sistemlerin fiiliyattaki işleyişlerindeki farklılaşmalardır.

Bu nedenle bu çalışmada, hükümet sistemi tartışma ve analizleri yapılırken, sistemlere verilen isimlerden, sistemlerin türlerinden bağımsız olarak, o ülkedeki siyasi, kurumsal ve kültürel yapılar ve bunlarla ilişkili olarak hukuk devleti özellikleri dikkate alınarak, kâğıt üzerindeki yetki temerküzünden çok, potansiyel işleyişte yaratacağı

fiili yetki temerküzüne odaklanılarak gerçekleştirilmesi yaklaşımı önerilmektedir.

EK: YETKİ TEMERKÜZ ENDEKSİNİN HESAPLANMASI VE FİİLİ UYGULAMA İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Yetki temerküz endeksi ile fiili uygulamanın karşılaştırılması için bir düzeltme katsayısı elde edilmiştir. Bu düzeltme katsayısı için üç farklı endeks temel alınmıştır:

A) “Hükümetin Hesap Verebilirliği” (Government Accountability) Endeksi (Dünya Adalet Projesi - The World Justice Project)

B) “Hukuk Devleti” (Rule of Law) Endeksi (Dünya Adalet Projesi - The World Justice Project)

C) “Hukuk Devleti” (Rule of Law) Endeksi (Dünya Bankası-Dünya Yönetişim Göstergeleri - World Bank-Worldwide Governance Indicators)

Bir ülkede yetki temerküz endeksinden fiili uygulamaya geçilirken o ülkedeki hükümetin hesap verebilirliği / sorumluluğu ve hukuk devleti başlığı altında aşağıda detayları verilen endeksler kullanılmıştır. Özetle, bir ülkede hükümetin hesap verebilirliği / sorumluluğu ve hukuk devleti özelliğinin azalması o ülkedeki yetki temerküz endeksi ile fiili uygulama arasındaki farkı arttırmaktadır.

Bu rapordaki sonuçlar “C” maddesinde belirtilen “Hukuk Devleti” (Rule of Law) Endeksi (Dünya Bankası-Dünya Yönetişim Göstergeleri) kullanılarak elde edilmiştir. Zira bu endeks çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla çalışmaya dâhil edilen tüm ülkeler için 2011 değerlerini içermektedir. Bu endeksler arasında yüksek korelasyon olması farklı endeks türleri kullanımında dahi sonuçların benzer çıkacağına işaret etmektedir.

A) “HÜKÜMETİN HESAP VEREBİLİRLİĞİ” (GOVERNMENT ACCOUNTABILITY) ENDEKSİ – DÜNYA ADALET PROJESİ (WJP) – 2011

Bu endeks “Dünya Adalet Projesi” (The World Justice Project - WJP) adlı kuruluşun elde edilmiştir. Bu kuruluşun tanımına göre “hükümetin hesap verebilirliği” (government accountability) aşağıda tanımı olan iki faktörün bileşiminden oluşmaktadır:

1. Sınırlı İktidar (Limited Government Powers):

- Hükümetin sahip olduğu güçler anayasada tanımlanmıştır (Government powers are defined in the fundamental law)
- Hükümetin sahip olduğu güçler, yasama organı tarafından etkili bir biçimde sınırlandırılabilir (Government powers are effectively limited by the legislature)
- Hükümetin sahip olduğu güçler, yargı organı tarafından etkili bir biçimde sınırlandırılabilir (Government powers are effectively limited by the judiciary)
- Hükümetin sahip olduğu güçler, bağımsız bir mali denetim yoluyla etkili bir biçimde sınırlandırılabilir (Government powers are effectively limited by independent auditing and review)
- Görevini kötüye kullanan hükümet yetkililerine karşı yaptırım uygulanabilir (Government officials are sanctioned for misconduct)
- Hükümetin sahip olduğu güçler, hükümet dışı denetime tabidir (Government powers are subject to non-governmental checks)
- İktidar değişikliği yasaya uygun olarak gerçekleşmektedir (Transfers of power occur in accordance with the law)

2. Yolsuzluğun Kontrolü (Absence of Corruption):

- Yürütme organındaki hükümet görevlileri kamudaki konumlarını özel çıkarları için kullanmamaktadır (Government officials in the executive branch do not use public office for private gain)
- Yargı organındaki hükümet görevlileri kamudaki konumlarını özel çıkarları için kullanmamaktadır (Government officials in the judicial branch do not use public office for private gain)
- Polis ve ordudaki hükümet görevlileri kamudaki konumlarını özel çıkarları için kullanmamaktadır (Government officials in the police and the military do not use public office for private gain)
- Yasama organındaki hükümet görevlileri kamudaki konumlarını özel çıkarları için kullanmamaktadır (Government officials in the legislature do not use public office for private gain)

Endeks 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Endeks değeri arttıkça hükümetin hesap verebilirliği (government accountability) de artmaktadır.

Tablo I-9. Hükümetin Hesap Verebilirliği (Government Accountability - GA) (Dünya Adalet Projesi – 2011) (The World Justice Project-2011)

Ülke	Faktör 1	Faktör 2	GA Endeksi
A.B.D.	0,73	0,78	0,76
İngiltere	0,80	0,80	0,80
Finlandiya	-	-	-
Fransa	0,74	0,83	0,79
G. Kore	0,59	0,74	0,67
Macaristan	-	-	-
Portekiz	-	-	-
Rusya	0,41	0,49	0,45
Türkiye	0,44	0,49	0,47
Venezuela	0,27	0,40	0,34

*GA Endeksi Faktör 1 ve Faktör 2'nin aritmetik ortalamasıdır.

B) Hukuk Devleti (Rule of Law) Endeksi – WJP-2011:

Bu endeks “Dünya Adalet Projesi” (WJP) kuruluşundan elde edilmiştir. Bu kuruluşun tanımına göre “Hukuk Devleti” (Rule of Law) aşağıda tanımlı olan yedi faktörün bileşiminden oluşmaktadır:

1. Sınırlı İktidar (Limited Government Powers)
2. Yolsuzluğun Kontrolü (Absence of Corruption)
3. Kamu Düzeni ve Güvenliği (Order and Security)
4. Temel Haklar (Fundamental Rights)
5. Şeffaf Hükümet (Open Government)
6. Etkili Düzenleyici Uygulama (Effective Regulatory Enforcement)

7. Etkili Medeni Hukuk (Effective Civil Justice)
8. Etkili Ceza Hukuku (Effective Criminal Justice)
9. Gayriresmi Adalet (Informal Justice)

Endeks 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Endeks değeri arttıkça “Hukuk Devleti” puanı da artmaktadır.

Tablo I-10. Hukuk Devleti (Rule of Law - RL) (Dünya Adalet Projesi-2011) (The World Justice Project-2011)

Ülke	RL Endeksi
A.B.D.	0,73
İngiltere	0,80
Finlandiya	-
Fransa	0,74
G. Kore	0,71
Macaristan	-
Portekiz	-
Rusya	0,52
Türkiye	0,50
Venezuela	0,40

C) Hukuk Devleti (Rule of Law) Endeksi – WGI-2011:

Bu endeks Dünya Bankası “Worldwide Governance Indicators (WGI)” içinde yer alan “Hukuk Devleti” (Rule of Law) endeksinden elde edilmiştir. Bu kuruluşa göre “Hukuk Devleti” ilkesi aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

“Hukuk Devleti” kavramı insanların toplumun kurallarına ne kadar uyum gösterdiği ve güven duyduğuna ilişkin algıları, özellikle sözleşmelerin uygulanmasının, mülkiyet haklarının, polisin ve mahkemelerin kalitesini, ve suç ve şiddetin yaygınlığını yansıtır.

Endeks -2.5 ile +2.5 arasında değerler almakta ve endeks değeri arttıkça “Hukuk Devleti” endeksi de artmaktadır. Hesaplanan bu endeks değerlerine göre yapılan ülke sıralamasına göre 0-100 arasında elde edilen yeni endeks değerleri Tablo I-11’de sunulmuştur.

Tablo I-11. Hukuk Devleti (World Bank-Worldwide Governance Indicators-2011)

Ülke	Hukuk Devleti (RL) Endeksi
A.B.D.	91,1
İngiltere	92,5
Finlandiya	100
Fransa	90,1
G. Kore	81
Macaristan	73
Portekiz	82
Rusya	25,4
Türkiye	57,7
Venezuela	1,4

Tablo I-12. Üç Endeksin Karşılaştırılabilir bir Biçimde (0 -1 aralığında) Sunulması

	GA Endeksi (WJP)	RL Endeksi (WJP)	RL Endeksi (WGI)
A.B.D.	0,76	0,73	0,91
İngiltere	0,80	0,80	0,925
Finlandiya	-	-	1
Fransa	0,79	0,74	0,901
G. Kore	0,67	0,71	0,81
Macaristan	-	-	0,73
Portekiz	-	-	0,82
Rusya	0,45	0,52	0,254
Türkiye	0,47	0,50	0,577
Venezuela	0,34	0,40	0,014

Fiili Uygulamada Sahip Olunan Yetki Temerküz Endeksinin (FYTE) Hesaplanması

Elde edilen bu endeks değerleri (END) ve aşağıdaki formül kullanılarak yetki temerküz endeksinden (YTE) fiili uygulamadaki güce (FYTE) ulaşılmıştır:

$$FYTE=[1+(1-END)-(1-END)*YTE]*YTE$$

FYTE şu şekilde de ifade edilebilir:

$$FYTE=[1+(1-END)(1-YTE)]*YTE$$

FYTE endeksi kâğıt üzerindeki gücü belirli bir düzeltme katsayısı (≥ 1) ile çarparak YTE endeksinden FYTE endeksine geçilmesini sağlar. Bu endeks YTE = 0 olduğu zamanlarda 0 (sıfır) olan minimum değerine ulaşmaktadır. FYTE endeksi END değerinin 1'e eşit olduğu durumlarda (mükemmel hukuk devleti durumu) YTE değerine eşit olmaktadır. Dolayısıyla bu endeksin maksimum değeri YTE endeksinde en yüksek değer olan 1'e eşittir. Ayrıca, bu endeks YTE endeks değerlerinin görece yüksek olduğu durumlarda FYTE endeksini daha az arttırarak YTE değerlerinin büyüklüğünden kaynaklanabilecek sapmaları azaltmaktadır.

KISIM II: TÜRKİYE’DE SEÇİM SİSTEMİNİN PARAMETRELERİ

4. SEÇİM SİSTEMİNİN YAPISI VE TEMEL PARAMETRELERİ: SEÇİM BARAJI, SEÇİM FORMÜLÜ VE ÇEVRE BÜYÜKLÜĞÜ

“Seçim sistemi”, kitabın Giriş bölümünde basitçe, “oyların temsilcilere dönüştürülme mekanizması” olarak tanımlanmıştır. Temsili bir sistemde temel olarak ya çoğunluk kuralı ya da oransal seçim sistemi işletilir. Çoğunluk kuralına göre ya en fazla oyu alan seçimi kazanarak tüm temsilcilikleri alır (basit çoğunluk) ya da yarıdan bir fazla oyu alanın tüm temsilcilikleri kazanacağı kabul edilir (salt çoğunluk). Oransal (Nispi) temsil ise partilerin aldıkları oy oranında temsilcilik kazanmasını ifade eder. Türkiye’de uzun süredir uygulanan sistem, oransal temsil / seçim sistemidir.

Bir seçim sistemi incelenirken temsilci seçmek için herhangi bir eşliğin ya da barajın olup olmadığı, sandalye dağıtım yöntemi ve seçim bölgelerinin ne şekilde belirlendiği önem taşımaktadır. Bunlara seçim sistemi parametreleri adı verilir. Bu parametrelerden seçim barajı Göksel ve Çınar (2011a ve 2011b) çalışmalarımızda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu kitapta ise seçim bölgesi, sandalye dağıtım mekanizması ve partilerin seçim öncesi iş birliği / ittifak yapabilmesinin sistemi nasıl etkileyeceği daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

Öncelikle çalışmanın bundan sonraki kısımlarında ortak olarak kullanılacak bazı nesnel göstergeleri tanımlayalım. Bunun için nispi temsil sistemi uygulanan ve n sayıda partinin katıldığı bir seçimi düşünelim. Burada i = seçime katılan herhangi bir partiyi ($i=1, \dots, n$), v_i = i 'nci partinin seçimde aldığı oy oranını (partinin aldığı oy sayısının, toplam geçerli oya oranı) ve s_i = i 'nci partinin elde ettiği sandalye oranını (partinin sandalye sayısının, toplam sandalyeye oranı) gösterebiliriz.

Temsil açısından ideal durum her partinin seçimde aldığı oy oranının parlamentoda elde ettiği sandalye oranına eşit olduğu durumda ($s_i = v_i$) sağlanacaktır. Dolayısıyla, temsilde adaletsizlik (orantısızlık), bu iki oran arasındaki eşitsizlikle tanımlanır. Buna göre, $s_i > v_i$ iken i partisinin “aşırı temsil edildiği (aşkın temsil)” söylenirken, $s_i < v_i$ durumunda ise “düşük (eksik) temsil”den bahsedilir. Fakat söz konusu eşitliğin sağlanması, özellikle çok sayıda seçmenin katıldığı ve çok sayıda partinin yarıştığı “gerçek” seçimlerde

-neredeys- olanaksızdır. Bu durumun sistemin doğasından (sınırlı ve tam sayıda temsilci seçilmesi zorunluluğu) ve seçim çevresi büyüklüğü, barajın etkisi gibi politik faktörlerden kaynaklanan sebepleri bulunmaktadır.

Tüm bu kavramlara ilişkin ayrıntılı tanım ve açıklamalara Göksel ve Çınar (2011a) çalışmamızdan ulaşmak mümkün olmakla birlikte, bu noktada söz konusu kavramlara ve yol açabilecekleri sorunların neler olabileceğine dair bir fikir vermek üzere bazı açıklamalara yer verilecektir. Bu etkileri basit bir örnek üzerinde görmek için (aynı çalışmanın syf.12'deki) aşağıdaki örneğe tekrar yer verilmektedir. Örnekte 100 temsilcinin seçileceği bir ülkenin 5 seçim bölgesine bölünmüş olduğu ve 3 partinin her bölgede aşağıdaki oy sayılarına ulaştığı varsayılmıştır.

Tablo 4-1. Örnek Bir Bölgesel Oylama Sonucu

Parti	I. Seçim Bölgesi	II. Seçim Bölgesi	III. Seçim Bölgesi	IV. Seçim Bölgesi	V. Seçim Bölgesi	Toplam
A Partisi	16 oy	8 oy	9 oy	7 oy	1 oy	41
B Partisi	3 oy	10 oy	1 oy	-	5 oy	19
C Partisi	11 oy	7 oy	10 oy	8 oy	4 oy	40
Bölgesel Toplam	30	25	20	15	10	100

Örnekte **seçim bölgelerinin etkisini görmek için**, öncelikle çoğunluk kuralını bölgeler bazında uygulayalım. Yani, her bir bölgeye tahsis edilen vekillikler, aynı bölgede yapılan oylama sonucuna göre partilere dağıtılsın.⁵ Buna göre, I. Bölgede A seçimi kazanırken; III. ve IV. bölgelerde C; II ve V. bölgelerde ise B seçimin galibi olacaktır. Her seçim bölgesinde seçmen sayıları (bölgesel oy toplamları) birbirinden farklı olduğundan, bu durumun kendiliğinden bir adaletsizlik doğuracağını hemen görmek mümkündür. Örneğin her bölgeden 20'şer temsilci çıktığını düşündüğümüzde, toplamda en çok oyu alan A Partisinin 20, buna karşılık A'ya yakın ancak ondan daha az oy alan C Partisi ile en az oyu alan B partisinin 40'ar temsilci

⁵ Bu sistemin her bölgeden bir parti / adayın seçimi kazandığı özel durumuna dar bölge seçim sistemi denmektedir. Bunun bilinen bir örneği Türkiye'de belediye başkanı seçimlerinde uygulanan dar bölge basit çoğunluk sistemidir. Buna göre her ilde en fazla oyu alan aday belediye başkanı seçilir.

çıkarcasını görürüz. Bu dengesizliğin temel sebebi, seçmen sayısı çok olan bölgede A'nın rakiplerine göre oyu daha fazla iken, seçmen sayısının az olduğu bölgelerde B ve / veya C'nin (az bir farkla da olsa) A'dan daha fazla oy almış olmasıdır. Hâlbuki tüm ülke tek bir seçim bölgesi olarak düşünülseydi veya bölgelere seçmen sayılarıyla orantılı temsilci tahsis edilseydi, partiler oy oranları ile orantılı sayıda temsilci çıkaracaktı.

Diğer taraftan ele aldığımız örnekte, hangi kural uygulanırsa uygulansın (bölgesel ayırım / tüm ülke seçim çevresi veya çoğunlukçu / oransal temsil) hiç bir partinin temsilci sayısının salt çoğunluğuna ulaşmadığı görülmüştür. İktidar oluşumunu zorlaştıran bu gibi durumların engellenmesi için düşünülen bir yol da -bir grup oyun dikkate alınmamasını gerektiren- *seçim barajı* uygulaması olabilir.

Seçim Barajının etkisini görmek içinse, örnekteki üç partili yapıda %20 genel baraj seviyesi kabul edilsin. Yani ülke genelinde bu seviyenin altında oy alan bir partinin hiç temsilci çıkarmamasına karar verilmiş olsun. Bu durumda iki bölgede en fazla oya ulaşan ama toplamda seçmenlerin %19'unun oyunu alan B partisi seçim dışı kalacak, ondan boşalan temsilcilikler A ve C partileri arasında paylaşılacaktır. Bu durumda baraj, iktidar oluşumunu güçlendirirken aynı zamanda %19'luk bir oy oranının temsil edilmemesine yol açmaktadır.

Diğer taraftan oylara göre sandalye paylaşımının nasıl yapılacağını tanımlayan matematiksel yöntemlere **sandalye dağıtım mekanizması** denir. Sandalye dağıtım mekanizmaları da özelliklerinden dolayı diğer faktörler (oy, çevre büyüklüğü, baraj vb.) aynı kalsa bile, partilerin elde ettiği sandalye sayılarına etki etmektedir. Bu yöntemlerden bazıları büyük partilere avantaj sağlarken, bazıları da küçük partilere avantaj sağlamaktadır.

Seçim sisteminin işleyişi ve sonuçlarını, seçim barajı uygulamaları, kullanılan sandalye dağıtım mekanizmaları ve seçim çevresi büyüklüğünün ne şekilde tanımlandığı gibi unsurlar önemli bir rol oynamaktadır. Aşağıda tüm bu parametreler ve oyların sandalyelere dönüşüm mekanizmasındaki rolleri nesnel olarak tanımlanmaktadır.

Seçim Barajı

Seçim barajı, "seçim yasalarında belirlenen şekilde, bir partinin milletvekili çıkarabilmesi için alması gereken en az oy miktarı veya oranı" olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir parti bu eşliğin altında oy

alırrsa, o partinin kazanmış olduğu vekillikler diğer partilere dağıtılır. Seçim barajları ülke veya çevre bazında belirlenebilir.

Temsilde orantısızlığa yol açan önemli bir etmen seçim barajıdır (Anckar, 1997). Yönetimde istikrar amacını gerçekleştirmek amacıyla yasalarla belirlenen yüksek bir seçim barajı, bazı partilerin belirli bir oranda oy almış olmalarına karşın hiç sandalye elde edememelerine, yani, temsil edilemeyen partilere ve (boşa giden) oylara yol açmaktadır. Bu partilerin kaybettikleri sandalyeler ise, barajı geçen partilere dağıtılmaktadır. Aslında seçim barajının amaçları, oyları ve meclisteki sandalyeleri mümkün olduğu ölçüde tek veya iki büyük partide toplamak, çok sayıda küçük veya bölgesel partilerin kurulmasını ve/veya meclise girmelerini zorlaştırmak, böylece, parlamentodaki parti sayısını sınırlamaktır. Bu amaçların temelde temsilde adalet ilkesinin bozulması pahasına yönetimde istikrarı güçlendirmeye yönelik olduğu düşünülebilir. Ancak gerçek uygulamalarda bu amaçların beklenildiği gibi gerçekleşmediği de görülmüştür.

Göksel ve Çınar (2011a ve 2011b) özellikle *seçim barajının doğrudan ve "davranışsal"* (oy verenlerin barajın seviyesine göre tercihlerini değiştirmesinin) *etkilerine odaklanmış*, bu çalışmalarda Türkiye için en uygun baraj seviyesi kurulan nesnel modeller yardımıyla önerilmiştir.⁶ Barajın etkileri için esas olarak bu çalışmalar incelenebilir.

Bu kitabın asıl incelediği parametreler ise sandalye dağıtım yöntemleri ve seçim bölgesidir. Bu parametrelere ilişkin açıklamalara ise aşağıda tekrar yer verilmektedir.

Sandalye Dağıtım Yöntemleri

Nispi temsilde, elde ettikleri oylara göre her parti ya da adaya sınırlı ve tam sayı olan sandalyeleri dağıtmak gerekmektedir. Dağıtılacak sandalye sayısının, elde edilen oy ile orantılı olmadığı durumlarda, temsil sorunu ile karşılaşmaktadır. Örneğin, 10 temsilci çıkaran bir seçim bölgesinde oy oranı %15 olan bir partinin $10 \times \%15 = 1,5$ temsilcilik (sandalye) kazanması gerekir ki, -1,5 tam sayı olmadığından- bu mümkün değildir. İşte bu problemin çözümüne ilişkin farklı yöntemler tanımlanmıştır. Oylara göre sandalyelerin

⁶ Davranışsal etkinin anlamı, daha önce seçim barajının yüksekliği nedeniyle aslen desteklediği partiden yani 1. tercihinden başka bir partiye oy veren bir seçmenin, barajın düşürüldüğünün ilan edilmesi ile tercihini 1. tercihine kaydırmasıdır.

dağıtılmasını sağlayan bu formül ya da yöntemlere “seçim formülü” ya da “sandalye dağıtım mekanizması” denir. Bu yöntemlerin önde gelenleri ile ilgili örnekler Lijphart (1994), Schuster v.d. (2003) ve Aleskerov, Ersel ve Sabuncu (2010: 102-107)’de bulunabilir. Ancak, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, tam orantılı dağıtımı yapmak çoğu durumda mümkün olmamaktadır.

Nispi temsil sisteminde sandalyelerin dağıtılmasına ilişkin kurallar iki ana grupta toplanabilir. Bunlar “En Büyük Kalan Yöntemleri” ve “Bölen Yöntemleri”dir.

En Büyük Kalan Yöntemleri

En büyük kalan yönteminde ana fikir, elde edilen her sandalyenin belirli bir oya karşılık geldiğinin kabul edilmesi ve elde edilen her sandalye sonrasında adayın/partinin “kalan” oyundan bu karşılık gelen oyların çıkarılmasıdır. İlk sandalye sahibinin belirlenmesinde, henüz o aşamaya kadar herhangi bir sandalye dağıtımı / çıkarma işlemi yapılmadığı için direkt olarak elde edilmiş oy miktarları kıyaslanmaktadır (kalan oylar toplam oylara eşit olmaktadır). İkinci ve diğer sandalyelerin sahiplerini belirleme yöntemi ise bir önceki aşamada sandalye kazanan adayın/partinin “kalan” oyundan bu sandalyeye karşılık gelen oyların çıkarılması sonucunda (diğer adayların/partilerin oy miktarları aynı kalmak üzere) elde edilen oy miktarlarını kıyaslamaktır.

Kazanılan sandalyeye karşılık gelen oy miktarına “kota” adı verilmekte ve bu kotanın belirlenmesinde iki temel yöntem bulunmaktadır: i) Hare Yöntemi, ii) Droop Yöntemi.

En büyük kalan yönteminin nasıl işlediğini “Droop” yöntemini kullandığımız bir örnek ile açıklayalım: A, B ve C partilerinin aldığı oy sayıları sırası ile 18, 10 ve 7 olsun. Ayrıca bu bölgede toplam 3 milletvekili çıkarılacağını varsayalım.

Droop yönteminde kota şu şekilde bulunmaktadır:

$$q(Z, t) = [Z/(t + 1)]^+$$

Burada Z , üç partinin almış olduğu toplam oy miktarını, t çıkarılacak milletvekili sayısını göstermektedir.⁷ Dolayısıyla örneğimize göz atacak olursak ilk sandalye için partilerin aldıkları oy sayıları 18, 10

⁷ $[x]^+$ ifadesi x 'den büyük en küçük tam sayıyı ifade etmektedir. Örneğin, $[3,2]^+ = 4$ olmaktadır.

ve 7 karşılaştırılmakta ve sonuç olarak en yüksek oyu (18) alan A partisi 1. sandalyeyi almaktadır. Şimdi bu sandalyeye karşılık gelen oy miktarını (kota) Droop yöntemini kullanarak bulalım. Yukarıdaki denklem yardımı ile kota şu şekilde hesaplanır:

$$q(35,3) = [35/(3 + 1)]^+ = 9$$

Dolayısıyla ikinci sandalye hesabında A için hesaba katılacak oy miktarı A'nın toplam oy miktarından (18) elde edilen sandalyeye karşılık gelen oy miktarı olan kotanın (9) çıkarılması suretiyle elde edilen sayı (9) iken, B ve C partileri için oy miktarları değişmemekte yani sırası ile 10 ve 7 olmaktadır. Bu durumda 2. aşama için en yüksek oyu alan B partisi (10) ikinci sandalyeyi çıkarmıştır. Üçüncü sandalye hesabı için B partisinin oylarından kotayı çıkarırsak (10-9) geriye 1 oy kalmaktadır. Dolayısıyla üçüncü sandalye için A, B ve C partilerinin kıyaslanacak oyları sırası ile 9, 1 ve 7'dir. Bu durumda bir kez daha A partisi sandalye kazanmaktadır. Tüm bu bulgular Tablo 4-2'de özetlenmiştir.

Tablo 4-2. Örnek: Droop Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı

Partiler \ Aşamalar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	Çıkarılan Toplam Milletvekili Sayısı
A partisi	18	9	9	2 (1. ve 3. aşamadan)
B partisi	10	10	1	1 (2. aşamadan)
C partisi	7	7	7	0

Hare yönteminde ise kota şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$q(Z, t) = Z/t$$

Yukarıdaki örnekte kota Hare yöntemi ile hesaplınsaydı elde edilecek sonuçlar Tablo 4-3'teki gibi olurdu:

Tablo 4-3 Örnek: Hare Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı

Partiler \ Aşamalar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	Çıkarılan Toplam Milletvekili Sayısı
A partisi	18	6,3	6,3	1 (1. aşamadan)
B partisi	10	10	-1,7	1 (2. aşamadan)
C partisi	7	7	7	1 (3. aşamadan)

Dolayısıyla tanımları arasında küçük farklılıklar olmasına karşın, Droop ve Hare yöntemlerinin sonuçlar açısından önemli farklar doğurabilmekte olduğu iki örneğin kıyaslanması ile gözükmektedir.

Bölen Yöntemi

Bölen yönteminde temel mantık, V_i , i partisinin aldığı oy sayısını, k_i , aynı partiye o aşamaya kadar dağıtılmış olan sandalye sayısını göstermek üzere, her bir i partisi için $V_i/d(k_i)$ gibi bir oran tanımlamak ve her aşamada bu oranın en yüksek olduğu partiye sandalye dağıtımı yapmaktır. Burada, paydada yer alan $d(k_i)$ ifadesi yani “bölen fonksiyonu”ndaki farklılık, bölen yöntemlerini birbirinden ayırmaktadır. Bu fonksiyondaki değişme, sonuç olarak partilerin kazandığı sandalye sayısını da değiştirmektedir. Ülkemizde 2018 seçimleri de dâhil, son 7 genel seçimde kullanılmış ve aynı zamanda çok yaygın olarak kullanılan bölen yöntemlerinden biri olan d’Hondt (en büyük ortalama) metodunu açıklayalım:

d’Hondt (En Büyük Ortalama) Yöntemi

Bölen yöntemlerinden biri olan ve sandalye dağıtım mekanizması olarak ülkemizde de hâlihazırda uygulanan yöntem, “En Büyük Ortalama (d’Hondt)” adıyla anılmaktadır. 1882’de Victor d’Hondt tarafından önerilen bu yöntemde sandalyeler ardışık olarak dağıtılmakta, her sandalyenin dağıtımı aşamasında ise aşağıdaki oran hesaplanmaktadır:

$$V_i/(k_i^j + 1)$$

Burada k_i^j , i partisinin j ’inci aşamaya kadar kazanmış olduğu sandalye sayısını göstermektedir. Görüldüğü gibi d’Hondt yönteminde “bölen” fonksiyonu $d(k_i) = k_i^j + 1$ olmaktadır.

d'Hondt yönteminin nasıl işlediğine dair bir örnek oluşturalım:

Kıyaslama yapabilmek için Tablo 4-3'de verilen örneği aynen kullanalım. Bu durumda A, B ve C partilerinin oyları 3 kez karşılaştırılacaktır. Bu kıyaslamaların hepsini birer aşama olarak tanımlarsak; bu yöntemde kıyaslanmanın yapıldığı her aşamada partilerin oyları, o aşamaya kadar çıkardıkları milletvekili sayısının 1 fazlasına bölünür. Bu bilgiyi örneğimize uygulayacak olursak Tablo 4-4'teki sonuçları elde ederiz:

Tablo 4-4. Örnek: d'Hondt Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı

Partiler \ Aşamalar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	Çıkarılan Toplam Milletvekili Sayısı
A partisi	18	9	9	2 (1. ve 3. aşamadan)
B partisi	10	10	5	1 (2. aşamadan)
C partisi	7	7	7	-

Yöntemde birinci aşamada, öncül bir aşama olmadığından partilerin aldıkları oylar direkt olarak kullanılmakta ve A partisinin aldığı 18 oy diğer partilerin oyundan fazla olduğu için, bu aşamada A partisi 1 milletvekili çıkarmaktadır. İkinci aşamada oylar kıyaslanırken A partisinin bu aşamaya kadar 1 milletvekili çıkardığı hesaba katılarak oy sayısı 2'ye bölünür. Sandalye kazanamayan partilerin oyu ise aynı bırakılır. Dolayısıyla ikinci aşama için kıyaslanacak oylar A, B ve C partisi için sırası ile 9, 10 ve 7'dir. Bu durumda B partisi en yüksek oya (10) sahip olduğundan bu aşamadaki milletvekilini B partisi çıkarır. Üçüncü ve son aşamada bu sefer de B partisinin o aşamaya kadar çıkardığı milletvekili sayısı 1 olduğundan bu partinin oyları 2'ye bölünür. Dolayısıyla bu aşamada kıyaslanacak oylar A, B ve C partisi için sırası ile 9, 5 ve 7'dir. Bu durumda bir kez daha A partisi milletvekili çıkarmaktadır. Toplam olarak A partisi 2, B partisi 1 milletvekili çıkarırken C partisi hiç milletvekili çıkaramamıştır. d'Hondt yönteminin bir özelliği de en çok oy alan partiye avantaj sağlayan yöntemlerden biri olmasıdır (Lijphart, 1986, s. 171-172).

Seçim Çevresi Büyüklüğü

Orantılı temsili sağlamada ortaya çıkan engellerden biri de, bir seçim çevresinde seçilecek milletvekili sayısı olarak tanımlanan “çevre büyüklüğü” (district magnitude) kavramıdır. Bu kavramdan oluşacak orantısızlıklar kendisini iki şekilde göstermektedir. Birincisi, bölgelerin çıkaracağı milletvekili sayılarının bölgelerin nüfus ya da seçmen sayısı ile orantılı olmayışından kaynaklanmaktadır. Bölgelerin çıkaracağı milletvekili sayıları ile nüfus ya da seçmen sayılarındaki oranlar farklılaştıkça, bölgelerde kullanılan oyların değeri farklı olacak ve bu da orantısızlık yaratacaktır. İkinci olarak, seçim çevrelerinin büyüklüğü, ya da bir başka deyişle seçim bölgelerine tahsis edilen milletvekili sayıları orantısızlık yaratabilir. Örneğin, seçim bölgelerine tahsis edilen milletvekili sayısı azaldıkça ve dolayısıyla bir ülkedeki seçim bölge sayısı arttıkça orantısızlık da artar. Bu olgu kendiliğinden bir baraj etkisi yaratır ve yazında “etkin baraj” olarak tanımlanmaktadır. Seçim çevresi büyüklüğü ve “etkin baraj” kavramı Lijphart (1997: 74) makalesinde ilişkilendirilmiştir:

$$\text{Etkin Baraj (\%)} = \frac{\%75}{\text{Seçim Çevresi Büyüklüğü} + 1}$$

Seçim çevresi büyüklüğü ve “etkin baraj” arasındaki ilişki farklı şekillerde tanımlanabilse de yukarıdaki tanımlama gerçeğe en yakın olası durumu yansıtmaktadır (Anckar, 1997). Burada önemli olan nokta seçim çevresi büyüklüğü ile etkin baraj arasındaki negatif ilişkidir. Verilmiş olan etkin baraj tanımına göre, örneğin bir seçim çevresinde sadece 1 milletvekili çıkarılacak ise oyların %37,5’ine ihtiyaç duyulacaktır. Seçim çevresinin büyüklüğünün 4 milletvekili olduğu bir durumda ise 1 milletvekili çıkarmak için oyların %15’ine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla seçim çevrelerinde, seçim çevresi büyüklüğüne bağlı olarak 1 milletvekili çıkarmak için gerekli olan oy yüzdesini tanımlayan değere “etkin baraj” denmektedir. Etkin baraj tanımlaması kavramsal olarak önem taşımakta olup, vurgulanması gereken bu formülün türettiği nicel değerlerden çok, seçim çevresi büyüklüğü arttıkça etkin barajın azalıyor olmasıdır. Bu durumda temsilde orantısızlık düşecektir.

5. SEÇİM SİSTEMİNİ DEĞERLENDİRMEKTE KULLANILAN NESNEL ÖLÇÜTLER: TEMSİLDE ADALET(SİZLİK) - YÖNETİMDE İSTIKRAR

Bir seçim sisteminin, özellikle de “orantılı” temsili amaçlayan “nispi temsil sisteminin değerlendirilmesinde iki temel kriterin (temsilde adaletsizlik ve yönetimde istikrar) kullanıldığını belirtmiştik. Bir seçimde, söz konusu kriterlerin ne ölçüde sağlandığına ilişkin nesnel ölçütlerin tanımlanması ve sistemin temel unsurlarının (parametrelerin) değişimlerine karşı bu kriterlerin ne yönde ve nasıl değiştiğinin incelenmesi önem kazanmaktadır.

Anayasamızda da seçim sisteminin sahip olması gereken iki temel ilke, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” olarak ifade edilmektedir. Nitekim 1982 Anayasası, Md.67 (Değişik: 23.7.1995 – 4121/5 md.)’de: “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” hükmü mevcuttur. Ancak özellikle temsilde adalet oransal temsili sağlayan mekanizmanın yapısındaki bazı aksamalar nedeniyle istenildiği ölçüde sağlanamamaktadır.

Olabildiğince objektif bir bakış açısıyla seçim sistemini değerlendirmeyi hedeflediğimizden kitabın bu bölümünde, yazında ve çalışmalarımızda bu kavramları ölçmek için kullanılan nesnel ölçütler açıklanmıştır.

Temsilde Adalet(sizlik) Ölçümü

Temsilde adalet, partilerin aldıkları oy oranı ölçüsünde sandalye oranına sahip olmaları anlamına gelmektedir. Seçim sistemi orantısız temsile izin verdiğinde belirli oranda oy almış bazı partiler hiç temsil edilmezlerken (veya eksik temsil söz konusu olurken), bazı partiler aldıkları oy oranının üstünde fazladan temsil hakkı kazanmaktadırlar. Bu durum temsilde adaleti bozucu bir etki yaratır. Bu kavramın nesnel olarak ölçümü için bazı göstergeler kullanılmaktadır. Farklı seçimleri temsilde adalet açısından karşılaştırmaya yarayan bu göstergeler; (belirli bir oranda oy almasına karşın) meclise giremeyen parti sayısı, temsil edilemeyen oy oranı ve orantısızlık endeksidir.

Orantısızlık endeksi bireysel ya da bütünsel olarak tanımlanır. Bireysel olarak orantısızlık, bir i partisinin elde ettiği sandalye oranı (s_i) ile oy oranı (v_i) arasındaki mutlak sapma esas alınarak ölçülür. Yani bu gösterge, her i için

$$| s_i - v_i |$$

ifadesinden hesaplanır. Bireysel orantısızlıktan hareketle, mevcut seçim sisteminden kaynaklanan ve seçim sonuçlarına yansıyan toplu (bütünsel) orantısızlığın derecesini ölçmek üzere, çeşitli endeksler geliştirilmiştir. “Orantısızlık Endeksleri” adı verilen bu göstergelerin kapsamlı bir listesi için Karpov (2008) ve Aleskerov ve Platonov (2005) incelenebilir. Bütünsel olarak temsilde orantısızlığın ölçümünde çok kullanılan biri maksimum mutlak sapma endeksidir ve şu şekilde hesaplanır:

$$\text{Orantısızlık Endeksi} = \text{Maks } |s_i - v_i|$$

Bu orantısızlık endeksi aşkın ve eksik temsil oranlarından en büyüğünü seçerek, böylece ilgili seçimdeki orantısızlığı belirler.⁸

Yönetimde İstikrarın Kapsamı ve Ölçümü

Siyasi istikrarın bir koşulu da seçimden sonra güçlü bir hükümetin, mümkünse bir tek parti hükümetinin kurulması olarak anlaşılmaktadır. Elbette, bundan mutlaka söz konusu hükümetin uzun vadeli olacağı anlamı çıkartılamaz. Ancak yaptığımız çalışmanın amacı söz konusu kavramı nesnel bir tabanda ölçebilmek ve seçim sonuçlarını bu açıdan yorumlamak olduğundan, istikrar, seçim sonrası hükümet kurma ve salt çoğunluk gerektiren karar alma gücü olarak tanımlanmıştır. Göksel ve Çınar (2011a)’da yönetimde istikrarın temel göstergelerinden sayabileceğimiz; i) Meclisteki etkin partinin sayısıii) Sandalye parçalanmışlık endeksi ve iii) Güç endeksi kavramları nesnel olarak tanımlanmış ve Türkiye seçimleri bu göstergeler açısından yorumlanmıştır.

Bu kitapta ise yine sıklıkla yönetimde istikrar kavramına başvurulmakta ve güç endeksleri hesaplanmaktadır. Bu nedenle güç endeksleri ve dayandığı temel mantığın açıklamasına burada da yer verilmektedir:

Hükümetin kurulması ve/veya bir yasanın çıkarılması için milletvekillerinin mecliste aynı doğrultuda kullandıkları oyların belirli bir kotayı geçmesi gerekmektedir. Örneğin hükümet kurma kotası, toplam sandalyenin yarısının bir fazlası iken (salt çoğunluk kotası); bazı özel nitelikli kararlar alınırken nitelikli çoğunluk da aranabilir. Örneğin anayasa değişikliğinin mecliste kabul edilmesi için toplam

⁸ Türkiye’deki geçmiş tüm seçimler için hesaplanmış orantısızlık endeksleri ve diğer temsilde adaletsizlik göstergeleri Göksel ve Çınar (2011a: syf. 34-39)’da bulunabilir.

milletvekili sayısının 2/3'ünden fazlasının desteği gerekli iken; Anayasa değişikliklerinin halkoyuna götürülebilmesi için de öncelikle mecliste 3/5 çoğunluğun desteği sağlanmalıdır.

Bu kotalara ulaşmak için koalisyonlar veya işbirlikleri gerekebilir. İşte güç endeksleri göstergesine göre partilerin sahip oldukları sandalye oranları temel alındığında her bir partinin koalisyonların oluşmasındaki belirleyici rolü o partinin gücünü yansıtmaktadır.⁹ Eğer parlamentoda üç veya üçten fazla parti varsa, bunların hiç birinin çoğunluk kotasını aşamama olasılığı vardır. Bu durumlarda partiler çeşitli koalisyon ya da işbirliklerine giderler. Bu açıdan, bir kararın alınması için gerekli kotayı sağlayacak koalisyon bileşimleri özel bir önem arz eder.

İşte bu belirleyici rol / kota hesabına dayalı olarak her parti için 0 ile 1 arasında hesaplanan endeksler mevcuttur. Bunlara güç endeksleri denmektedir. "Yönetimde istikrar" meclisteki en büyük partinin veya partilerin güç endekslerine bağlı olarak değerlendirilebilir.

Örneğin mecliste yer alan üç parti söz konusu ise (A, B, C) bunlar, tek elemanlı kümeleri de içine alacak şekilde, 7 adet birleşimle koalisyon kurabilirler. Ancak bu koalisyonların bazıları ilgili karar kotasını aşabilirken, bazıları aşamaz. Kotayı aşan koalisyonlara "kazanan", aşamayanlara ise "kaybeden" koalisyon denmektedir. Genel anlamda, herhangi bir partinin kazanan bir koalisyondan çekilmesi durumunda o koalisyon kaybeden haline dönüşüyorsa, bu türdeki koalisyonların tüm kazanan koalisyonlar içerisindeki payının o partinin meclis içindeki gücünü gösterdiği düşünülmektedir.

Benzer sonuçlar vermekle birlikte en bilinen iki endeks i) Shapley ve Shubik güç endeksi ile ii) Banzhaf güç endeksi'dir.

Shapley ve Shubik (1954) tarafından geliştirmiş olan güç endeksine göre matematiksel olarak i partisinin (oy) gücü (p_i) aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$p_i = \sum_{X \in \chi} \frac{(n-x)!(x-1)!}{n!} [f(X) - f(X \setminus \{i\})]$$

Bu endekste i , herhangi bir partiyi, n ise, toplam parti sayısını simgelemektedir. Tüm olası koalisyonlar kümesi χ , her bir olası koalisyon X ve bu koalisyonda yer alan parti sayısı ise x simgeleri

⁹ Koalisyon tanımı burada tek parti iktidarı durumunu da içermektedir.

ile gösterilmektedir. Örneğin A ve B partilerinin oluşturduğu $X = (A,B)$ koalisyonunda $x = 2$ 'dir. $f(X)$ ise, eğer X belirlenen kotaya göre "kazanan" bir koalisyon ise 1, "kaybeden" ise 0 değerini alan, iki değerli bir fonksiyondur. Formülde yer alan $(f(X \setminus \{i\}))$ ifadesi i partisinin yer aldığı X koalisyonundan çekilmesi durumunda, koalisyonun alacağı değeri göstermektedir.

Banzhaf (1965) tarafından geliştirilmiş olan güç endeksine göre matematiksel olarak i partisinin gücü (β_i) aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$\beta_i = \frac{\sum_S (v(S) - v(S \setminus \{i\}))}{\sum_{j=1}^n \sum_S (v(S) - v(S \setminus \{j\}))}$$

Burada herhangi bir i partisinin güç endeksini, n toplam parti sayısını ve S oluşabilecek tüm olası koalisyonlar kümesini göstermektedir. $v(S)$, S koalisyonu minimum kotayı geçiyorsa 1, geçmiyorsa 0 değerini alan bir fonksiyondur. Yine benzer şekilde $v(S \setminus \{i\})$, S koalisyonundan i partisi çıkarıldığı zaman geride kalan partilerin minimum kotayı geçmesi halinde 1, aksi takdirde 0 değerini alan bir fonksiyondur.¹⁰

6. SEÇİM SİSTEMİNİN İŞLEYİŞ MEKANİZMASI VE PARAMETRE DEĞİŞİKLİKLERİNİN OLASI ETKİLERİ

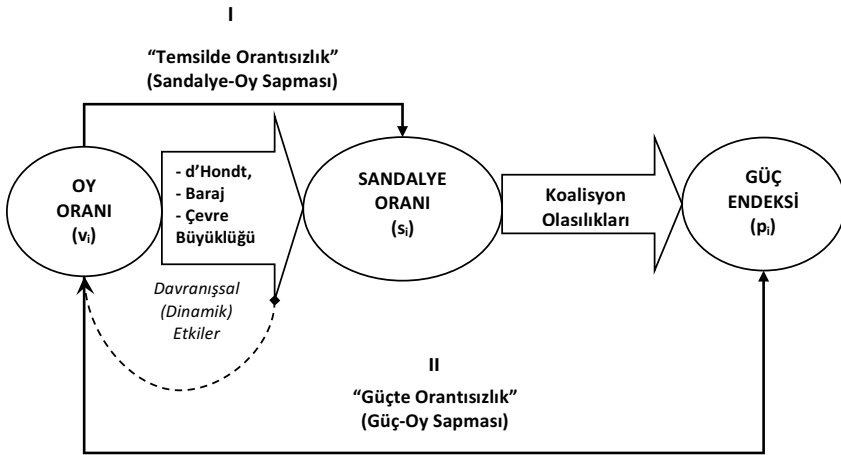
Bir seçim sisteminin işleyiş mekanizmasını daha iyi açıklayabilmek için bir şema oluşturulmuş ve aşağıda Şekil 6-1'de sunulmuştur. Bu şekilde oyun sandalyeye, sandalyenin güce dönüşüm mekanizması gösterilmektedir. Kullanılan sandalye dağıtım mekanizması, seçim çevresi büyüklükleri ve seçim barajının uygulanması gibi faktörlerin oy-sandalye sapmasındaki -doğrudan- etkisi Şekil 6-1'in I no.lu bölgesinde gösterilmektedir. Seçim sisteminin yukarıda sayılan üç unsurunda yapılabilecek değişikliklerin seçmenin oy verme davranışları üzerindeki muhtemel etkileri de yine Şekil 6-1 üzerinde kesikli çizgi ile (davranışsal etkiler) gösterilmiştir. Kesikli çizgi, diğer faktörlerin yanı sıra, sandalye dağıtım mekanizmasında (d'Hondt), çevre büyüklüğünde ve barajda yapılabilecek değişikliklerin seçmen ve partiler üzerinde yaratacağı davranış değişikliklerine ve bunun oy oranlarına yansımalarına işaret etmektedir. Örneğin barajın

¹⁰ Türkiye'deki geçmiş tüm seçimler için partilerin mecliste elde ettikleri oy güçleri (hükümet kurma kotasına göre) hesaplanarak Göksel ve Çınar (2011a: syf. 44)'te listelenmiştir.

düşürülmesi uzun vadede yeni partilerin kurulması ve/veya büyük partilerden kopmalar yaşanması vb. süreçlere yol açarak, oy verenlerin tercihlerini değiştirebilir.

Diğer taraftan, meclise giren partiler, elde ettikleri sandalye sayılarının göreceli durumuna göre, mecliste farklı güçlere sahip olurlar. Şekil 6-1'in I no.lu kısmında meydana gelebilecek olan oy-sandalye sapması sonucunda, partilerin parlamentoda elde edecekleri sandalye oranları oy oranlarından farklılaşabilecek ve bu da partilerin elde ettiği "gücün" sapmasına neden olabilecektir. Baraj ve diğer nedenlerle oluşan orantısızlık kendisini mekanizmanın bu kısmında da *-dolaylı olarak-* gösterecektir. Bu iki etkinin toplamı ile oluşacak bu bütüncül etki güç-oy sapması veya "güçte orantısızlık" olarak ifade edilerek, Şekil 6-1'de II no.lu ok ile gösterilmiştir. Buradan hareketle, I no.lu bölgede sandalye dağıtım mekanizmasında, seçim bölgelerinin ve seçim prosedürünün yapısında ve baraj seviyesinde düzenlemeler yapılarak orantısızlığın kaynağında azaltılabileceği öngörülebilmektedir.

Şekil 6-1. Oransal Seçim Sisteminde "Oy - Sandalye - Güç" Dönüşüm Mekanizması

Aşağıda bu mekanizma bağlamında söz konusu parametrelerin değiştirilmesinin olası etkileri tanımlanmaktadır. Göksel ve Çınar (2011a ve 2011b)'de esas olarak bütünsel seçim mekanizmasında barajın etkileri üzerinde durulmuştu. Bu kitapta ise seçim parametreleri üzerinde 2012 yılından itibaren başlayan tartışmalar ışığında özellikle seçim bölgelerinin oluşturulması (dar bölge – daraltılmış bölge) ve en son olarak da ittifaklı seçim sisteminin etkileri incelenmiştir.

6.1 Seçim Barajı Değişikliğinin Olası Etkileri

Seçim barajının temel fonksiyonu, temsilde adaletten ödün verilmesi pahasına yönetimde istikrar ilkesini güçlendirmektir. Uygulamada %10 gibi yüksek bir ülke barajı uygulamasından beklenen; yeni siyasi parti oluşumlarını sınırlandırması, var olan görece küçük partilerin meclis dışında kalmasına yol açması ve bu partilerin gücünün meclise girmeyi başaran partilere dağıtılması vasıtasıyla, hükümet kurmanın ve salt çoğunluk elde etmenin daha kolay hale getirilmesidir.

Seçim barajının düşürülmesi konusu uzun zamandır tartışılmaktadır. Burada asıl soru bizce *“yönetimde istikrardan ödün vermeden (ya da çok az ödün verilerek), temsilde adaleti (önemli ölçüde) arttırmak mümkün müdür?”* sorusudur; yani bu iki ilkeyi uzlaştırmak mümkün müdür?

Öncül (2011 ve öncesi) çalışmalarımızda, bu soruyu cevaplayabilmek için bu iki ilke arasında uzlaşmayı sağlayan optimal baraj seviyesinin varlığı araştırılmıştır. Bunun için bu iki kavramı uzlaştırmaya yardımcı olacağı düşünülen matematiksel modeller oluşturulmuştur. Bu yaklaşımla alternatif baraj seviyelerine bağlı senaryo analizleriyle seçimlerin tekrarlandığı varsayılarak bu durumda mevcut seçim sisteminin ne sonuç verdiğine ilişkin bir veri seti oluşturulmuştur. Elde edilen bu veri seti üzerinde, temsilde adalet – yönetimde istikrar ikilemi, çok kriterli bir karar modeli ve/veya bir kısıtlı optimizasyon modeli ile ele alınarak, her iki yaklaşımla oluşturulan modeller kullanılarak optimal baraj seviyesi araştırılmıştır.

Her iki modelden elde edilen bulgular ışığında seçim barajının %3 – %5 seviyelerine çekilmesinin temsilde adaleti güçlendireceği, buna karşın, kamuoyunda genelde sanıldığı gibi aksine, yönetimde istikrarı önemli ölçüde bozmayacağı ortaya konulmuştur. Bu sonuçların bir ortalaması olarak %4 ve aşağısı düzeyinde bir barajı önermek mümkün görünmektedir.

Ayrıca söz konusu çalışmalarımızda barajın uzun süreli olarak yüksek bir düzeyde korunması ve bu durumun süreceği algısı seçmen ve parti davranışlarını etkileyerek, bazı küçük partilerin zamanla yok olmasına ya da tersine oyların zaman içerisinde büyük partilerde toplanmasına sebep olduğu gösterilmişti. *Bu nedenle örneğin barajı uygun bir seviyeye (örneğin %4) çekmek, bir taraftan mecliste temsil edilen parti sayısını artırırken, aynı zamanda seçmenlere birincil tercih yapma şansı vererek sadece niceliksel değil, niteliksel anlamda da*

temsilde adaleti güçlendirebilir çıkarımı yapılmıştır.¹¹

6.2 Seçim Çevresi Büyüklüğü Değişikliklerinin Olası Etkileri

Seçim çevresi büyüklüğü kavramı iki nedenle alınan oy oranından farklı sandalye ve güç oranlarına sahip olunmasına neden olabilmektedir. Birincisi, bir ülkede küçük seçim çevrelerinin belirlenmesi ile seçim bölge sayısının fazla olması nedeniyle ortaya çıkacak olan sapmadır. İkinci olarak da, seçim çevresi büyüklüklerinin seçmen ya da nüfus sayısı ile orantılı olarak belirlenmediği durumda seçim bölgelerindeki seçmen oylarının değerleri farklılaşarak sapma etkisi yaratacaktır.

Nispi temsile dayanan bir seçim sisteminde dahi temsilde orantısızlığın var olmasının bir nedeni de bölgesel oyların eşit değerde olmamasıdır. Bazı bölgelerde bir milletvekili çıkarmak için diğerlerine göre daha fazla oya ihtiyaç duyulabilmektedir. Buradan hareketle, bir seçim bölgesindeki “bir oyun değerini” şöyle tanımlayabiliriz.

$$\text{oy değeri} = \frac{\text{seçim bölgesine tahsis edilen toplam milletvekili sayısı}}{\text{seçim bölgesindeki nüfus}}$$

Türkiye’de seçim bölgelerinde bu açıdan ciddi bir eşitsizlik olduğu bilinmektedir. Öyle ki, bölgesel milletvekili dağılımına göre Türkiye’deki en “değerli” oya sahip bir ildeki bir oy, başka bir ildekine göre 4-5 kat değerli olabilmektedir. Bir başka deyişle, bazı bölgelerde 1 milletvekili çıkarmak için diğer bir ilin 4-5 katı kadar oya ihtiyaç duyulmaktadır. Hâlbuki *adaletin tam olarak sağlandığı ideal bir durumda “oyun değeri” tüm seçim bölgelerinde eşit olmalıdır.* Böyle bir eşitliğin tam olarak sağlanması sınırlı bir milletvekili sayısı ile matematiksel olarak oldukça güç olsa da, ilgili kanunlar ve yetkili seçim kurullarının her seçim bölgesinin kaç milletvekili çıkarabileceğine ilişkin yapacağı düzenlemelerle, seçim bölgelerindeki oy değerlerinin birbirine yakınsamasının sağlanması, yani seçim sisteminde adaletin artırılması mümkündür.

2007 yılından itibaren Türkiye’de seçim bölgelerine milletvekili tahsisine ilişkin Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından yeni

¹¹ Burada bahsedilen “Niceliksel Adalet” kavramı ex-post olarak (seçim sonrası) ölçülebilen (örneğin sandalye-oy oranları farklarıyla) bir kavramdır. “Niteliksel Adalet” kavramı ise ex-post olarak ölçümlere dâhil olmadan sistemin özüne ilişkin adaleti ilgilendiren bir kavramdır.

düzenlemeler yapıldı. Bizim de seçim bölgelerinde milletvekili tahsisi adına mevcut ve uygulanan yöntemlerden farklı, daha basit ve “oyun değeri” bakımından daha adil olan bir hesaplama yöntemi önerimiz bulunmaktadır. Aşağıdaki bölümde bu konu ile ilgili analizlerimize yer vermekteyiz.¹²

6.3 Milletvekillerinin Seçim Bölgelerine Adil Dağılımında Matematiksel Hesaplama Yönteminin Etkisi ve Farklı Bir Hesaplama Önerisi

Alınan oy oranına yakın oranlarda temsilcilik kazanılmasını ifade eden nispi (oransal) bir seçim sisteminde dahi temsilde adaletsizlik oluşturan unsurlardan birisi, her bir seçim çevresindeki oyların eşit değerde olmaması, yani seçim çevrelerine tahsis edilen milletvekili sayıları bağlamında orantısızlık olmasıdır. Esasen bu adaletsizliği -matematiksel olarak- sıfırlamak mümkün değildir. Bunun sebebi de seçim çevrelerine tahsis edilecek milletvekili sayılarının tam sayı olması zorunluluğudur. Hâlbuki hemen her zaman nüfus ya da seçmen sayısı toplam milletvekili sayısına göre oldukça büyüktür ve yapılan bölme işleminde küsuratlı sayılara ulaşılabilir. Bir diğer sebep ise her seçim çevresinde en az 1 milletvekili çıkarmanın garanti edilmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Bunun arkasında yatan “eğer bir seçim çevresi oluşturulmuş ise, bu bölge en az 1 milletvekili ile temsil edilmelidir” düşüncesidir.

Diğer taraftan, yukarıda bahsedilen nedenlerden temsilde adaletsizliği sıfırlamak mümkün olmasa dahi, seçim çevrelerine milletvekili tahsisi ile ilgili kullanılan yöntemi değiştirerek bu adaletsizliği “azaltmak” mümkündür. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında “Yüksek Seçim Kurulu (YSK)’nın uyguladığı yöntem yerine yazarların önerdiği yöntem kullanılsaydı seçim çevrelerine tahsis edilen milletvekilleri açısından temsilde adalet nasıl artırılabilirdi?” sorusuna yanıt aranacaktır.

Bu amaçla ilk önce YSK’nın kullandığı ve daha sonrasında yazarlar tarafından önerilen yöntemler kısaca anlatılacaktır. Daha sonra da önerilen yönteme göre her seçim çevresine tahsis edilmesi gereken

¹² “Bir oyun değeri” hakkında tartışılan önemli bir konu da seçim bölgelerine milletvekili tahsisi yapılırken o bölgenin “nüfusunun mu” yoksa “seçmen sayısının mı” dikkate alınması gerektiğidir. Bu hususta da seçmen sayısının kullanılmasının “bir oyun değeri” bakımından daha adil bir yaklaşım olduğu hem matematiksel örneklerle hem de uygulamada gösterilmiştir.

milletvekili sayısı hesaplanacak ve mevcut durumla kıyaslanarak temsilde adaletin ne kadar arttığı belirtilecektir.

YSK'nın kullandığı yöntemin detayları şöyledir: (Buradaki ifadeler YSK'nın 2 Şubat 2015 tarihinde almış olduğu 115 no.lu Karar'dan aynen alınmıştır):

“... Milletvekillerinin seçim çevrelerine dağılımı yapılırken; toplam milletvekili sayısından (550) önce her bir il'e bir milletvekili tahsis edilir. Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, kalan milletvekili sayısına (469) bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur.

Bu suretle hesaplanan milletvekillerinin sayısı 550'yi bulmadığı takdirde, nüfusu; milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin, artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konulur ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekilleri bu sıra esas alınarak dağıtımına tabi tutulur. ...”

Önerilen yöntemin detayları ise şöyledir:

Önerilen hesaplama yönteminde,

i) Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu toplam milletvekili sayısına (550) bölünerek bir sayı elde edilir.

ii) Her bir il nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur. Burada iki nokta önemlidir. Önerilen yöntemde 0 ile 1 arasında elde edilen sayılar sayının büyüklüğüne bakılmaksızın 1'e yuvarlanmaktadır. Bu sayede her seçim bölgesinde en az 1 milletvekili tahsis edilmesi garanti edilmektedir. 1'den büyük her sayı ise kendisine en yakın tam sayıya yuvarlanmaktadır.

iii) Bu yöntemle hesaplanan milletvekillerinin sayısı 550'yi bulmadığı takdirde, artık ve/veya fazla bulunduran iller artık ve/veya fazla nüfus büyüklüklerine göre sıraya konulur, bu sıra esas alınarak kalan milletvekillerinin dağıtımı yapılır ve dağıtılan milletvekili sayısının 550 olması sağlanır.¹⁴

¹³ Burada “artık nüfus”, ikinci aşamada elde edilen sayı örneğin 1,2 iken o ile tahsis edilen milletvekili sayısının 1 olması durumunda ortaya

Tablo 6-3-1’de sırasıyla YSK’nın belirlediği ve yazarlar tarafından önerilen yöntemlere göre her bir seçim çevresine tahsis edilmesi gereken milletvekili sayıları sunulmaktadır.

Tablo 6-3-1. YSK ve Önerilen yönetime göre seçim çevrelerine tahsis edilen MV Sayıları

	YSK	Öneri
Adana	14	15
Adıyaman	5	4
Afyonkarahisar	5	5
Ağrı	4	4
Aksaray	3	3
Amasya	3	2
Ankara 1	18	20
Ankara 2	14	16
Antalya	14	16
Ardahan	2	1
Artvin	2	1
Aydın	7	7
Balıkesir	8	8
Bartın	2	1
Batman	4	4
Bayburt	2	1
Bilecik	2	2
Bingöl	3	2
Bitlis	3	2
Bolu	3	2
Burdur	3	2
Bursa	18	20
Çanakkale	4	4
Çankırı	2	1
Çorum	4	4
Denizli	7	7

çıkarmakta; “fazla nüfus” ise örneğin elde edilen sayı 1,8 iken o ile tahsis edilen milletvekili sayısı 2 olması durumunda ortaya çıkmaktadır.

Diyarbakır	11	12
Düzce	3	3
Edirne	3	3
Elazığ	4	4
Erzincan	2	2
Erzurum	6	5
Eskişehir	6	6
Gaziantep	12	13
Giresun	4	3
Gümüşhane	2	1
Hakkari	3	2
Hatay	10	11
İğdır	2	1
Isparta	4	3
İstanbul 1	31	36
İstanbul 2	26	30
İstanbul 3	31	36
İzmir 1	13	14
İzmir 2	13	15
Kahramanmaraş	8	8
Karabük	2	2
Karaman	2	2
Kars	3	2
Kastamonu	3	3
Kayseri	9	9
Kırıkkale	3	2
Kırklareli	3	2
Kırşehir	2	2
Kilis	2	1
Kocaeli	11	12
Konya	14	15
Kütahya	4	4
Malatya	6	5

Manisa	9	10
Mardin	6	6
Mersin	11	12
Muğla	6	6
Muş	3	3
Nevşehir	3	2
Niğde	3	2
Ordu	5	5
Osmaniye	4	4
Rize	3	2
Sakarya	7	7
Samsun	9	9
Siirt	3	2
Sinop	2	1
Sivas	5	4
Şanlıurfa	12	13
Şırnak	4	3
Tekirdağ	6	6
Tokat	5	4
Trabzon	6	5
Tunceli	2	1
Uşak	3	3
Van	8	8
Yalova	2	2
Yozgat	4	3
Zonguldak	5	4

Önerinin “Temsilde Adalet” üzerindeki etkileri

Önerilen yöntemin temsilde adaleti ne kadar artırdığını görmek yani bahsedilen iki yöntemin sonuçlarını nesnel bir temelde karşılaştırmak üzere her iki yöntem için “değişim katsayılarını” hesaplayabiliriz. Bunun için önce her bir ilde 1 milletvekili başına düşen nüfusu hesaplarız ve sonra bu değerlerden tüm iller bazında “standart sapma/ortalama” değerlerini (değişim katsayısı) buluruz.

Değişim katsayısının artması 1 milletvekili başına düşen nüfusun iller bazında birbirinden ne kadar farklılaştığını gösterir.

Tablo 6-3-2’de bu hesaplamaların sonuçları sunulmuştur:

Tablo 6-3-2. Alternatif Durumlarda Değişim Katsayıları

Değişken:	YSK	Önerilen	İdeal
Nüfus / MV sayısı			
Standart Sapma	27475,72	20442,33	0
Ortalama	122300,71	141287,76	141265,28
Standart Sapma / Ortalama	0,23	0,14	0,00

Bu sayıları iki açıdan kıyaslayalım ve önerilen yöntemin YSK yöntemine göre üstünlüklerine bakalım:

(i) İlk olarak, standart sapma/ortalama olarak elde edilen değişim katsayısı önerilen yöntemde YSK yöntemine göre daha düşüktür. Bunun anlamı da iller bazında 1 milletvekili başına düşen nüfus bakımından illerin birbirlerine çok daha yakın olması, yani seçim çevrelerine milletvekili tahsisi bakımından temsilde adaletin YSK’nın uyguladığı metoda göre daha çok sağlanmasıdır.

(ii) Önerilen yöntemde standart sapmanın ve değişim katsayısının düşük olmasının yanı sıra, ortalama olarak her bir ilde 1 milletvekili başına düşen nüfus da ideal durumdakine oldukça yakındır. Şöyle ki, Türkiye nüfusu 2014 resmi rakamlara göre 77.695.904’tür. Toplam milletvekili sayısı ise 550 olduğuna göre –gerçekleşmesi matematiksel nedenlerle asla mümkün olmayan- ideal durumda 1 milletvekili başına düşmesi gereken nüfus tüm illerde aynı ve 141.265,3 olmalıdır (yani standart sapma 0 olmalıdır). Tablo 6-3-2’den görüldüğü gibi bu sayı önerilen yöntemde 141.287,8 iken, YSK hesaplamasında bundan çok farklı yani 122.300,7’dir.

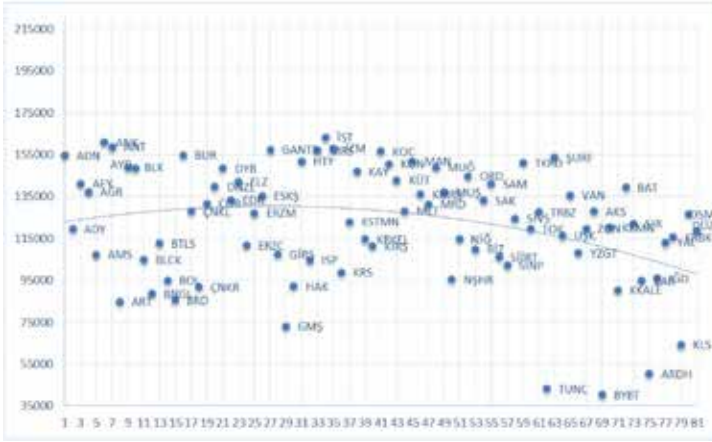
Bu sonuçları görsel bir şekilde analiz etmek içinse aşağıda sunulan Şekil 6-3-1’e bakabiliriz. Şekil 6-3-1’de yer alan noktalar Türkiye’nin 85 seçim çevresinde 1 milletvekili başına düşen nüfusa karşılık gelmektedirler.

Şeklin (a) kısmında “YSK yöntemi” ile oluşan ve (b) kısmında ise bu çalışmada “önerilen” düzenleme yapılsaydı oluşacak dağılım gösterilmektedir.

Şekilde yer alan noktaların birbirine yakın olması (ya da çizilen trend doğrusunun yatay eksene ne derece paralel olduğu) illerde 1 milletvekili başına düşen nüfusun birbirine yakınsaması anlamına geleceğinden “temsilde adaletin” arttığının bir göstergesidir.

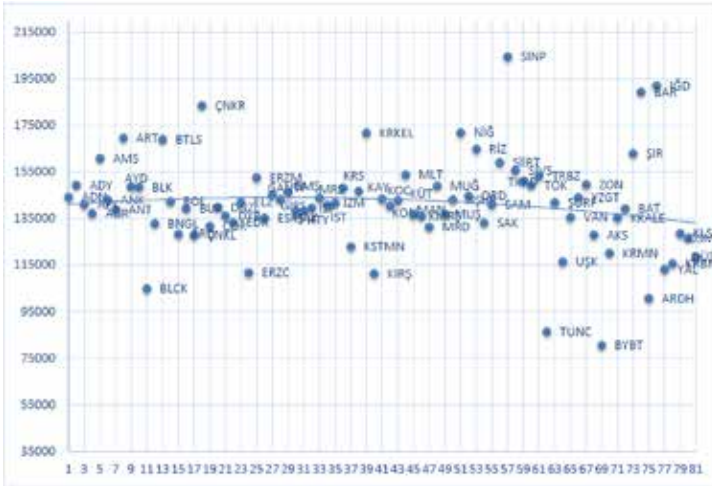
Şekil 6-3-1. Seçim Çevrelerine Göre 1 milletvekili başına düşen nüfus

Şekil 6-3-1a. YSK Yöntemi

Not: İller yatay ekseninde plaka numaralarına göre sıralanmıştır.

Şekil 6-3-1b. Önerilen Yöntem

Not: İller yatay ekseninde plaka numaralarına göre sıralanmıştır.

Şekil 6-3-1a ve 1b’de görsel olarak da sunulduğu üzere, önerilen yöntemde elde edilen dağılımı yansıtan trend eğrisi YSK yöntemi ile yapılan hesaplamada elde edilen eğriye göre yatay eksene daha fazla paraleldir. Bunun anlamı, yukarıda da belirtildiği gibi noktaların ortalama etrafında daha yakın bir dağılım gösterdiği, yani dağıtımın ideal duruma daha yakın olduğudur.

Şekil 6-3-1a’dan görüleceği gibi YSK yönteminde Ankara, Antalya, Adana, Gaziantep, İzmir ve İstanbul gibi büyük nüfuslu iller 1 milletvekili başına düşen nüfusun en yüksek olduğu, yani oyun değerinin en düşük olduğu illerdir. Hâlbuki önerilen yöntemde göre bu iller ortalamaya / ideal duruma oldukça yaklaşmış, söz konusu adaletsizlik önemli ölçüde giderilmiş olmaktadır. Diğer taraftan Bayburt, Tunceli, Ardahan gibi düşük nüfuslu illerde ise her iki yöntemde de milletvekili başına düşen nüfus görece düşük yani bu illerde bir vatandaşın oyunun değeri diğer illerde yaşayanlara göre oldukça yüksek olmaktadır. Ancak, önerilen yöntemdeki sapmanın YSK yöntemindeki sapmadan daha az olduğu görülmektedir.

Şimdi her iki yöntemde milletvekili başına düşen nüfus açısından en uçlarda yer alan iller arasında karşılaştırma yapalım.

YSK yöntemine göre İstanbul ve Bayburt illeri sırasıyla 78 milletvekili ve 2 milletvekili ile uçlarda yer almakta ve İstanbul’da milletvekili başına düşen nüfus Bayburt’takinin tam 4,05 katı (Bayburt’ta bir oy İstanbul’dakinin 4,05 katı değerli) iken; önerilen yöntemde en uçlarda yer alan iller karşılaştırıldığında 2 milletvekili çıkarması öngörülen Sinop ve 1 milletvekili çıkarması öngörülen Bayburt illeri arasındaki bu oran 2,54’e düşmektedir.

Bu göstergeler söz konusu adaletsizliğin önerilen yöntemle önemli ölçüde azaltılabileceğini göstermektedir.

Düzenleme ve Önerilerin “Meclis Aritmetiği” Üzerindeki Etkileri

2011 seçimindeki oy dağılımları kullanılarak ve daha sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için BDP’nin bağımsız adaylarla seçime girdiği varsayımı ile seçim çevrelerine ilişkin üç farklı hesaplama yönteminin meclisteki milletvekili dağılımı üzerindeki etkilerine ilişkin sonuçlar aşağıda Tablo 6-3-3’te sunulmuştur.

Buna göre;

i) Seçim çevrelerine 2011’de tahsis edilen milletvekili sayılarıyla,

ii) 2 Şubat 2015 düzenlemesine göre tahsis edilen milletvekili sayılarıyla ve

iii) Önerilen yönteme göre hesaplanan milletvekili sayıları kullanılarak

partilerin elde edeceği sandalye sayıları hesaplanmıştır.

Tablo 6-3-3. Eski, Yeni ve Önerilen Düzenlemelere göre Sandalye Dağılımları

Parti	Eski Düzenleme	Yeni Düzenleme (2 Şubat 2015)	Önerilen Düzenleme
AKP	329	330	330
CHP	136	136	136
MHP	52	51	55
BAĞIMSIZ/BDP	33	33	29
DİĞER	-	-	-

Tablo 6-3-3'ten görüleceği üzere, yapılan karşılaştırmalarda YSK tarafından yapılan değişikliklerin ve önerilen düzenlemenin "meclis aritmetiğini" önemli ölçüde değiştirmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Ancak, burada unutulmaması gereken husus YSK'nın ex-ante olarak (seçim öncesi) adaleti en fazla düzeye çekecek düzenlemeleri yapması gereğidir. Zira bu düzenlemelerin burada esas alınan 2011 oy oranlarına göre sandalye aritmetiğinde çok fazla farklılık yaratmamış olması, başka durumlarda (değişik oy oranları ve senaryolarda) daha büyük farklılıklar yaratmayacağı anlamına gelmemektedir.

6.4 Sandalye Dağıtım Metodunun İhmal Edilen Önemi

"Seçim sistemi"nin basitçe "oyların sandalyelere dönüştürülmesi" olarak tanımlanabileceğini; oylar sandalyelere / temsilciliklere dönüştürülürken bir seçimde partilerin aldıkları oy oranı ile elde edilen sandalye oranı arasındaki fark olarak tanımlayabileceğimiz "temsilde orantısızlık"ın meydana gelebileceğini ve bunun da seçim sistemini oluşturan birçok parametreye bağlı olduğunu belirtmiştik. Çoğu durumda yukarıda bahsi geçen faktörler arasından örneğin barajın etkileri yoğun bir şekilde tartışılırken, diğer adı "seçim / dağıtım formülü" olan sandalye dağıtım mekanizmasının önemi

ve temsilde orantısızlık üzerindeki etkisi ihmal edilmekte, tartışma konusu yapılmamaktadır. Hâlbuki oyların dağılımına bağlı olarak bu mekanizma orantılı temsilde oldukça önemli sapmalar doğurabilir. Bu bölümde sandalye dağıtım mekanizmasının -Türkiye örneğinde- temsilde adalet açısından ne kadar önemli olduğu gösterilecektir.

Oransal temsil sisteminde partilerin her bölgede elde ettikleri oy oranlarına göre o bölgeye tahsis edilen sandalyelerin dağıtılması işlemine “seçim formülü” ya da “sandalye dağıtım mekanizması” adı verilmektedir. Genel çerçevede dört temel sandalye dağıtım mekanizması sayılabilir. Bunlardan ilki ülkemizde de uzun zamandır uygulanmakta olan d’Hondt yöntemidir. Diğer yöntemler ise Droop, Hare ve Sainte-Lague (SL) olarak sayılabilir. Bu mekanizmalarda kullanılan hesaplama yöntemlerinin ayrıntıları için benzeri diğer çalışmalarla birlikte Göksel ve Çınar (2011a) s. 21-26’ya bakılabilir.¹⁴

Bu yöntemler temsilde adalet-yönetimde istikrar bağlamında düşünüldüğünde d’Hondt metodu yönetimde istikrarı ön plana çıkarırken (bir başka deyişle en çok oyu olan partiye avantaj sağlarken), Hare ve Sainte-Lague yönteminin bahsi geçen diğer yaklaşımlara göre temsilde adaleti daha çok öne çıkardığı söylenebilir. Droop ise bu yaklaşımlara göre temsilde adalet ve yönetimde istikrar kavramlarına daha dengeli yaklaşmaktadır.

Aşağıdaki tabloda bu dört farklı sandalye dağıtım mekanizması, 2015 Milletvekili Genel Seçimi’nde oluşan oy oranlarına göre hesaplanarak, bu mekanizmaların ortaya çıkardığı / çıkarabileceği sandalye dağılımları ortaya konmaktadır. Diğer bir deyişle, Tablo 6-4-1’de, hâlihazırda uygulanan d’Hondt yönteminin uygulanması ile (mevcut durum) ve “diğer üç sandalye dağıtım mekanizması uygulansa idi” oluşacak sonuçlar (milletvekili sayıları) sunulmuştur.

¹⁴ Bu dört yöntem de hâlihazırda farklı ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Fakat diğer ülkeler ile kıyaslama yapılsa dahi diğer hiçbir ülkede %10 gibi çok yüksek bir barajın olmadığı da yönetimde istikrar-temsilde adalet açısından hesaba katılmalıdır.

Tablo 6-4-1. 2015 Oy Oranları Temelinde Dört Farklı Sandalye Dağıtım Metodu ile Sandalye Sayıları

Parti	Oy Oranı	Sandalye Sayıları			
		Dağıtım Yöntemi			
		d'Hondt	Droop	Hare	SL
AKP	%40,87	258	246	237	236
CHP	%24,95	132	133	136	136
MHP	%16,29	80	88	97	95
HDP	%13,12	80	83	80	83
Diğer	%4,77	-	-	-	-
Toplam	%100	550	550	550	550

Tablo 6-4-1'de görüldüğü ve başta da belirtildiği üzere, sandalye dağıtım mekanizmaları ciddi şekilde partilerin sahip olacağı sandalye sayılarını etkileyebilmektedir. Mevcut sistemde sandalye dağıtım metodu olarak d'Hondt yönteminin tercih edilmiş olması sürekli olarak birinci partilere avantaj sağlamakta ve temsilde adaleti bozucu etki yapmaktadır. Bu durum 2015 genel seçimlerinde de gerçekleşmiştir.

Tablo 6-4-2 incelendiğinde ise temsilde adalet açısından yöntemlerin doğurduğu sonuçlar daha açık bir şekilde görülecektir. Tablo 6-4-2'de bahsi geçen "ideal temsil" kavramı partilerin aldıkları oy oranında sandalye çıkarmaları anlamına gelmektedir. %10 baraj nedeniyle meclis dışı kalan %4,77 oranındaki oylar da barajı geçen 4 partinin oylarına oransal bir şekilde eklendikten sonra, her bir partinin temsilde adalet açısından ideal durumda kaç sandalye çıkarması gerektiği Tablo 6-4-2'de sunulmuştur. Ayrıca her bir sandalye dağıtım mekanizması ile oluşan sapmalar da hesaplanmıştır. Sapmalar, her bir sandalye dağıtım mekanizması için ayrı olarak analize konu olan sandalye dağıtım mekanizması ile her parti için elde edilen sandalye sayısı ile her partinin ideal durumda elde edeceği sandalye sayısının -mutlak değer olarak- farklarının hesaplanması ve daha sonra 4 parti için toplanması şeklinde elde edilmektedir. (Örneğin 1. parti %40,87 oy almıştır. Meclise giremeyen %4,77'nin de %40,87'si 1. partinin aldığı yüzdeye yani %40,87'ye eklenince 1. parti için oy oranı %42,82 olarak elde edilmektedir. 550 toplam milletvekili sayısının %42,82'si ise yaklaşık 236 yapmaktadır. Örneğin d'Hondt yöntemine göre, bu parti tarafından çıkarılan 258 sandalye sayısı ile ideal durumdaki 236 sandalye sayısının - mutlak değer- farkı da sapmayı yani 22'yi vermektedir.

Tablo 6-4-2. Farklı Sandalye Dağıtım Metotlarında İdeal Temsilden Sapmalar

Parti	İdeal Temsil Durumunda Olması Gereken Sandalye Sayıları	Sapmalar			
		Dağıtım Yöntemi			
		d'Hondt	Droop	Hare	SL
AKP	236	22	10	1	0
CHP	144	12	11	8	8
MHP	94	14	6	3	1
HDP	76	4	7	4	7
Toplam	550	52	34	16	16

Tablo 6-4-2'ye göre temsilde adalet açısından en olumsuz sonuçlar doğuran sandalye dağıtım mekanizmasının d'Hondt olduğu görülmektedir. Hare ve SL metotları ise temsilde adalet açısından en olumlu sonuçları veren sandalye dağıtım mekanizmalarıdır. "Temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" ikilemini bağdaştırma açısından bu çalışmada önerilen yöntem ise, bu iki ilkeyi mevcut durumda uygulanan d'Hondt'a göre daha dengeli bir biçimde alan ve aynı zamanda yönetsel olarak hâlihazırda uygulanmakta olan d'Hondt metoduna da oldukça benzeyen Sainte-Lague yöntemidir. Yönetsel benzerlik bu yöntemi kamuoyunun çok daha kolay anlayıp benimsemesini de sağlayabilecektir.

KISIM III: 24 HAZİRAN 2018’de İLK KEZ UYGULANAN YENİ SEÇİM SİSTEMİNE DOĞRU: TARTIŞMA ve ANALİZLER

7. DEMOKRATİKLEŞME PAKETİNDEKİ ÖNERİLERLE KARŞILAŞTIRMALI ALTERNATİF SEÇİM SİSTEM SİMÜLASYONLARI

Önceki çalışmalarımızda ve bu kitabın önceki bölümlerinde benzer özellikler taşıyan geçmiş genel seçimler (1995, 1999, 2002, 2007, 2011 ve 2015 seçimleri) incelenerek, partilerin elde ettikleri oy ile sandalye oranları arasında ve sandalye oranları ile mecliste elde ettikleri güçler arasında farklar / dengesizlikler bulunduğu yapılan ölçümlerle tespit edilmişti. Sonuçlar, Anayasamızda da ifadesini bulan “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” prensiplerinin göstergeleri bazında nesnel ölçütlerle analiz edildiğinde; mevcut sistemin yapısındaki aksaklıklar dolayısıyla, özünden, yani adaletli ve orantılı temsili sağlama özelliklerinden uzaklaşmış olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştu.¹⁵

Sistemdeki oy-sandalye-güç dönüşümünün orantılı olmasını engelleyen temel nedenler olarak ise; seçim çevresi büyüklüğü (bölgesel milletvekili dağılımı) farklılıkları, kullanılan sandalye dağıtım mekanizmasının özelliği ve yüksek bir seçim barajının varlığı olarak sayılmış, bunların sonuçlara mevcut ve olası etkileri yapılan simülasyonlarla gösterilmişti. Temel olarak seçim çevresi büyüklüklerinin ve seçim barajının uygun biçimde değiştirilmesi ile sistematik eşitsizliklerin -bir ölçüde de olsa- gidereceği görüşü ve böyle bir ortamda siyasi aktörlerin daha dengeli stratejiler geliştirebileceği argümanının savunulduğu çalışmada; sistemin

¹⁵ Burada “Temsilde Adalet”in sağlanması, hem niceliksel adaletin artırılması (literatürde ortaya konmuş ölçütlerle oy ve sandalye sayısı arasındaki orantısızlığın azaltılması), hem de niteliksel adaletin sağlanması (seçim sonrası ölçülemeyen - kâğıt üzerine yansımayan- adaletsizliğin azaltılması, yani örneğin mevcut sistemde baraj nedeniyle ikinci tercihinde oy veren bir kişinin gerçek anlamda desteklediği partiye oy verememesinin önlenmesi olasılığının güçlendirilmesi) anlamına gelmekte iken; “Yönetimde İstikrarın Korunması” ile hükümet kurulması ve salt çoğunlukla karar alma imkânının sağlanması kastedilmektedir. Anayasamızın 1995 yılında değiştirilen 67’inci maddesi seçim kanunlarının “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerini “bağdaştırarak” biçimde düzenlenmesini hükme bağlamıştır.

temel yapısı değiştirilmeden barajın düşürülmesi vb. önlemler ile yönetimde istikrarı ciddi oranda etkilemeden temsilde adalet açısından iyileştirmeler yapılabileceği de ortaya konulmuştur.

Önceki çalışmamızın bir devamı olarak şimdiki çalışmamızda, mevcut sistemin yanı sıra düşünülebilecek ve kamuoyunda tartışılan alternatif seçim sistemlerinden bazılarını analiz ediyoruz. Seçim sisteminde, ülke seçim barajının ve/veya bölgesel milletvekili dağılımının değiştirilmesinin yanı sıra (veya bunlardan bağımsız olarak), Dar / Daraltılmış Bölgelerin tanımlanması, belirli bir sayıda “Türkiye Milletvekiliği”nin sisteme eklenmesi ve eğer yapılabilirse tercihli oy, iki turlu seçim gibi daha köklü sistem değişiklikleri tasarlanabilir. Bir sonraki genel seçimin normal şartlarda Haziran 2015’te yapılacağı düşünüldüğünde, bu süreçte yeni seçim sistemi önerilerinin ortaya atılması da beklenebilir.¹⁶ Nitekim güncel gelişmeler bu tartışmanın bu süreçte yoğunlaşacağını göstermektedir.

Aslında benzer öneriler 30 Eylül 2013 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) adına Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanan “Demokratikleşme Paketi” içerisinde yer almaktaydı. Bu konunun ve söz konusu önerilerin bu günlerde bizzat iktidar partisi ve Başbakan tarafından siyasetin gündemine yeniden taşındığını görmekteyiz.

İşte bu çalışma kapsamında söz konusu önerileri de içeren ve kısa erimde uygulama olanağı bulabilecek alternatif seçim sistemleri (senaryoları) simülasyonlar vasıtasıyla analiz edilmiştir. Ayrıca, elde edilen simülasyon sonuçları, seçim sistemlerini değerlendirmekte literatürde genel kabul gören kriterler (temsilde adalet ve yönetimde istikrar) bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmada değerlendirilen seçim sistemleri ana özellikleri itibarıyla şu şekilde sıralanabilir:¹⁷

- 1) %5 barajı ile 5’li gruplandırmayla daraltılmış bölge seçim sistemi
- 2) %0 barajı ile dar bölge seçim sistemi
- 3) Türkiye Milletvekiliği olması durumu

¹⁶ Seçim sisteminin değiştirilebilmesi yasal olarak bir sonraki seçimden bir yıl öncesine kadar (Haziran 2014’e kadar) mümkündür. Dolayısıyla böyle bir değişiklik için metnin yazıldığı tarih itibarıyla iki aydan kısa bir süre kalmıştır.

¹⁷ Bu çalışmada, tercihli oy ve iki turlu seçim sistemleri analiz edilmelerindeki güçlük nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır.

Bu seçim sistemlerinden ilk ikisi demokratikleşme paketinde yer almaktaydı. Her iki öneri de farklı ölçülerde seçim bölgelerinin daraltılmasını öngörüyor. “Türkiye Milletvekiliği” ise tam tersine tüm ülkenin / Türkiye’nin tek bir bölge olarak alınması durumuna işaret etmektedir. Burada mevcut sistemle seçilen vekiller dışında, Türkiye’nin tek bir seçim bölgesi olarak düşünülmesi durumunda seçilecek belirli bir sayıda milletvekilini “Türkiye Milletvekili” olarak adlandırıyoruz.

Tüm bu çalışmaları 2011 seçimlerindeki oy dağılımlarını esas alarak yapıyoruz. Çalışmamızda ayrıca, 30 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde partilerin bölgeler bazında aldıkları oylar esas alınarak dar ve daraltılmış bölge simülasyonları tekrarlandı.

Yukarıda sayılan sistemler arasındaki tercih, aslında temsilde adalet ve yönetimde istikrar üzerinde ülke barajı etkisi kadar görünür olmayan ama en az onun kadar güçlü olabilecek “etkin baraj” adı verilen bir başka etkiyi gündeme getirmektedir. Bu bağlamda dünyada çeşitli ülkelerde uygulanmakta olan bu sistemlerle ilgili literatürde yer alan tartışmalar aşağıdaki biçimde özetlenebilir:¹⁸

Dar/daraltılmış bölgeler olması durumunda;

Ülke barajı düşürülse de bu kez “bölgesel /etkin baraj etkisi” ortaya çıkabilecektir. Etkin baraj etkisi kısaca, bölge sayısı artıkcça her bir bölgede MV çıkarmak için gerekli olan (yapay) bölge barajının artarak daha az oy alan partinin olumsuz etkilenmesidir.

Tek seçim bölgesi olması durumunda ise;¹⁹

¹⁸ Uygulamada örneğin İsrail ve Hollanda gibi ülkelerde seçim çevresinin büyük olmasının uç ve özel bir durumu olan tek seçim bölgesi uygulaması vardır.

¹⁹ Seçim bölgelerinin dar / geniş olmasına ilişkin ilgili yazında temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri vurgusu haricinde de destekleyici/ karşı görüşler mevcuttur (ayrıntılı bilgi için bkz. Kalaycıoğlu, Ersin, Murat Sertel (1995). Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru, TÜSİAD, İstanbul).

Bu tartışmalar yazının bu vurgusu ve kapsamı dışında kalmakla birlikte, öne sürülen argümanların ana hatlarına kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır. Tek bölgeyi savunan görüşte; milletvekillerinin seçildikleri bölgelerin özel işleri yerine parlamentonun asli işleri olan yasama ve hükümeti denetleme görevlerine odaklanmalarını ve tüm toplumu ilgilendiren konuların önem sırasına göre hareket edebilmelerini sağlaması ile bu sistemle daha fazla toplumsal fayda elde edilebileceği savunulmaktadır. Bu şekilde, günümüz toplumlarında artık birçok

Seçim çevresi büyüklüğü en yüksek seviyeye ulaşacak, -Türkiye Milletvekilleri için- etkin baraj etkisi ortadan kalkacak; böylece partiler çok bölgesel bir seçime kıyasla (ortalama olarak) aldıkları oy oranlarına daha yakın oranlarda sandalye elde edecekler, bu da temsilde adaletin artması sonucunu doğuracaktır. Diğer taraftan, seçim sonucunda tek seçim bölgesinin etkisiyle, örneğin 1. partiye sağlanan avantaj (elde ettiği oy oranı ile sandalye oranı arasındaki fark) azalmaktadır. Bu durum da iktidar oluşumunu zorlaştırabilir.

Bu çalışmada yukarıda sayılan temel senaryolarda seçim sonuçları açısından negibi değişik sonuçlar elde edilebileceği analiz edilmekte; bu sistem değişikliklerinin sandalye dağılımında meydana getirebileceği etkilerin ortaya konulmasının yanı sıra, temsilde adalet ve yönetimde istikrar kriterleri bağlamında değerlendirilmesi yazının konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın temel hareket noktası ise, mevcut seçim sisteminin bazı parametrelerinin iyileştirilmesine yönelik hazırlanan ve tamamlanan önceki çalışmamızın, Türkiye için tasarlanabilecek ve kamuoyunda tartışılan alternatif seçim sistemlerinin değerlendirilmesi ile yeni bir seçim sistemi hedefi doğrultusunda geliştirilmesidir.

Aşağıdaki alt bölümlerde sırasıyla, Demokratikleşme Paketi'nde yer alan seçim sistemlerini (mevcut, dar ve daraltılmış bölge) baz alan ve ayrıca yönetim ve seçim sistemine Türkiye Milletvekiliği'nin eklenmesi senaryolarına ilişkin simülasyon sonuçlarına ve yorumlara yer verilmiştir. Ayrıca, 2014 yerel seçim oylarıyla mevcut, dar ve daraltılmış bölge sistemlerinde olası sonuçların nasıl değişebileceği analiz edilmiş ve son olarak tüm sonuçlardan yapılan çıkarımlar ve politika önerileri ortaya konulmuştur.

7.1 Demokratikleşme Paketi Önerilerinin (Mevcut / Düşük Baraj Daraltılmış Bölge / Barajsız Dar Bölge) Simülasyonları:

30 Eylül 2013 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi adına Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından "Demokratikleşme Paketi" adında bir düzenleme paketi tanıtılmış ve kamuoyunda tartışılması istenmişti.

sorun ortak olduğundan aynı zamanda bölge sorunlarına da daha etkili çözümler getirilebilecektir. Diğer taraftan dar bölgeyi savunan görüş ise; bir bölgeden seçilecek milletvekilinin bölgesinde seçmenler tarafından (kısmen) tanınabilecek olması, böylece seçmenlerin daha bilinçli oy kullanabileceği ve bu milletvekillerin bölgesel işler ile daha yakından ilgilenmesinin mümkün olması argümanını ön plana çıkarmaktadır. Bu yolla, sorunların yerinde tespitinin ve çözümünün daha kolay sağlanacağı savunulmaktadır.

Bu pakette seçim sisteminin değiştirilmesine ilişkin öneriler de yer almaktaydı. Açıklama şöyleydi: *“Yeni seçim sisteminin nasıl olması gerektiği konusunda biz bir tek seçenek sunmuyor, 3 farklı alternatifi tartışmaya açıyoruz. Mevcut sistemle, yani yüzde 10 barajıyla devam edebiliriz. Barajı yüzde 5’e çekip, 5’li gruplandırma ile Daraltılmış Bölge Seçim Sistemini uygulayabiliriz. Üçüncü seçenek olarak da, ülke barajını tamamen kaldırarak, Dar Bölge Seçim Sistemini getirebiliriz. Bu 3 seçeneği önümüzdeki günlerde tartışacak, Türkiye için en doğrusu, en isabetlisi hangisiyse, o yönde düzenlemeyi Meclis’e getirecek, yolumuza o şekilde devam edeceğiz.”*

“Demokratikleşme Paketi”nde önerilen 3 sistem aşağıda listelenmiştir:

1. Öneri “Mevcut Sistemin Korunması” olarak adlandırılabilir. Bu öneri %10 Baraj ve 85 Seçim Bölgesinden oluşan mevcut sistemin aynen korunması anlamına gelmekteydi.

2. Öneri “Düşük Barajlı Daraltılmış Bölge Sistemi” olarak nitelendirilebilir. Bu sistemde seçim barajının %5’e düşürülmesi ve en fazla 5 Milletvekili (MV)’nin çıkarılacağı daraltılmış bölgelerde seçimin yapılması önerilmekteydi.

3. Öneri ise “Barajsız Dar Bölge Sistemi” idi. Bu önerideki sistem, barajın sıfıra indirilmesi, ancak aynı zamanda seçim bölgelerinin 550’ye çıkarılarak her bölgede çoğunluk usulüne göre (tek turlu veya iki turlu) seçim yapılması olarak özetlenebilir.

Bu kısımda demokratikleşme paketinde yer alan seçim sistemine ilişkin önerilerin doğurabileceği sonuçların analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sırasıyla gerçekleştirilen analizlerin ana hatları aşağıda özetlenmektedir:

A. Bölgelendirme Çalışması:

Çalışmada “dar” ve “daraltılmış bölgeler” oluşturulurken belirlenen kriterlerde mümkün olduğunca Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) karar ve davranışlarına bağlı kalınmaya, bu kriterler bölgelere tutarlı ve spekülasyonlara yol açmayacak biçimde nesnel (matematiksel ve istatistiksel) yöntemler kullanılarak uygulanmaya çalışılmıştır. Özetle, her bir seçim bölgesinde milletvekili başına düşen seçmen sayısının birbirine yakın olmasına, seçim çevresinde yer alan ilçelerin nüfus ve coğrafi yakınlıklarının ve ilçelerin mülki bütünlüklerinin korunmasına özen gösterildi. Bölgelendirme çalışması sonrası 147 (daraltılmış) bölge tespit edildi. Analiz sırasında kullanılan kriterler

ve metodoloji (matematiksel – istatistiksel yöntemler) bu bölümün Ekinde açıklanmaktadır.

B. Simülasyonlar:

Yapılan bölgelendirme esas olmak üzere ve 2011 seçim ortamı baz alınarak, farklı senaryolar altında partilerin kazanabileceği sandalye sayıları hesaplanmıştır. Uygulanan senaryolar şu şekildedir:

SENARYO GRUBU 1. Mevcut Bölge Sayısının (85 Bölge) Korunması Durumunda Senaryolar

Senaryo 1a: %10 Baraj + 85 Bölge + 5 Nisan 2013 öncesi MV sayıları (2011 Seçimi)

Senaryo 1b: %10 Baraj + 85 Bölge + 5 Nisan 2013 sonrası MV sayıları

Senaryo 1c: %0 Baraj + 85 Bölge + 5 Nisan 2013 sonrası MV sayıları

SENARYO GRUBU 2. Daraltılmış Bölgeler (147 Bölge) ve %5 Baraj ile Seçim Yapılması Durumunda Senaryolar

Senaryo 2a: %5 Baraj + 147 Bölge + 5 Nisan 2013 sonrası MV sayıları

Senaryo 2b: %5 Baraj + 147 Bölge + 5 Nisan 2013 sonrası MV sayıları + BDP seçime parti olarak girerse

SENARYO GRUBU 3. Daraltılmış Bölgeler (147 Bölge) ve %0 Baraj ile Seçim Yapılması Durumunda Senaryolar

Senaryo 3a: %0 Baraj + 147 Bölge + 5 Nisan 2013 sonrası MV sayıları

Senaryo 3b: %0 Baraj + 147 Bölge + 5 Nisan 2013 sonrası MV sayıları + BDP seçime parti olarak girerse

SENARYO 4. Dar Bölge (550 Bölge), %0 Baraj ve Çoğunluk Sistemi ile (Tek Turlu) Seçim Yapılması Durumunda Senaryolar

Senaryo 4: %0 Baraj + 550 Bölge + 5 Nisan 2013 sonrası MV sayıları + BDP seçime parti olarak girse

C. Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlişkin Değerlendirme:

Elde edilen simülasyon sonuçları seçim sistemlerini değerlendirmekte ve karşılaştırmakta kullanılan ve literatürde en fazla kabul gören kriterler (temsilde adalet, yönetimde istikrar) bazında değerlendirilmiştir.

Analiz Sonuçları

Senaryolardan elde edilen sandalye sayıları ve oranlarına ilişkin analiz sonuçları Tablo 7-1 ve Tablo 7-2'de toplu olarak gösterilmektedir.

Tablo 7-1. Sandalye Sayıları

Partiler / Sandalye Sayıları	SENARYOLAR								Oy Oranı (2011)
	1a**	1b	1c	2a	2b	3a	3b	4	
AKP*	327	329	329	354	360	354	360	422	%49,80
CHP*	135	136	136	132	132	132	132	84	%25,98
MHP*	53	52	52	31	31	31	31	3	%13,02
Bağımsızlar / BDP*	35	33	33	33	27	33	27	41	%6,59
Toplam	550	550	550	550	550	550	550	550	

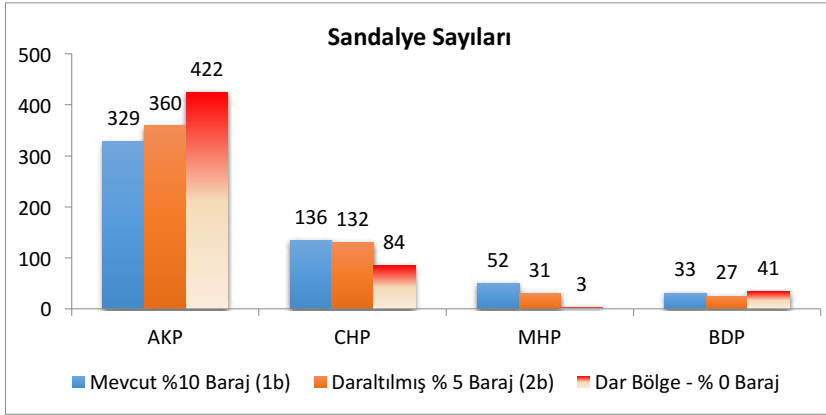
(*) AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi; CHP: Cumhuriyet Halk Partisi; MHP: Milliyetçi Hareket Partisi; BDP: Barış ve Demokrasi Partisi (**) Bu senaryo aynı zamanda 2011 Seçim Sonuçlarını yani mevcut durumu yansıtmaktadır.

Tablo 7-2. Sandalye Oranları

Senaryolar - Sandalye Oranları	AKP	CHP	MHP	Bağımsızlar / BDP
1b - Mevcut %10 Baraj	%59,82	%24,73	%9,45	%6,00
2b - Daraltılmış %5 Baraj	%65,45	%24,00	%5,64	%4,91
3b - Daraltılmış %0 Baraj	%65,45	%24,00	%5,64	%4,91
4 - Dar Bölge - %0 Baraj	%76,72	%15,27	%0,54	%7,45

Aşağıdaki şekil farklı sistemlerde partilerin sandalye sayıları bir grafik üzerinde gösterilmiştir.

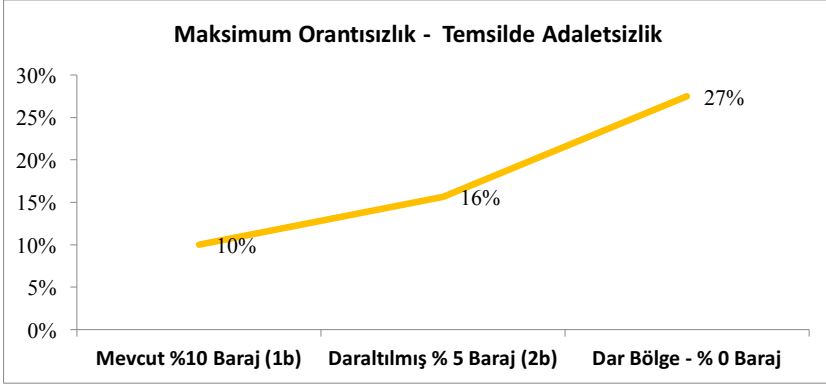
Şekil 7-1. Farklı Sistemlerde Partilerin Sandalye Sayıları*

(*) 2b ve 3b senaryoları aynı sonucu vermekte olduğundan yalnızca 2b senaryosunun sonucu gösterilmiştir.

Şekil 7-2'de ise farklı sistemlerde temsilde adaletsizlik göstergesi olarak maksimum oy-sandalye farkından hesaplanan orantısızlık göstergeleri açısından farklı sistemlerin karşılaştırılmasını yansıtmaktadır.

Şekil 7-2. Farklı Senaryolarda Temsilde Adaletsizlik (Maksimum Oy-Sandalye Orantısızlığı)

Sonuçların Yorumlanması

Mevcut Bölge Sayısının (85 Bölge) Korunması Durumunda (Senaryo 1a, 1b ve 1c) Analiz Sonuçlarının Yorumlanması

Mevcut bölge sayısının korunması durumunda barajın %0'a düşürülmesi ile sonuçlarda önemli bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Tek değişiklik -beklenenin aksine- AKP lehine meydana gelen 2 MV artıştır. Barajın düşmesinin asıl olarak kendisinden beklenen yönde bir değişiklik yaratmamasının nedeni Göksel & Çınar (2011: 132 ve 138)'de şu şekilde açıklanmaktadır:

“Türkiye seçim tarihinde en fazla uygulanan ve üst üste 5 seçimde geçerli olan mevcut sistem nedeniyle, bazı partiler artık tabela partilerine dönüşmüş bulunmakta, oylar ve sandalyeler birkaç parti etrafında toplanmaktadır.”

...

“2011 seçimi bazı göstergelerde 2002 ve 2007 seçimlerine göre daha adaletli gözükse de, bu seçimde %10 gibi yüksek bir barajın, birikimli etkisi ile seçmenlerin birincil tercihleri dışında oy kullanmalarına neden olduğu gözlenmiştir. Bu durum ya bir partinin kapanmasına veya bir sonraki seçime katılmamasına, ya da bir seçimden diğerine tabela partisine dönüşmesine neden olmaktadır. Elbette bu sonuçta siyasi konjonktürün, büyük partilerin güçleri ve örgütleri nedeniyle daha fazla oy toplamalarının vb. rolü büyüktür ancak, bu hususta barajın etkileri de yadsınamaz.”

...

“Sonuç olarak, seçmenler %10 barajının uzun süreli devam etmesi nedeniyle birincil tercihleri dışında oy kullanmaya zorlanmakta, bu da temsilde adaleti -“nicel olarak” ölçülemez de- “niteliksel olarak” olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu hususun dikkate alınması temsilin ve demokrasinin kalitesi bakımından çok önemlidir.”

Özetle barajın düşürülmesi hatta kaldırılması, yakın zamanda yapılacak seçimde önemli bir etki yaratmayabilir zira *dinamik / davranışsal etkileri nedeni ile baraj işlevini önemli ölçüde kaybetmiştir*. Ancak gerek niteliksel adaletin artmasına yapacağı katkı gerekse birkaç dönem uygulanması halinde oy verme davranışında ve partiler bazında yaratacağı stratejik - dinamik etkiler hesaba katıldığında, barajın düşürülmesi, olası sistem değişikliklerinde önemle ele alınması gereken bir politika önerisi olarak önemini ve geçerliliğini korumaktadır.

Daraltılmış Bölgeler (147 Bölge), %5 ve %0 Baraj ile Seçim Yapılması Durumunda (Senaryo 2a, 2b ve 3a, 3b) Analiz Sonuçlarının Yorumlanması

Daraltılmış bölge sistemi yani bölge sayısının artırılması ile (85’den 147’ye çıkmasıyla); sandalye sayıları açısından sadece AKP’nin kazançlı çıktığı ve MHP’nin en çok zarar gören parti olduğu tespit edilmiştir. Barajın %5’e düşürülmesi senaryolarında BDP’nin bağımsızlar yerine seçime parti olarak girmesi durumunda BDP’nin 6 MV kaybederken AKP’nin 6 MV kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla BDP’nin bağımsızlarla seçime girmesi barajın düşmesi durumunda da kendisi açısından iyi bir strateji olma özelliğini korumaktadır.

Sonuçlar temsilde adaletin nicel göstergeleri açısından karşılaştırıldığında (Bkz. Şekil 7-2); sandalye – oy oranı arasındaki sapmayı gösteren orantısızlık endeksinin 0,10’dan 0,16’ya çıktığı yani, temsilde adaletsizliğin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu değer (0,16) özelliği, 1995-2011 arasındaki tüm seçimler baz alındığında, 2002 hariç, en yüksek orantısızlık endeks değeri olmasıdır. Ülke barajı düşürülmüş olmasına karşın orantısızlığın bu denli artmasındaki temel sebep, daraltılmış bölgelerin yol açtığı “etkin baraj”ın etkisidir. Daha önce kısaca belirtildiği gibi, etkin baraj etkisi, bölge sayısı arttıkça her bir bölgede MV çıkarmak için gerekli olan (yapay) bölge barajının artarak daha az oy alan partinin olumsuz etkilenmesidir. *Daraltılmış bölge sisteminde oyların fazlalığı kadar oyların konsantrasyonu yani belirli bölgelerde toplanması önemlidir. Aksi takdirde aynı sayıda oya*

ulaşan partilerden birinin -sadece oyları farklı bölgelere dağılmış olduğu için- diğerinden çok daha az MV çıkarması hatta hiç MV çıkaramaması mümkün olmaktadır. Bunun en çarpıcı örneği yeni sistemle seçime gidilmesi ve 2011'deki oy dağılımının benzer / aynı olması halinde MHP ve BDP'nin İstanbul'dan hiç MV çıkaramayacak olmalarıdır. İller bazında sonuçlar, bu bölümün sonunda **EK-2'de** sunulmaktadır.

Özetle, ülke barajını düşürmek hiç bir durumda temsilde adaletsizliğin azaltılmasında etkili olmamakta, aksine daraltılmış bölge sisteminin uygulanması temsilde adaletin ciddi oranda azalmasına yol açmaktadır.

Dar Bölge (550 Bölge), %0 Baraj ve Çoğunluk Sistemi ile Seçim Yapılması Durumunda (Senaryo 4) Analiz Sonuçlarının Yorumlanması

Dar Bölge sistemine gidilmesi halinde bu sistemin etkin baraj / bölge barajı etkisinin artması nedeniyle, birinci partiye (AKP) daha fazla avantaj sağladığı ve temsilde adaleti daha fazla bozduğu görülmüştür. Zira temsilde adaletsizlik göstergesi olarak kullandığımız maksimum oy-sandalye orantısızlığı %27'ye ulaşmaktadır (Bkz. Şekil 7-2). AKP bu sistemde %49,80'lik oy oranına karşılık 422 MV'ne ulaşabilmekte, sandalye oranı olarak ise %76,72 gibi çok ciddi bir çoğunluk elde etmektedir. Diğer taraftan %13,02 oy almış olmasına karşın MHP sandalye oranı olarak %0,54 ile mecliste neredeyse hiç temsil olanağı bulamamaktadır. Bu sonuç ülke barajının doğurduğu en orantısız sonuçtan dahi daha dengesizdir. Zira söz konusu parti üzerindeki etkisi açısından neredeyse %13'lük bir seçim barajı olarak görülebilir.

7.2 Sisteme Türkiye Milletvekilliği'nin Eklenmesi Senaryoları

Burada 2011 seçimi bağlamında "belirli milletvekili sayıları için Türkiye tek bir bölge olsaydı" nasıl bir sonuç elde edileceği analiz edilmiştir. Aşağıda listelenen senaryolarda 550 milletvekilinin barajın %5'e düşürüldüğü diğer koşulların değişmediği durumda (mevcut sistemdeki gibi) seçildikleri, bunun yanında "Türkiye Milletvekili" (TMV) olarak adlandırılan 100 veya 150 milletvekilinin Türkiye'nin tek seçim bölgesi olarak alınması durumunda seçilerek meclis mevcuduna eklendiği varsayımı yapılmıştır.

Çalışma kapsamında analiz edilen senaryolar aşağıda listelenmiştir:

Senaryo 1a: 85 Bölge + 100 TMV (%0 Baraj) + 550 MV (%5 Baraj)

Senaryo 1b: 85 Bölge + 150 TMV (%0 Baraj) + 550 MV (%5 Baraj)

Senaryo 2a: 147 Bölge + 100 TMV (%0 Baraj) + 550 MV (%5 Baraj)

Senaryo 2b: 147 Bölge + 150 TMV (%0 Baraj) + 550 MV (%5 Baraj)

Analiz Sonuçları

Senaryo sonuçları aşağıda Tablo 7-3, Tablo 7-4, Tablo 7-5 ve Tablo 7-6'da gösterilmektedir.

Senaryo 1a ve 1b'ye ilişkin (Mevcut Bölge Sayısı Korunursa) Sonuçlar

Tablo 7-3. Senaryo 1a Sonuçlar

PARTİLER / SANDALYE SAYI ve ORANLARI	Türkiye MV (100)	MV (550)	Toplam	Sandalye Oranı
AKP	53	329	382	%58,77
CHP	27	136	163	%25,08
MHP	13	52	65	%10,00
BDP	6	33	39	%6,00
SP*	1	0	1	%0,15
Toplam	100	550	650	%100

(*) SP: Saadet Partisi

Tablo 7-4. Senaryo 1b Sonuçlar

PARTİLER / SANDALYE SAYI ve ORANLARI	Türkiye MV (150)	MV (550)	Toplam	Sandalye Oranı
AKP	76	329	405	%57,86
CHP	40	136	176	%25,14
MHP	20	52	72	%10,29
BDP	10	33	43	%6,14
BBP*	1	0	1	%0,14
DP*	1	0	1	%0,14
HAS PARTİ	1	0	1	%0,14
SP	1	0	1	%0,14
Toplam	150	550	700	%100

(*) DP: Demokrat Parti; BBP: Büyük Birlik Partisi

2.1.2. Senaryo 2a ve 2b'ye ilişkin (Daraltılmış Bölgeler Olursa) Sonuçlar

Tablo 7-5. Senaryo 2a Sonuçlar

PARTİLER / SANDALYE SAYI ve ORANLARI	Türkiye MV (100)	MV (550)	Toplam	Sandalye Oranı
AKP	53	360	413	%63,54
CHP	27	132	159	%24,46
MHP	13	31	44	%6,77
BDP	6	27	33	%5,08
SP	1	0	1	%0,15
Toplam	100	550	650	%100

Tablo 7-6. Senaryo 2b Sonuçlar

PARTİLER / SANDALYE SAYI ve ORANLARI	Türkiye MV (150)	MV (550)	Toplam	Sandalye Oranı
AKP	76	360	436	%62,29
CHP	40	132	172	%24,57
MHP	20	31	51	%7,29
BDP	10	27	37	%5,29
BBP*	1	0	1	%0,14
DP*	1	0	1	%0,14
HAS PARTİ	1	0	1	%0,14
SP	1	0	1	%0,14
Toplam	150	550	700	%100

(*) DP: Demokrat Parti; BBP: Büyük Birlik Partisi

2.2) Sonuçların Yorumlanması

Yukarıdaki sonuçlara bakarak özetle sisteme “Türkiye Milletvekiliği”nin dâhil edilmesinin temsilde adaleti arttıracığını söyleyebiliriz. Ayrıca Türkiye Milletvekiliği sayısı ne kadar artarsa, temsilde adaletin de o kadar artacağı görülmektedir. Ancak bölgelerin daraltılması, barajın düşürülmesinin ve “Türkiye Milletvekiliği”nin temsilde adalet açısından olumlu etkilerini ortadan kaldıracak kadar etkili olabilmektedir.

7.3 2014 Yerel Seçim Oylarıyla Mevcut, Dar ve Daraltılmış Bölge Sistemlerinde Olası Sonuçlar

Türkiye’de 30 Mart 2014 tarihinde, gerek öncesindeki kampanya süreci gerekse sonuçları açısından, Cumhuriyet tarihinin en ilgi çekici “Mahalli İdareler Seçimleri”nden biri gerçekleşti. Sonuçta iktidar partisinin bir önceki yerel seçimlere göre oylarını arttırdığı görüldü. Diğer bir bakış açısıyla aynı partinin, 2011 Genel Seçimleri esas alındığında oylarının düştüğü yorumları da yapıldı.

Bu çalışmada 2014 seçimlerinde partilerin bölgeler bazında aldıkları İl Genel Meclisi / Belediye Meclisi oyları esas alınarak “bu yerel seçimde alınan oyların /oy dağılımlarının partilerin genel seçimde alabilecekleri oyları yakın bir şekilde temsil ettiği varsayımıyla bir sonraki genel seçim sonucu ne olurdu?” sorusuna cevap arayan bir analiz de yapıldı.²⁰

²⁰ Önceki yerel seçimlerle ilgili yapılan siyasi analizlerde sonuçları belediye

Bu analizi “2014 Yerel Seçim Oylarıyla Genel Seçim Projeksiyonu” olarak da adlandırdık ve aşağıda vurgulayacağımız gerekçelerle hem mevcut sistemde hem de daraltılmış / dar bölge simülasyonları ile sonuçların nasıl olabileceğini ortaya koymaya çalıştık. Bu analiz, dar / daraltılmış bölge sistemlerine ilişkin önceki senaryolara eklenmiş -oy dağılımı farklılıkları bazında- bir duyarlılık analizi olarak da değerlendirilebilir.²¹

2014 yerel seçimlerinde ortaya çıkan oy dağılımını demokratikleşme paketinde yer alan “Mevcut”, “Düşük Barajlı Daraltılmış Bölge” ve “Sıfır Barajlı Dar Bölge” sistemlerine uyarladığımızda elde ettiğimiz sonuçlar 2011 genel seçim sonuçlarıyla karşılaştırılmalı olarak Tablo 7-7’de sunulmaktadır.

Tablo 7-7. 2014 Yerel Seçim Oyları ile Projeksiyon ve 2011 Seçimi ile Karşılaştırma – Mevcut, Dar ve Daraltılmış Bölge Senaryoları

PARTİLER	2011 Genel Seçimi		Yerel Seçim Oyları ile Projeksiyon			
	Oy Oranı	Sandalye Sayıları	Oy Oranı	SENARYOLAR		
				Sandalye Sayıları		
			Mevcut Sistem	Daraltılmış Bölge	Dar Bölge	
AKP	%49,95	327	%43,43	278	296	371
CHP	%25,94	135	%25,58	132	134	109
MHP	%12,99	53	%17,16	97	84	26
BDP (+ HDP)*	%6,58	35	%6,62	43	36	44

(*) BDP ve Halkın Demokrasi Partisi (HDP)’nin birlikte, %5 barajın olduğu daraltılmış bölge ve barajın olmadığı dar bölge senaryolarında seçimlere bağımsızlarla değil, parti olarak katıldıkları varsayılmıştır.

başkanlarının kişisel etkilerinden arındırmak için tüm seçmenlerin oy kullandığı il genel meclisi seçimine bakılmaktaydı. Ancak 30 Mart 2014 seçimleri itibarıyla 30 ilde il genel meclisleri lağvedilmiş, var olanlar ve yeni kurulanlar ile birlikte büyükşehir belediyesinin sorumluluk alanları il mülki idare sınırlarına ilçe belediyelerinin sorumluluk alanları ise ilçe mülki idare sınırlarına genişletilmiştir. Dolayısıyla 2014 yerel seçimlerinin analizi için 81 ildeki tüm seçmenlerin belediye başkanlığı seçimi dışında oy kullandığı seçimler 1) 30 büyükşehir ilinde ilçe belediye meclisleri seçimi ile 2) kalan 51 ilde il genel meclisleri seçimi dikkate alınmıştır.

²¹ Burada toplam oy oranlarının yanı sıra “bölgeler bazında” oy dağılımları da farklıdır.

Bu tabloda en dikkat çekici sonuç, bu oy dağılımları ve mevcut sistemle seçime gidilmesi halinde AKP'nin sandalye sayısında 2011 genel seçim sonuçlarına göre önemli ölçüde bir düşüş yaşanmasıdır. *AKP'nin 2011 genel seçimlerinde 327 olan milletvekili (MV) sayısı yerel seçim oy dağılımlarıyla yapılan genel seçim projeksiyonunda 278'e yani 276 olan salt çoğunluk (hükümet kurma) eşğine yakın bir seviyeye inmektedir.* Ana muhalefet partisi konumundaki CHP'nin MV sayısı 135'ten 132'ye düşmekte; MHP ise yapılan projeksiyonda, 2011 seçimlerinde 53 olan sandalye sayısını önemli ölçüde arttırarak 97 MV'ne ulaşmaktadır. Ayrıca, yapılan analizlerde BDP'nin de 2011 seçimlerine göre MV sayısını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

2014 yerel seçimlerinde elde edilen oy oranları ile hesaplanan “dar / daraltılmış bölge sistemi” ile “mevcut sistem” altındaki sonuçlar karşılaştırıldığında ise;

1. Daraltılmış bölge sistemine geçilmesinin en çok iktidar partisine yaramakta olduğu gözükmemektedir. “Daraltılmış Bölge” sistemiyle en fazla kayıp MHP'de yaşanmaktadır. *Bu sonuçlara göre öncelikle AKP'nin, daraltılmış bölge seçim sisteminin etkisi ile sandalye sayısını mevcut sisteme kıyasla önemli ölçüde arttırabileceği (278'den 296'ya çıkararak) ve kritik eşik (hükümet kurma kotası) olan 276'dan uzaklaşabileceği görülmektedir.* Ayrıca daraltılmış bölge sonuçlarına göre yine “etkin baraj”ın etkisi ile sandalye – oy oranı arasındaki sapmanın yani, *temsilde adaletsizliğin mevcut sisteme göre önemli ölçüde arttığı görülmektedir.* Ayrıca *barajın %0'a düşürülmesi de bu senaryoda sonuçları hiçbir şekilde etkilememektedir.*

2. *Barajın sıfırlanmasının öngörüldüğü “dar bölge” (550 bölge) seçim sisteminin ise, etkin baraj / bölge barajı etkisinin artması nedeniyle birinci partiye (AKP) daha fazla avantaj sağladığı ve temsilde adaleti daha fazla bozduğu görülmektedir.* İktidar partisinin kazancı çok ciddi boyutta olmakta, *bu sistem değişikliği ile AKP 2/3 Meclis çoğunluğuna dahi ulaşabilmektedir.* Yani, *367 MV olan anayasa değiştirme kotasını aşabilmektedir.* Ayrıca *MHP'nin bu sistemden ciddi ölçüde olumsuz etkilenecek parti olacağı burada da görülmektedir.* Bu sistemde MHP %17,16'lık bir oy oranı ile 26 MV (%4,7 sandalye oranı) kazanabilmektedir. *Bu sonuç da söz konusu parti açısından yaklaşık %12'lik bir temsilde sapma ortaya çıkarmaktadır.*

Dolayısıyla bu sistemlerin; oyları düşse bile etkin baraj / bölge barajı etkisinin artması nedeniyle birinci partiye daha fazla avantaj sağlayacağı ve -ülke barajı sıfıra çekilmiş olsa dahi- temsilde adaleti daha fazla bozacağı öngörülebilir.

7.4 Demokratikleşme Paketi Analizleri ile ilgili Çıkarımlar ve Politika Önerileri

Yukarıdaki sonuçlardan yapılabilecek çıkarımlar şöyle özetlenebilir:

1. Uzun bir süredir uygulanan yüksek bir (ülke) seçim barajının davranışsal nedenler ile sonuçlar üzerinde etkisini kaybettiğini, diğer bir deyişle barajın düşürülmesinin temsilde adalet üzerinde -doğrudan-etkisinin azaldığını daha önceki analizlerimizde göstermiştik. Ancak temsilde adaletin arttırılması için yakın bir seçimde doğrudan etkili olabilecek olan sistem seçim çevresinin genişletilmesi olabilir. Bunun için en azından Türkiye'nin tek bir seçim çevresi olarak düşünülmesi ile seçilen belirli sayıdaki "Türkiye Milletvekilleri"nin sisteme eklenmesi bir ölçüde çözüm olabilir. Elbette bunun yanında dinamik etkileri ve seçmenlerin birinci tercihlerine oy verebilmeleri anlamında niteliksel adalet dikkate alındığında seçim barajının da düşürülmesinde sistemin normalleşmesi açısından fayda bulunmaktadır. Özetle, sisteme düşürülmüş bir baraj ile "Türkiye Milletvekilliği"nin dâhil edilmesinin temsilde adaleti arttıracakını söyleyebiliriz. Ayrıca Türkiye Milletvekilliği sayısı ne kadar artarsa, temsilde adaletin de o kadar artacağı görülmektedir.

2. Daraltılmış / Dar Bölge sistemi etkin baraj etkisi nedeni ile temsilde adalet bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu sistemler, barajın düşürülmesinin ve Türkiye Milletvekilliği'nin temsilde adalet açısından olumlu etkilerini dahi ortadan kaldıracaktır. Diğer bir deyişle, baraj düşürülse, hatta Türkiye Milletvekilliği olsa dahi sistemde daha adaletsiz bir durum ortaya çıkarabilir.

3. Ayrıca oy dağılımlarında iktidar partisi aleyhine bir gerileme olsa bile bu partinin, dar / daraltılmış bölge sistemlerinde söz konusu kaybı telafi edebildiği, bunun etkin baraj etkisine en fazla maruz kalan parti(ler)den kazandığı milletvekilleri ile gerçekleştiği, yerel seçim oyları ile yapılan projeksiyonda görülmüştür.

Dolayısıyla bu sistemlerin; genel olarak etkin baraj / bölge barajı etkisinin artması nedeniyle birinci partiye daha fazla avantaj sağlayacağı ve -ülke barajı sıfıra çekilmiş olsa dahi- temsilde adaleti daha fazla bozacağı öngörülebilir.

Sonuçlara ve nihai çıkarımlara bakarak baştaki tartışmaya geri dönebiliriz. Sorun, temsilde adaletin sağlanması ile yönetimin güçlendirilmesi ikilemi olarak karşımızda durmaktadır. Kanaatimizce Türkiye'de olası yeni bir seçim sistemi tasarlanırken, bu iki kriterin

dengeli bir şekilde bağdaştırılması esas olmalıdır. Bu noktada, Anayasanın 1995 yılında değiştirilen 67'inci maddesinin "seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenmesini" hükme bağladığı gerçeğinin göz önünde tutulmasında fayda bulunmaktadır.

Yeni bir seçim kanununun en az bu iki boyutu ve aralarında nasıl bağıntı kurulacağını dikkate alması gerekmektedir. Bu yapılırken, bu çalışmadakine benzer varsayım ve araçlar kullanılarak sonuçların öngörülmesi mümkündür. Çalışmamızın kullanılan teknikler ve sonuçları açısından bu alandaki güncel tartışmalarda faydalı olmasını umuyoruz.

EK-1: BÖLGELENDİRME ÇALIŞMASI İÇİN KULLANILAN KRİTERLER VE METODOLOJİ

A. Daraltılmış Bölgelerin (147 Bölge) Oluşturulması

1. İncelenen il için seçim çevresi sayısı bulunur.

i) YSK 5 Nisan 2013 kararına (Karar No. 110) göre 5 ve 5'ten az milletvekili çıkararak illerin seçim çevresi büyüklüğü YSK'nın belirttiği şekilde alınır. Örneğin Adıyaman (5), Amasya (3) vb.

ii) YSK 5 Nisan 2013 kararına göre 6 ve daha fazla milletvekili çıkararak iller için aşağıdaki yöntemle seçim çevresi belirlenir. İlin toplam milletvekili sayısı 5'e bölünür. Bölme işlemi kalansız yapılmış ise bölümden elde edilen sayı, bölme işleminde kalan var ise bölüm sonucundan elde edilen sayı bir üst tam sayıya tamamlanarak elde edilen sayı seçim çevresi olarak belirlenir. Buna göre örneğin Ankara için $32/5 = 6,4$ olduğundan Ankara için 7 seçim çevresi belirlenmelidir.

2. Her bir seçim bölgesinde Milletvekili başına düşen seçmen sayısı birbirine yakın olmalıdır.

Dolayısıyla seçim çevreleri farklı sayıda milletvekili çıkarsalar dahi her bir seçim bölgesinde "Milletvekili başına düşen seçmen sayısı" birbirine *mümkün olduğunca yakınsamalıdır*. Örneğin Ankara için her bir seçim bölgesinde Milletvekili başına düşen seçmen sayısı $\text{Toplam Kayıtlı Seçmen Sayısı} / 32 \text{ MV} = 106,554$ olmalıdır.

3. Bir ilde her bir seçim çevresinin büyüklüğü (görece büyük seçim bölgelerinde) hem 5'e, hem de birbirlerine mümkün olduğunca yakın seçilmelidir.

Yani Ankara'da toplam 32 MV için 5-5-5-5-5-4-3 ya da 5-5-5-5-4-4-4 gibi dağılımlar seçilmeli ki *standart sapma küçük olsun*.

4. Seçim çevresinde yer alan ilçelerin nüfus ve coğrafi yakınlığı mümkün olduğunca sağlanmalı ve ilçelerin mülki bütünlükleri mümkün olduğunca bozulmamalıdır (YSK Nisan 2013, Karar No.110).

B. Dar Bölgelerin (550 Bölge) Oluşturulması

Türkiye'yi mümkün olduğunca objektif biçimde 550 seçim bölgesine ayırtırmak için aşağıda açıklanan yöntem izlenmiştir.

Dar bölgeler oluşturulurken;

1. Daraltılmış bölgelerdeki gibi öncelikle MV başına düşen seçmen sayısı *her bölgede eşitlenmeye çalışıldı*. Örnek olarak bir ilde 1 MV başına düşen seçmen sayısının 100.000 olduğunu düşünelim. 100.000'den daha az seçmen içeren ilçeler coğrafi yakınlık göz önüne alınarak birleştirildi ve bu oluşturulan yeni dar bölgelerde en çok oyu alan parti 1 MV'ini çıkardı.

2. Ancak örneğin 200.000 nüfuslu bir yer 2'ye bölünmeli ama merkez ilçe olduğu için nasıl bölünmesi gerektiği tartışmalı olabilecek. Böyle durumlarda, 200.000'lük bu bölgeyi 2'ye bölmeden dar bölge sonuçlarına yakınsamasını sağlayacak bir **maksimum olabilirlik simülasyon metodolojisi** kullanıldı. Buradaki amaç, gerçekleşmesi en olası durumu bulmak ve MV hesaplamasını bu durum üzerinden yapmaktır.

Bunun için 100.000 tekrarlı maksimum olabilirlik simülasyonlarının sonucuna göre (normal dağılım varsayımı altında) 200.000'lik bir bölgede 1. ve 2. parti ile arasında "en az ne kadarlık bir oy farkı olursa bu bölgedeki 2 MV'ni de 1. partinin çıkarması en olası durum olur?" sorusuna cevap arayarak "eşik oy farkı" bulundu. İlgili bölgede 1. ve 2. parti arasındaki oy farkı bu eşik değerini aşarsa 2 MV'ini de 1. parti çıkarır, aşamaz ise her iki partinin 1'er MV çıkarma durumu en olasıdır. Dolayısıyla 100.000 tekrarlı simülasyonlar sonucunda en olası durumdaki MV sayıları hesaplandı.

3. Tüm bölgelerde yukarıdaki koşul dikkate alınarak hesaplanmalar tekrar edildi. Her bölgede en çok oyu alan dört parti dikkate alındı ve bölgenin çıkaracağı MV sayısına göre simülasyon revize edilerek tüm bölgeler için tekrar edildi.

EK-2: DARALTI MIŞ BÖLGELER İTİBARIYLA MİLLETVEKİLİ SAYILARI

(Senaryo 2b İçin Bölge Bazında Sonuçlar)

BÖLGE / PARTİ	AK Parti	CHP	MHP	BDP	BÖLGE TOPLAM
Adana1	2	2	1	-	5
Adana2	3	1	1	-	5
Adana3	2	1	1	-	4
Adıyaman	4	1	-	-	5
Afyon	3	1	1	-	5
Ağrı	2	-	-	2	4
Amasya	2	1	-	-	3
Ankara1	1	3	1	-	5
Ankara2	3	1	1	-	5
Ankara3	2	2	1	-	5
Ankara4	2	2	-	-	4
Ankara5	3	-	1	-	4
Ankara6	3	1	1	-	5
Ankara7	3	1	-	-	4
Antalya1	3	1	1	-	5
Antalya2	2	2	1	-	5
Antalya3	2	1	1	-	4
Artvin	1	1	-	-	2
Aydın1	1	2	-	-	3
Aydın2	2	1	1	-	4
Balıkesir1	3	2	-	-	5
Balıkesir2	2	1	-	-	3
Bilecik	1	-	1	-	2
Bingöl	2	-	-	1	3
Bitlis	2	-	-	1	3
Bolu	2	1	-	-	3
Burdur	2	1	-	-	3
Bursa1	2	2	-	-	4
Bursa2	3	1	1	-	5
Bursa3	3	1	-	-	4

Bursa4	4	1	-	-	5
Çanakkale	2	2	-	-	4
Çankırı	2	-	-	-	2
Çorum	3	1	-	-	4
Denizli1	2	1	-	-	3
Denizli2 (Merkez)	2	1	1	-	4
Diyarbakır1	1	-	-	2	3
Diyarbakır2	2	-	-	1	3
Diyarbakır3	2	-	-	3	5
Edirne	1	2	-	-	3
Elazığ	4	-	-	-	4
Erzincan	1	1	-	-	2
Erzurum1	3	-	-	-	3
Erzurum2	3	-	-	-	3
Eskişehir1	2	1	-	-	3
Eskişehir2	2	1	-	-	3
Gaziantep1	4	1	-	-	5
Gaziantep2	4	1	-	-	5
Gaziantep3	2	-	-	-	2
Giresun	3	1	-	-	4
Gümüşhane	2	-	-	-	2
Hakkâri	1	-	-	2	3
Hatay1	2	3	-	-	5
Hatay2	3	1	1	-	5
Isparta	2	1	1	-	4
Mersin1	1	2	1	1	5
Mersin2	2	1	1	-	4
Mersin3	1	1	-	-	2
İstanbul1	2	2	-	-	4
İstanbul2	1	3	-	-	4
İstanbul3	2	1	-	-	3
İstanbul4	4	1	-	-	5
İstanbul5	4	1	-	-	5
İstanbul6	4	1	-	-	5
İstanbul7	3	2	-	-	5

İstanbul8	4	1	-	-	5
İstanbul9	3	2	-	-	5
İstanbul10	3	1	-	-	4
İstanbul11	4	1	-	-	5
İstanbul12	4	1	-	-	5
İstanbul13	3	2	-	-	5
İstanbul14	2	3	-	-	5
İstanbul15	3	2	-	-	5
İstanbul16	3	1	-	-	4
İstanbul17	3	2	-	-	5
İstanbul18	3	2	-	-	5
İstanbul19	2	1	-	-	3
İzmir1	2	3	-	-	5
İzmir2	3	2	-	-	5
İzmir3	3	2	-	-	5
İzmir4	2	2	-	-	4
İzmir5	1	3	-	-	4
İzmir6	2	1	-	-	3
Kars	2	-	-	1	3
Kastamonu	2	-	1	-	3
Kayseri1	3	-	1	-	4
Kayseri2	4	-	1	-	5
Kırklareli	1	2	-	-	3
Kırşehir	2	-	-	-	2
Kocaeli1	3	1	-	-	4
Kocaeli2	3	1	-	-	4
Kocaeli3	2	1	-	-	3
Konya1	5	-	-	-	5
Konya2	4	-	1	-	5
Konya3	4	-	-	-	4
Kütahya	4	-	1	-	5
Malatya1	4	-	-	-	4
Malatya2	2	-	-	-	2
Manisa1	3	1	1	-	5
Manisa2	3	1	-	-	4

Kahramanmaraş1	4	-	-	-	4
Kahramanmaraş2	3	1	-	-	4
Mardin1	3	-	-	1	4
Mardin2	1	-	-	1	2
Muğla1	1	2	-	-	3
Muğla2	1	2	-	-	3
Muş	3	-	-	1	4
Nevşehir	3	-	-	-	3
Niğde	2	1	-	-	3
Ordu1	2	1	-	-	3
Ordu2	3	-	-	-	3
Rize	3	-	-	-	3
Sakarya1	3	1	-	-	4
Sakarya2	3	-	-	-	3
Samsun1	3	1	-	-	4
Samsun2	4	1	-	-	5
Siirt	2	-	-	1	3
Sinop	1	1	-	-	2
Sivas	4	1	-	-	5
Tekirdağ1	1	1	-	-	2
Tekirdağ2	2	2	-	-	4
Tokat	3	1	1	-	5
Trabzon1	2	-	-	-	2
Trabzon2	3	1	-	-	4
Tunceli	-	2	-	-	2
Şanlıurfa1	5	-	-	-	5
Şanlıurfa2	3	-	-	1	4
Şanlıurfa3	2	-	-	1	3
Uşak	2	1	-	-	3
Van1	3	-	-	1	4
Van2	2	-	-	1	3
Yozgat	3	-	1	-	4
Zonguldak	3	2	-	-	5
Aksaray	3	-	-	-	3
Bayburt	1	-	-	-	1

Karaman	2	-	-	-	2
Kırıkkale	3	-	-	-	3
Batman	2	-	-	2	4
Şırnak	2	-	-	2	4
Bartın	1	1	-	-	2
Ardahan	1	1	-	-	2
Iğdır	-	-	1	1	2
Yalova	1	1	-	-	2
Karabük	2	-	-	-	2
Kilis	2	-	-	-	2
Osmaniye	2	-	2	-	4
Düzce	3	-	-	-	3
PARTİ TOPLAM	360	132	31	27	550

8. YENİ ANAYASAL SİSTEMDE SEÇİM SİSTEMİ SİMÜLASYONLARI: 600 MİLLETVEKİLİ VE 87 BÖLGE - İTTİFAKLI SİSTEM ÖNCESİ ANALİZLER

2017 Ocak ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen yeni anayasa teklifi için 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylamasının kesin sonuçları Yüksek Seçim Kurulu tarafından 27 Nisan 2017 tarihinde 2017/663 sayılı karar ile açıklanmıştır. Bu sonuçlara göre yeni anayasa teklifi kabul edilmiştir. Kabul edilen anayasal değişikliklere bağlı olarak seçim sisteminde kendiliğinden gerçekleşecek değişikliklerin (milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkmasının) yanı sıra, önümüzdeki süreçte seçim sistemi ve kanununda başka değişikliklerin de yapılması olası görünmektedir. Hatta bu değişikliklerin siyasi aktörler tarafından tartışılmaya başlandığı izlenmektedir. Dolayısıyla, yeni anayasal düzenlemelere uyum sağlanması amacıyla birçok kanunda yapılması beklenen değişikliklerle birlikte, seçim sisteminde yapılacak değişikliklerin de gündemin en önemli konu başlıklarından biri olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır. Bu bölümde de, bu süreçte yapılabilecek tartışmalara objektif bir yaklaşımla katkı sunmak amaçlanmaktadır. Bölümde aynı zamanda önceki bölümlerde yer alan analizlerin sonuçları yeni sistem değişiklikleri ile birlikte güncellenmektedir.

Tüm maddeleriyle tam olarak bir sonraki seçimlerde (Normal süresi 2019 olmakla birlikte 2018 Haziran'da erken olarak gerçekleştirilen

seçimler) yürürlüğe giren yeni anayasal sistemde, hükümet üyeleri, iki turdan birinde halk tarafından “mutlaka” seçilecek olan cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır. Bundan; mevcut anayasamızda da “Seçim sistemi temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırır.” şeklinde ifade edilen iki temel ilkeden biri olan “yönetimde istikrar (hükümet oluşturma)”ın tam olarak sağlanacağı anlaşılmaktadır. *Dolayısıyla, halk oylamasında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı sistemine, hükümetin TBMM çoğunluğu içerisinde çıkarılması ve güvenoyu alması gerektiği için “yönetimde istikrar” ilkesinin içeriği ve anlamı da değişecektir. Bu bağlamda, TBMM seçiminde “temsilde adalet” ilkesine daha fazla ağırlık veren yeni bir seçim sistemi tasarlanabilir mi? sorusu akla gelmektedir.*

Çalışmanın bu kısmında, bu soruya cevap aramak amacıyla çeşitli senaryolar tasarlanmıştır:

Senaryoların Oluşturulmasına Esas Teşkil Eden Kuramsal Yaklaşım

Türkiye’de mevcut seçim sisteminin uzun süredir “yönetimde istikrar” ilkesini güçlendirmek adına “temsilde adalet” ilkesinden ödün vermeye dayalı bir yapısı olduğu bilinmektedir. Zira seçim sistemimizin, %10 seçim barajının varlığının yanı sıra, seçim bölge sayısının fazlalığı, en büyük partilere avantaj sağladığı bilinen d’Hondt sandalye dağıtım mekanizmasının kullanılması gibi kuramsal olarak temsilde adaleti bozduğu bilinen parametreleri mevcuttur. Bu konudaki kuramsal tartışma ve deneysel analizler için literatürde birçok çalışma bulunmakla birlikte, kaynakçada belirtilen çalışmalarımıza bakılabilir.

Diğer taraftan, 1982 Anayasası, Md.67 (Değişik: 23.7.1995 – 4121/5 md.)’de; “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.” hükmü mevcuttur. Bu maddede görüldüğü gibi seçim sisteminin sahip olması gereken iki temel ilke, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” olarak ifade edilmekte; bu ilkeleri “bağdaştırma”yı öngören hüküm doğal olarak her iki ilkenin de makul ölçülerde sağlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Genel kuramsal kabullerde; temsilde adalet, sandalye - oy orantısızlığının düşük olması, yani partilerin aldıkları oy oranları ile kazandıkları sandalye oranlarının dengeli olması olarak ölçülür ve açıklanır iken, yönetimde istikrar, seçimden sonra ülkeyi yönetebilecek bir hükümetin kurulması (yürütme erki) ve siyasal karar almada gerekli çoğunluğun sağlanması olasılıklarının fazlalığı şeklinde anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, söz konusu maddenin referandumda değişikliği teklif edilmemiştir. Dolayısıyla bu maddenin -başkaca herhangi bir değişiklik yapılmadığı sürece- yeni Anayasada da aynen kalacağı düşünülebilir. Yeni sistemde yürütme yetkilerinin Cumhurbaşkanından ve onun atayacağı Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar tarafından kullanılacağı; kendisinin de iki türlü bir seçim sonucunda mutlaka seçileceği, dolayısıyla hükümet oluşmaması veya hükümetin TBMM'den güvenoyu alamaması gibi bir sonucun mümkün olmadığı bir arada düşünüldüğünde yönetimde istikrar ilkesinin yeni sistemin doğası gereği her durumda sağlanacağı da açıktır. Dolayısıyla hükümet oluşturma anlamında “yönetimde istikrar” ilkesi anlamını yitirmiş olacaktır.

O halde, yeni yönetim sisteminde tasarlanabilecek olası yeni bir seçim sisteminin parametrelerinin simüle edildiği böyle bir çalışmada; temsilde adaleti bozacak düzenlemeler olmasının rasyonel ve demokratik bir temeli bulunmamaktadır. Aksine, seçim sisteminin temsilde adaleti daha da artıracak düzenlemeler içereceğini düşünmek daha makuldür. Bu nedenle bu çalışmada senaryolar hazırlanırken bu düşünmeden hareket edilmiştir.

ANALİZ EDİLEN SENARYOLAR

Senaryolar oluşturulurken, yeni anayasal sistemde “yönetimde istikrar”ın yani hükümet oluşumunun garanti altına alınacağı düşüncesinden ve Meclis oluşumunda *daha çok temsilde adaleti ağırlık veren bir sistemin nasıl kurgulanabileceği* sorusundan hareketle öncelikle: (1) Seçim barajının değiştirilmesi; (2) Seçim bölgesi sayısı değiştirilmesi; (3) Sandalye dağıtım metodunun farklı bir çeşidinin uygulanması ile sonuçların nasıl değişebileceği görülmek istenmiştir.

8.1 Senaryo Grubu 1: 600 MV, Farklı Parametrelerin Değiştirilmesi ve Oy Kaymaları

Yüksek seçim barajı nedeniyle seçmenlerin birinci tercihleri barajı aşamıyorsa bu partinin yerine ikincil tercihleri olan partilere oy vermesine “barajın davranışsal etkisi” ismi verilir. Bu bağlamda, baraj düşmesinden kaynaklı olarak seçmenler yeniden birincil tercihlerine dönebilirler. Daha önce yaptığımız bir çalışmada seçmenlerin baraj sıfır olsaydı tercihlerinin %10 düzeyinde baraj geçen partilerden barajı geçemeyen partilere doğru (aldıkları oy oranında) kaydığını yani partilerin oy oranlarının yaklaşık %10'u düzeyinde oyların yer değiştirdiği bulgusuna ulaştığımız (Göksel & Çınar, 2011, syf. 84-85). Bu veriler ışığında; “Baraj düşmesinden kaynaklı olarak birincil

tercihlerine geri dönüş” gibi davranış değişiklikleri olabilir mi? Bu tür davranışların yaratabileceği oy kaymaları ve bunların sonuçları nasıl olabilir? Özellikle de temsilde adalet ilkesine ağırlık veren bir yeni seçim sistemi oluşturulursa, bu etki artar mı? soruları akla gelmektedir.

Bu senaryo grubunda; yeni anayasal sistemde, MV sayısının 600’e çıkacağı dikkate alınmış, son iki milletvekili seçimlerinde (2015 yılındaki 7 Haziran ve 1 Kasım milletvekili seçimleri) oluşan bölgesel ve toplam oy dağılımlarından hareketle ve oy kayması olmaması (1A), davranışsal değişiklikler ile %10 kayması olması (1B) şeklinde 2 ayrı alt senaryo grubu oluşturulmuş; her biri için, mevcut durum hariç olmak üzere, seçim sisteminin temel parametreleri (seçim bölge sayısı, sandalye dağıtım mekanizması ve baraj) değiştirilerek alternatif simülasyonlar, Haziran ve Kasım seçimleri için tekrar edilmiştir. Bu senaryo grubunda değiştirilen parametreler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 8-1. Senaryo Grubu 1’de Değiştirilen Temel Parametreler

Parametreler	Mevcut Durum	Senaryolara Dâhil Edilen Değişiklikler
Meclisteki Toplam Milletvekili Sayısı	550	600*
Sandalye Dağıtım Metodu	d’Hondt	Hare
Seçim Barajı	%10	%5; %1,5 (ve %0)
Seçim Bölgesi	85 Bölge	Tüm ülkenin tek seçim bölgesi sayılması

Seçim barajı parametresi için %5 dışında %0 yerine 0’a yakın fakat pozitif bir sayı seçilmesinin nedeni de (örneğimizde %1,5) oluşacak Meclis komisyonlarında (örneğin bütçe komisyonu) temsilde adaletle birlikte yönetimde istikrar vurgusunun ihmal edilmemesidir. Zira %0 baraj ile alternatif senaryolarda meclise giren parti sayısı 16’ya kadar çıkabilmektedir. %0 barajı temsilde adaleti öne çıkarırken bu sefer de Mecliste oluşturulacak komisyonlar da etkin çalışmama/ işlevini yitirme durumunu doğurabilir.

Senaryolar ve simülasyonlar bu parametrelerin çeşitli kombinasyonlarının oluşturulmasından ibarettir. Buna göre tüm alt senaryo gruplarında Haziran ve Kasım seçimleri için ayrı ayrı olmak üzere şu simülasyonlar yapılmıştır (Mevcut 7 Haziran ve 1 Kasım

2015 seçimleri için 2014 sonu nüfus bilgileri, diğer tüm senaryolar ise 2015 sonu nüfus bilgileri kullanılarak yapılmıştır. Nüfus bilgileri seçim bölgelerinin çıkaracakları MV sayıları için önem taşımaktadır. 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde seçim çevrelerinin çıkaracakları MV (milletvekili) sayılarını belirlemek için 2014 yılı sonu nüfus verileri kullanılmıştır.²²

Bu senaryo grubunun sonuçları değerlendirilirken kullanılan iki sandalye dağıtım yöntemi arasındaki temel farklara dikkat etmemiz gerekir. Hâlihazırda seçim sistemimizde uygulanan sandalye dağıtım yöntemi d'Hondt yöntemidir. d'Hondt yöntemi "bölen" yöntemleri arasında yer almakta olup, literatürde de bilindiği üzere çok oy olan partilere (özellikle de birinci partilere), oy oranlarına göre daha çok sandalye kazanmak bakımından avantaj sağlayan bir yöntemdir. Bir başka deyişle, temsilde adaleti görece en çok bozan sandalye dağıtım yöntemlerinden biridir.

Hare metodu ise, "kalan" yöntemlerinden birisi olup ve literatürde de bilindiği üzere temsilde adaleti sağlama açısından en uygun sandalye dağıtım mekanizmalarından biridir. Hare yönteminin seçilmesinin nedeni, alternatif sandalye dağıtım mekanizmaları arasından (d'Hondt yönteminin aksine) temsilde adaleti ön plana çıkaran bir yöntem olması ve bunun yanı sıra kullanımının ve anlaşılmasının kolay olmasıdır.

Kalan yöntemlerinin ana fikri, elde edilen her sandalyenin belirli bir oya karşılık gelmesidir. Hare yönteminde bu karşılık gelen oy, yani "kota", tüm partilerin aldıkları toplam oyun o bölgede çıkarılacak toplam milletvekili sayısına bölünmesi suretiyle elde edilir. Elde edilen her sandalye sonrasında o sandalyeyi kazanan partinin oyundan "kota" miktarı çıkarılarak (diğer partiler oyu aynı kalarak) geriye kalan oylar arasında en yüksek oya sahip olan parti bir sonraki milletvekilini kazanmış olur ve süreç bu şekilde devam eder. Doğal olarak ilk sandalye için herhangi bir çıkarma işlemi yapılmadan direkt olarak en yüksek parti sandalyeyi alır.

²² Toplam 550 MV'nin olacağı durumda 2015 nüfusuna göre seçim çevrelerinin çıkaracağı MV sayısı açısından şu değişiklikler olmuştur: Antalya 14 yerine 15 MV; Isparta 4 yerine 3 MV; Kocaeli 11 yerine 12 MV; Tekirdağ 6 yerine 7 MV; Yozgat 4 yerine 3 MV; Bayburt 2 yerine 1MV çıkaracaktır. Diğer seçim çevrelerinin çıkaracağı MV sayısında bir değişiklik olmamıştır. Burada dikkat çekici husus Haziran ve Kasım seçimlerinde bir seçim çevresi için en düşük MV sayısı 2 iken, 2015 nüfusuna göre bu sayı 1'e (Bayburt) düşmüş olmasıdır.

1A: Oy Kayması Yok

1 no.lu senaryo grubunda 1A alt senaryo grupları ile seçim sistemini oluşturan parametreler değiştirilerek (bkz. Tablo 8-1) senaryolar oluşturulmuş, son iki seçim sonuçları verilerini temel alan (7 Haziran ve 1 Kasım 2015) simülasyonlar yapılmıştır.

1B: %10 Oy Kayması Var

Yukarıdakine ek olarak; baraj düşmesi ile oluşabilecek *stratejik oy davranışı* ile %10'luk bir oyun barajı geçen partilerden kopup geçemeyenlere aldıkları oy oranında dağıldığı bir yöntemle partiler arası yeni bir oy dağılımı oluşturulmuştur. 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 Seçimleri için bu varsayıma göre oluşacak yeni oy dağılımları, bölüm sonundaki **EK-1'de** görülebilir. Her iki seçim için de oluşan oy dağılımları esas olacak şekilde tüm simülasyonlar ikiye kez tekrarlanmıştır.

7 Haziran 2015 Seçimlerindeki Oy Dağılımı ile

Barajın Etkisi (600 MV; 85 Bölge ve d'Hondt sabit kalmak üzere)

	AKP	CHP	HDP	MHP	SP	Toplam
%10 Baraj	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%5 Baraj	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%1,5 Baraj	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%10 OY KAYMASIYLA						
%10 Baraj	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%5 Baraj	275 (%45,83)	137 (%22,83)	83 (%13,83)	82 (%13,67)	23 (%3,83)	600 (%100)
%1,5 Baraj	275 (%45,83)	137 (%22,83)	83 (%13,83)	82 (%13,67)	23 (%3,83)	600 (%100)

* Her iki durumda da “%0 Baraj” durumu ile “%1,5 baraj” aynı sonuçları vermektedir.

Sandalye Dağıtım Mekanizmasının (SDM) Etkisi (600 MV; 85 Bölge ve %10 baraj sabit kalmak üzere)

	AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
d'Hondt	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	600 (%100)
Hare	254 (%42,33)	148 (%24,67)	91 (%15,17)	107 (%17,83)	600 (%100)
%10 OY KAYMASIYLA					
d'Hondt	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	600 (%100)
Hare	241 (%40,17)	149 (%24,83)	98 (%16,33)	112 (%18,67)	600 (%100)

Bölge Sayısının Etkisi (600 MV; d'Hondt ve %10 baraj sabit kalmak üzere)

	AKP	CHP	HDP	MHP	SP	Toplam
85 bölge	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
1 bölge	258 (%43,00)	157 (%26,17)	82 (%13,67)	103 (%17,17)	0 (%0,00)	600 (%100)
%10 OY KAYMASIYLA						
85 Bölge	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
1 Bölge	258 (%43,00)	157 (%26,17)	82 (%13,67)	103 (%17,17)	0 (%0,00)	600 (%100)

Bileşik Etki 1: SDM & Baraj (600 MV; 85 Bölge; Hare ve %5 baraj ile)

Bileşik Etki 2: Bölge Sayısı & SDM & Baraj (600 MV; 1 Bölge; Hare ve %5 baraj ile)

	AKP	CHP	HDP	MHP	SP	Toplam
Benchmark 1	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 1	254 (%42,33)	148 (%24,67)	91 (%15,17)	107 (%17,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 2	254 (%42,33)	157 (%26,17)	85 (%14,17)	104 (%17,33)	0 (%0,00)	600 (%100)
%10 OY KAYMASIYLA						
Benchmark 2	283 (%47,17)	142 (%23,67)	86 (%14,33)	89 (%14,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 1	227 (%37,83)	140 (%23,33)	84 (%14,00)	101 (%16,83)	48 (%8,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 2	230 (%38,33)	143 (%23,83)	79 (%13,17)	96 (%16,00)	52 (%8,67)	600 (%100)

Benchmark 1’de mevcut sisteme göre tek değişiklik MV sayısının 600 olmasıdır. Benchmark 2’de ise hem 600 MV hem de %10 oy kayması etkileri vardır. Bileşik Etki 2’de 0 baraj ile oy kaymasının olmadığı ve olduğu durumlarda sırasıyla 12 ve 16 parti meclise girmektedir.

1 Kasım 2015 Seçimlerindeki Oy Dağılımı ile

Barajın Etkisi (600 MV; 85 Bölge ve d’Hondt sabit kalmak üzere)

	AKP	CHP	HDP	MHP	SP	Toplam
%10 Baraj	342 (%57,00)	141 (%23,50)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%5 Baraj	342 (%57,00)	141 (%23,50)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%1,5 Baraj	342 (%57,00)	141 (%23,50)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%10 OY KAYMASIYLA						
%10 Baraj	399 (%66,50)	154 (%25,67)	0 (%0,00)	47 (%7,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%5 Baraj	342 (%57,00)	141 (%23,50)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
%1,5 Baraj	338 (%56,33)	140 (%23,33)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	5 (%0,83)	600 (%100)

* Her iki durumda da “%0 Baraj” durumu ile “%1,5 baraj” aynı sonuçları vermektedir.

Sandalye Dağıtım Meknazimasının (SDM) Etkisi (600 MV; 85 Bölge ve %10 baraj sabit kalmak üzere)

	AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
d'Hondt	342 (%57,00)	141 (%23,50)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	600 (%100)
Hare	302 (%50,33)	144 (%24,00)	75 (%12,50)	79 (%13,17)	600 (%100)
%10 OY KAYMASIYLA					
d'Hondt	399 (%66,50)	154 (%25,67)	0 (% 0,00)	47 (%7,83)	600 (%100)
Hare	316 (%52,67)	174 (%29,00)	0 (% 0,00)	110 (%18,33)	600 (%100)

Bölge Sayısının Etkisi (600 MV; d'Hondt ve %10 baraj sabit kalmak üzere)

	AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
85 bölge	342 (%57,00)	141 (%23,50)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	600 (%100)
1 bölge	305 (%50,83)	156 (%26,00)	66 (%11,00)	73 (%12,17)	600 (%100)
% 10 OY KAYMASIYLA					
85 Bölge	399 (%66,50)	154 (%25,67)	0 (%0,00)	47 (%7,83)	600 (%100)
1 Bölge	343 (%57,17)	175 (%29,17)	0 (%0,00)	82 (%13,67)	600 (%100)

Bileşik Etki 1: SDM & Baraj (600 MV; 85 Bölge; Hare ve %5 baraj ile)

Bileşik Etki 2: Bölge Sayısı & SDM & Baraj (600 MV; 1 Bölge; Hare ve %5 baraj ile)

	AKP	CHP	HDP	MHP	SP	Toplam
Benchmark 1	342 (%57,00)	141 (%23,50)	70 (%11,67)	47 (%7,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 1	302 (%50,33)	144 (%24,00)	75 (%12,50)	79 (%13,17)	0 (%0,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 2	301 (%50,17)	156 (%26,00)	68 (%11,33)	75 (%12,50)	0 (%0,00)	600 (%100)
%10 OY KAYMASIYLA						
Benchmark 2	399 (%66,50)	154 (%25,67)	0 (%0,00)	47 (%7,83)	0 (%0,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 1	292 (%48,67)	143 (%23,83)	80 (%13,33)	85 (%14,17)	0 (%0,00)	600 (%100)
Bileşik Etki 2	286 (%47,67)	155 (%25,83)	76 (%12,67)	83 (%13,83)	0 (%0,00)	600 (%100)

Benchmark 1’de mevcut sisteme göre tek değişiklik MV sayısının 600 olmasıdır. Benchmark 2’de ise hem 600 MV hem de %10 oy kayması etkileri vardır. Bileşik Etki 2’de 0 baraj ile oy kaymasının olmadığı ve olduğu durumlarda sırasıyla 12 ve 16 parti meclise girmektedir.

Bu sonuçlar bize şunu göstermektedir: 7 Haziran ve 1 Kasım oy dağılımları baz alındığında seçimlerde temsilde adaleti artıran temel unsurun barajın düşmesi değil, sandalye mekanizma metodundaki değişiklik ve bölge sayısının azaltılması olduğu görülmektedir.

Bölge sayısının değiştirilmesi birçok diğer faktöre bağlıken dünyada örnekleri olan ve temsilde adaleti daha çok sağlayan “Hare” sandalye dağıtım mekanizması yöntemine geçiş yapılması makul bir seçim parametre değişikliği olabilir.

8.2 Senaryo Grubu 2: Daraltılmış Bölge ve Çoğunluk Sistemi

Türkiye’de farklı zamanlarda seçim sistemi değişiklikleri gündeme geldiğinde temelde önerilen iki farklı sistem mevcuttur. Bunlar, nispi sistemin bir versiyonu olarak mevcut seçim sisteminin çeşitli biçimleri, daraltılmış ve dar bölgelerde uygulanan çoğunluk sistemleridir. Yüksek

temsili sağlayan nispi sistemde esas olan, oyların sandalyelere orantılı olarak dönüştürülmesi iken; diğer uçtaki dar bölge çoğunluk sistemi her bölgede en çok oyu alanın seçilmesine dayanır. Dar bölgeyi savunanlar, milletvekili ile seçildiği bölge seçmenleri arasında daha sıkı ilişki kurulabileceğini, böylece bu milletvekillerinin bölgesel sorunları meclise taşıyarak daha etkili çözüm üretebileceklerini ileri sürerler. Bu yöntemin, siyasi partiler yasasında da yapılacak değişikliklerle MV bağımsızlığını da daha fazla sağlayacağı da öne sürülmektedir. Diğer taraftan, temsilde adalete ağırlık veren nispi sistemde ise temsilde adalet daha fazla sağlanacak, farklı görüşler mecliste temsil olanağı daha fazla bulacaklardır.

Nitekim hükümet tarafından bir dönem dile getirilen “Demokratikleşme Paketi”nde de özellikle dar ve daraltılmış bölge seçenekleri ilk defa resmi ve yetkili bir kanaldan önerilmişti. Bu pakette önerilen değişikliklerin muhtemel etkilerini o dönemin verileri ile analiz etmiştik. Burada da *bu analizlerimizi güncelleyecek ve yeni sistemin kabulü ve sonrasında bu paketteki önerilerin tekrar gündeme gelmesi durumunda sonuçlar ne olabilir?* sorusunu analiz edeceğiz.

Tablo 8-2. Senaryo Grubu 2’de Değiştirilen Temel Parametreler

Tek Meclis (600 MV’nin Seçimi)		
Parametreler	Daraltılmış Bölge	Dar Bölge
Sistem / Sandalye Dağıtım Metodu	d’Hondt	Çoğunluk Sistemi
Baraj	%5	%0
Seçim Bölgesi	147 Bölge	600 Bölge

Senaryo Grubu 2 Sonuçları

- ✓ Haziran seçimleri baz alındığında; en çarpıcı sonuç 85 Bölge senaryosunda tek başına iktidar olamayan AKP’nin daraltılmış bölge ile (147 bölge) tek başına iktidarı sağlamasıdır. Dar bölge senaryosunda ise AKP’nin sandalye oranı Meclisin yaklaşık 2/3’ünü oluşturmaktadır.
- ✓ Kasım seçimleri baz alındığında; daraltılmış ve dar bölge uygulamalarından en avantajlı olarak AKP çıkarken; dar bölge durumunda Meclisin yaklaşık 3/4’ü AKP sandalyelerinden oluşacaktır.

2A: Haziran 2015 Dağılımına Göre Sonuçlar

Senaryo Grubu ve Seçim Sistemi	Bölge Sayısı	Parti MV Sayısı / Yüzde				
		AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
Daraltılmış Bölge (Her bir bölge en fazla 7 MV – d’Hondt)	147	301	145	79	75	600
		%50,17	%24,17	%13,17	%12,50	%100
Dar Bölge (Her bir bölge en fazla 1 MV - Tek Turlu Çoğunluk Usulü Seçim)	600	398	126	70	6	600
		%66,33	%21,00	%11,67	%1	%100

2B: Kasım 2015 Dağılımına Göre Sonuçlar

Senaryo Grubu ve Seçim Sistemi	Bölge Sayısı	Parti MV Sayısı / Yüzde				
		AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
Daraltılmış Bölge (Her bir bölge en fazla 7 MV – d’Hondt)	147	369	148	58	25	600
		%61,50	%24,67	%9,67	%4,17	%100
Dar Bölge (Her bir bölge en fazla 1 MV - Tek Turlu Çoğunluk Usulü Seçim)	600	446	97	57	0	600
		%74,33	%16,17	%9,50	%0	%100

8.3 Senaryo Grubu 3: Türkiye Milletvekiliği

Bu çalışmada son olarak, “temsilde adalet”i gerçekleştirmek için, bir karma model çerçevesinde bir sistem tasarımı yapılırsa ve tek meclis yerine iki kısımlı / karma bir meclis tasarlanırsa, sonuçlar ne olurdu? sorusuna da yanıt aranmıştır.

Bu bağlamda, farklı yetkileri anayasada tanımlanmış şekilde;

Meclisin bir kısmı (Örneğin 150 MV); tek bir seçim bölgesi ile yüksek temsile ağırlık verilerek seçilen ve daha çok toplumun tümünü ilgilendiren konularda karar alan (ABD’deki senato benzeri) bir yapı iken;

Meclisin diğer kısmı (Örneğin 450 MV); mevcut 85 bölge, dar veya daraltılmış bölge sistemleri ile seçilen ve milletvekili - seçmen ilişkisini öne çıkararak daha çok bölgesel sorunlara çözüm üreten bir yapı olarak düşünülebilir.

Bu noktada; kamuoyunda “Türkiye Milletvekiliği” olarak bilinen bu modele ilişkin tartışmaların yeni yeni olmadığına altını çizelim. 1995 yılında buna benzer bir sistem getirilmiş ancak bu düzenleme Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir²³. Sonrasında anayasa değişikliği ve yeni anayasa tartışmaları bağlamında konu zaman zaman gündeme gelmiştir.

Bu senaryo grubunda yeni anayasa değişikliğinde belirtilen (600 Milletvekili) yanı sıra daha önce hükümet tarafından teklif edilen ve olası sonuçlarını yine önceki çalışmalarımızda 2011 seçim sonuçlarına göre analiz ettiğimiz tekliflerden hareketle senaryolar oluşturulmuştur. Bu senaryo grubunun 2. gruptan farkı, 600 MV'nin iki meclisli bir yapı oluşturacak şekilde aşağıdaki Tablo 8-3'te verilen biçimde farklı seçim sistemleri ile seçileceği varsayımıyla oluşturulan senaryoların ele alınmasıdır.

Tablo 8-3. Senaryo Grubu 3'te Değiştirilen Temel Parametreler

2 Kısımlı Meclis (Toplam 600 MV'nin Seçimi)				
Parametreler	150 MV'nin Seçimi	450 MV'nin Seçimi		
		Mevcut	Daraltılmış	Dar
Sistem / Sandalye Dağıtım Metodu	Hare	d'Hondt	d'Hondt	Çoğunluk
Baraj	%1,5	%10	%5	%0
Seçim Bölgesi	Tüm ülke Tek bölge	85 Bölge	147 Bölge	450 Bölge

Burada da yine son iki milletvekili seçimlerinde (2015 Haziran ve Kasım milletvekili seçimleri) oluşan bölgesel ve toplam oy dağılımları için mevcut durum hariç olmak üzere 8 simülasyon yapılmıştır.

²³ Anayasa Mahkemesi'nin kararı için bkz. E. 1995/54, K.1995/59, K.T. 18.11.1995.

Senaryo Grubu 3 Sonuçları

Haziran seçimleri baz alındığında; 150 MV'lik 1. Mecliste SP'de yer almaktadır. Daraltılmış ve dar bölge yine en çok oyu alan partiye yarar sağlarken en olumsuz etki MHP açısından yaşanmaktadır.

Kasım seçimleri baz alındığında; daraltılmış ve dar bölge yine en çok oyu alan partiye yarar sağlarken yine MHP en olumsuz etkilenen parti olmaktadır.

Aşağıdaki sonuçlarda kalın (bold) yazılı sonuçlar 150 + 450 MV şeklinde iki farklı sistemle seçilen MV sayılarının toplamını ve yüzdelerini yansıtmaktadır.

3A: Haziran 2015 Dağılımına Göre Sonuçlar

Meclis	Seçim Sistemi	Parti MV Sayısı / Yüzde					
		AKP	CHP	HDP	MHP	SP	Toplam
1. (150 MV)	Hare, % 1,5 Baraj, Tek Bölge	63	38	20	25	4	150
		%42,00	%25,33	%13,33	%16,67	%2,67	%100
2. (450 MV)	Mevcut Sistem: d'Hondt, %10 Baraj, 85 Bölge	212	108	65	65	-	450
		%47,11	%24,00	%14,44	%14,44	-	%100
		275	146	85	90	4	600
		%45,83	%24,33	%14,17	%15,00	%0,67	%100,00
	Daraltılmış: d'Hondt, 147 Bölge	231	113	56	50	-	450
		%51,33	%25,11	%12,44	%11,11	-	%100
		294	151	76	75	4	600
		%49,00	%25,17	%12,67	%12,50	%0,67	%100,00
	Dar: Çoğunluk Sistemi (tek turlu), 450 Bölge	296	97	52	5	-	450
		%65,78	%21,56	%11,56	% 1,11	-	%100
		359	135	72	30	4	600
		%59,83	%22,50	%12,00	%5,00	%0,67	%100,00

3B: Kasım 2015 Dağılımına Göre Sonuçlar

Meclis	Seçim Sistemi	Parti MV Sayısı / Yüzde				
		AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
1. (150 MV)	Hare, %1,5 Baraj, Tek Bölge	75	39	17	19	150
		%50,00	%26,00	%11,33	%12,67	%100
2. (450 MV)	Mevcut Sistem: d'Hondt, %10 Baraj, 85 Bölge	268	102	48	32	450
		%59,56	%22,67	%10,67	%7,11	%100
		343	141	65	51	600
		%57,17	%23,50	%10,83	%8,50	%100,00
	Daraltılmış: d'Hondt, 147 Bölge	292	109	37	12	450
		%64,89	%24,22	%8,22	%2,67	%100
		367	148	54	31	600
		%61,17	%24,67	%9,00	%5,17	%100,00
	Dar: Çoğunluk Sistemi (tek turlu), 450 Bölge	333	74	43	0	450
		%74	%16,44	%9,56	%0	%100
408		113	60	19	600	
%68,00		%18,83	%10,00	%3,17	%100,00	

Bu bölümde girişte sıralanan soru ve düşüncelerden hareketle farklı senaryolar oluşturularak seçim sistemi üzerinde analizler yapılmış ve yeni sandalye dağılımlarına ulaşılmıştır.

2015 seçim sonuçlarındaki oy dağılımları kullanıldığında;

Seçim barajı ve bölge sayısının yanı sıra, sandalye dağıtım mekanizmasının da temsilde adalet açısından çok önemli bir sistem parametresi olduğu sonucunu bulmaktayız. Bu parametrenin seçim sistemi tartışmaları yapılırken kamuoyu tarafından diğerlerine göre göz ardı edildiğinin ve daha fazla tartışılması gerektiğinin altı çizilmelidir.

Sandalye dağıtım mekanizmasının Meclisteki partilerin sandalyelerini oy oranlarına yaklaştırmak vasıtasıyla temsilde adaleti artırmakta olduğu görülmekte iken, seçim barajı ise meclise yeni partilerin girmesi vasıtasıyla temsilde adaleti artırmaktadır.

Bu çalışmada bir kez daha ortaya konulduğu üzere, seçim bölge sayısı ne kadar artılırsa temsilde adalet de o ölçüde zedelenmektedir.

Yapılan simülasyon sonuçları birlikte ele alındığında temsilde adalet açısından (Türkiye Milletvekiliğinin olmadığı 600 MV'li tek meclisli bir yapıda)

- Mevcut 85 seçim bölgenin korunması,
 - Sandalye dağıtım mekanizmasında temsilde adalete görece daha çok önem veren bir yöntem geçiş (Hare yöntemi),
 - Barajın %5 (veya civarına) düşürülmesi,
- birlikte önerilebilir.

Barajın sıfıra çekilmesi her ne kadar adaleti artırsa da birçok partinin meclis girmesiyle komisyonların çalışmasındaki etkinliğini azaltabilir. Yapılan simülasyonlarda bazı durumlarda 10-16 arası partinin meclise girdiği tespit edilmiştir. Bu bakımdan komisyonların daha etkin bir şekilde işlemesi açısından bu sayı fazla gözükebilir. Mevcut sandalye dağıtım mekanizmasının değişmesiyle birlikte barajın %5'e düşürülmesi ile alternatif senaryolarda meclisteki parti sayısı makul bir şekilde 4 veya 5 olmakta fakat partilerin sandalye oranları aldıkları oy oranına ciddi bir şekilde yaklaşmaktadır.

Son olarak, daraltılmış ve dar bölge uygulamalarının temsilde adaleti olumsuz yönde etkilediği de vurgulanmalıdır.

EK 1: SEÇİM SONUÇLARI VE OY KAYMALARI HALİNDE OY MİKTAR VE ORANLARI

EK 1.A: 7 HAZİRAN 2015 SEÇİM SONUÇLARI VE %10 OY KAYMASI HALİNDE SONUÇLAR

Analize aşağıda belirtilen 16 parti dâhil edilmiştir. Bağımsızlar ve en az oyu alan 4 parti analiz dışında tutulmuştur.

Partiler	Mevcut Durum		%10 Oy Kayması	
	Oy Miktarı	Oy Oranı (%)	Oy Miktarı	Oy Oranı (%)
AK PARTİ	18867411	41,35	16980670	37,21
ANADOLU PARTİSİ	27688	0,06	100810	0,22
BTP	96475	0,21	351259	0,77
CHP	11518139	25,24	10366325	22,72
DP	75784	0,17	275924	0,60
DSP	85810	0,19	312428	0,68
DYP	28852	0,06	105048	0,23
HAK-PAR	58716	0,13	213781	0,47
HDP	6058489	13,28	5452640	11,95
HKP	60396	0,13	219898	0,48
LDP	26500	0,06	96485	0,21
MEP	20945	0,05	76259	0,17
MHP	7520006	16,48	6768005	14,83
SAADET PARTİSİ	949178	2,08	3455890	7,57
TURK PARTİ	72701	0,16	264699	0,58
VATAN PARTİSİ	161674	0,35	588644	1,29
Toplam	45628764	100,00	45628764	100,00

EK 1.B: 1 KASIM 2015 SEÇİM SONUÇLARI VE %10 KAYMASI HALİNDE SONUÇLAR

Analize aşağıda belirtilen 16 parti dâhil edilmiştir. Bağımsızlar analiz dışında tutulmuştur.

Partiler	Mevcut Durum		%10 Oy Kayması	
	Oy Miktarı	Oy Oranı (%)	Oy Miktarı	Oy Oranı (%)
AK PARTİ	23681926	49,55	21313733	44,60
BBP	253204	0,53	1277143	2,67
BTP	49297	0,10	264942	0,55
CHP	12111812	25,34	10900631	22,81
DP	69319	0,15	349640	0,73
DSP	31805	0,07	160422	0,34
DYP	14131	0,03	71276	0,15
HAK-PAR	108583	0,23	547685	1,15
HDP	5148085	10,77	4633277	9,70
HKP	83057	0,17	418934	0,88
KP	52527	0,11	135258	0,28
LDP	26816	0,06	248651	0,52
MHP	5694136	11,92	5124722	10,72
MILLET PARTİSİ	19714	0,04	99436	0,21
SAADET PARTİSİ	325978	0,68	1644210	3,44
VATAN PARTİSİ	118803	0,25	599234	1,25
Toplam	47789193	100	47789193	100

9. İTTİFAKLI / YENİ SEÇİM SİSTEMİNE DOĞRU: SİMÜLASYON VE ANALİZLER

9.1 21 Şubat 2018'de Teklif Edilen "İttifaklı d'Hondt" Sistemine Göre Seçim Simülasyonları

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasi Partiler Kanunu, Milletvekili Seçimi Kanunu ve Mahalli İdareler ile ilgili Kanunda değişiklikler içeren 26 maddelik "Kanun Teklifi", AK Parti ve MHP'nin ortak imzaları ile 21 Şubat 2018 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur. Türkiye'de 3 Kasım 2019'da yapılacak Milletvekili Genel Seçimi'nde uygulanmak üzere mevcut seçim sisteminde yapılması planlanan değişiklikler seçim ittifaklarına imkân sağlayacaktır. Diğer deyişle, ittifak yapacak partilere milletvekilliklerinin ne şekilde dağıtılacağına ilişkin hükümleri de kapsayan içeriği ile bu teklifin yasalaşması halinde seçim sistemimizin belirli parametreleri değişmiş olacaktır. Başkaca bir değişiklik yapılmaması durumunda, Cumhurbaşkanlığı seçimi ile birlikte aynı gün yapılacak olan 2019 Milletvekili Genel Seçimi'nde bu yasa da yer alan değişikliklerin uygulanması söz konusudur.

Bu bölümde öncelikle 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylaması ile kabul edilerek yürürlüğe giren anayasal değişikliklere bağlı olarak Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) 2017/759 kararı ile seçim sisteminde yapılan değişiklikler ile, daha da önemlisi 21 Şubat 2018'de TBMM'ye sunulan teklifin yasalaşması halinde getirilecek yeni düzenlemeler belirtilmiş ve oluşacak yeni sistemin olası etkileri örnekler yardımıyla açıklanmıştır.

Bölümün takip eden kısmında ise son seçim sonuçları üzerinden simülasyonlar yapılarak "eğer 2015'te yapılan seçimlerde bu yeni düzenlemeler uygulanırsa idi (AK Parti ve MHP'nin ittifakı halinde) sonuçlar ne olurdu?" sorusuna yanıt aranmıştır.

2015 Seçimlerine Göre Yapılan ve Bu Teklifle Yapılması Planlanan Değişiklikler ve Açıklamaları

i. Toplam Milletvekili (MV) Sayısı: 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylaması ile kabul edilerek yürürlüğe giren anayasa değişikliklerine bağlı olarak seçim sisteminde -2709 sayılı Kanun'un 75. maddesi değiştirilerek- milletvekili sayısı **550'den 600'e çıkarılmıştır.**

ii. Seçim Bölge Sayısı: YSK 2017/759 Kararı ile **85'ten 87'ye çıkarılmıştır.** Böylece 2019 seçimlerinde Ankara'nın sahip olacağı seçim bölge sayısı 2'den 3'e, Bursa'nın sahip olacağı seçim bölgesi sayısı da 1'den 2'ye çıkarılmıştır.

iii. Seçim İttifakı: 298 Sayılı Kanun hakkında değişiklik teklifinin yasalaşması halinde, yukarıdakilere ek olarak seçim sisteminde **partilerin seçime ittifak yaparak girebilmesine imkân tanınması planlanmaktadır.** Teklifte, ittifak yapılması halinde oy verme, oy dağıtımı ve sandalye dağıtım yönteminin nasıl uygulanacağı açıklanmıştır. Bu maddeler bir arada değerlendirildiğinde, yeni durumda yöntem ve işleyişin şu şekilde olacağı anlaşılmaktadır:

a) İttifak yapan siyasi partilerin geçerli oy sayısının bu partiler arasında nasıl dağıtılacağı:

İttifak yapan partilerin her birine tek başına oy verilebileceği gibi bunun yerine oy pusulalarında ittifak için oluşturulacak ortak alan içerisine basılabilecektir. İttifak için kullanılan bu oylar “ittifak ortak oyu” olarak adlandırılmıştır.

İttifak ortak oylarının ittifak partilerine tahsisi için şu yöntem izlenecektir: Öncelikle bir seçim bölgesinde ittifak partilerinin tek başlarına aldıkları oyun bu partilerin toplam oy oranına bölünmesiyle ittifakın her partisi için bir katsayı elde edilecektir. Bu katsayılar ittifakın ortak oyu ile çarpılarak her bir siyasi partinin ittifak ortak oylarından kazandığı oy sayısı belirlenecektir. Elde edilen bu değerler ilgili ittifak partilerinin tek başlarına aldıkları oya eklenerek ittifaktaki her bir partinin toplam oyu hesaplanmış olacaktır.

İttifak yapmayan siyasi partilerin oyu ise hiçbir değişikliğe uğramayacaktır.

Basit bir örnek ile bu durumu açıklayabiliriz. A, B ve C gibi 3 siyasi partinin olduğu bir seçim bölgesinde toplam 310 seçmen geçerli oy kullansın. Bu partilerden A ve B seçim ittifakı yapmışken, C partisi ise ittifaka dâhil olmasın. Tablo 9-1-1’de “İttifak Ortak Oyları Dağıtılmadan Önce” satırında siyasi partilerin ve ittifakın aldığı oylar örneklendirilmiştir:

Tablo 9-1-1. İttifak Ortak Oyunun Dağıtımı

	A Partisi	B Partisi	A+B İttifak Ortak Oyu	C Partisi	Toplam Oy Sayısı
İttifak Ortak Oyları Dağıtılmadan Önce	120	40	60	90	310
İttifak Ortak Oyları Dağıtıldıktan Sonra	165	55	-	90	310

Burada önemli olan husus İttifak ortak oyunun A ve B partilerine nasıl dağıtılacağıdır. A partisinin oyu olan 120, A ve B partisinin toplam oyuna yani 160'a bölünerek A partisinin katsayısı 0,75 olarak elde edilir. Bu katsayı ittifak ortak oyu ile çarpıldığında $0,75 \times 60 = 45$ olarak hesaplanan sayı A partisinin tek başına elde ettiği 120 oya eklenerek A partisinin toplam oyu 165 olarak hesaplanır.

Benzer bir uygulama B partisi için yapıldığında B partisinin oyu olan 40, A ve B partisinin toplam oyuna yani 160'a bölünerek B partisinin katsayısı 0,25 olarak elde edilir. Bu katsayı ittifak ortak oyu ile çarpıldığında $0,25 \times 60 = 15$ olarak hesaplanan sayı B partisinin tek başına elde ettiği 40 oya eklenerek B partisinin toplam oyu 55 olarak hesaplanır.

C siyasi partisinin aldığı oy hiçbir değişikliğe uğramamaktadır.

Bu hesaplamalar sonrasında oluşan nihai oy dağılımı Tablo 9-1-1'de "İttifak Ortak Oyları Dağıtıldıktan Sonra" satırında sunulmuştur.

b) Siyasi partilerin çıkaracağı milletvekili sayısını belirleme usulü (sandalye dağıtım yöntemi):

Siyasi partilerin çıkaracağı milletvekili sayısını belirleme usulü 2 aşamalı olacaktır:

1. Aşamada d'Hondt: 1. aşamadaki d'Hondt yöntemine ittifak oluşturmayan partilerin ayrı ayrı katılmasının yanı sıra ittifak partilerinin aldığı toplam oy (her birinin tek başına aldığı oy ve ittifak ortak oylarının toplamı) tek bir parti gibi katılacaktır. Böylelikle 1. aşamada her seçim bölgesi için ittifaka dâhil olmayan partiler ve ittifakın toplam çıkaracağı milletvekili sayısı hesaplanacaktır. Yüzde on barajı kuralı, ittifakın aldığı toplam oy için geçerli olduğundan ittifakın toplam oyunun yüzde onu geçmesi halinde ittifaka katılan siyasi partilerin her birinin barajı geçeceği teklifte belirtilmiştir.

2. Aşamada d'Hondt: 2. aşamaya sadece ittifak ortakları katılacaktır. 1. aşamada her seçim bölgesi için ittifakın toplamı için hesap edilen milletvekili sayısı ittifak ortaklarına aldıkları oy esas alınarak yine d'Hondt yöntemiyle dağıtılacaktır.

Dolayısıyla her seçim bölgesi için 1. aşamada ittifaka katılmayan siyasi partilerin sandalye sayısı hesaplanmış olurken, 2. aşamada da ittifak ortaklarının her birinin kaçar sandalye çıkaracağı hesaplanmış olacaktır.

Tablo 9-1-1’de verilen örneği kullanarak bu durumu açıklayalım: Bu örnekteki seçim bölgesinin toplam 2 milletvekili (MV) çıkaracağını varsayalım. 1. aşamadaki d’Hondt yöntemine ittifak toplam oyu tek bir parti olarak (220 oy ile) ve C partisi (90 oy ile) katılacaktır.

Tablo 9-1-2a. İttifak Var iken 1. Aşama d’Hondt Uygulaması²⁴

	1. MV Tahsisi	2. MV Tahsisi
İttifak toplam oy	220	110
C partisi	90	90

1.aşama sonrasında İttifak toplam olarak 2 MV çıkarırken C partisi hiç MV çıkaramamaktadır (Tablo 9-1-2a). 2. aşama d’Hondt uygulamasında ise 1. aşamada hesaplanan 2 MV, A ve B partilerinin aldıkları oy sayısı esas alınarak (sadece A ve B partisinin katılacağı) d’Hondt yöntemi ile dağıtılmaktadır. Sonuç olarak A partisi 2 MV alırken B partisi hiç MV çıkaramamaktadır (Tablo 9-1-2b).

Tablo 9-1-2b. İttifak Var iken 2. Aşama d’Hondt Uygulaması

	1. MV Tahsisi	2. MV Tahsisi
A partisi	165	82,5
B partisi	55	55

Eğer İttifak olmasa idi d’Hondt yöntemine 3 parti ayrı ayrı girecekti. Bu durumda seçim bölgesine tahsis edilen 2 MV’den ilkinin A partisi, ikincisini C partisi çıkaracaktı (Tablo 9-1-3).

Tablo 9-1-3. İttifak Yok: A ve C partisi 1’er MV çıkardı²⁵

	1. MV	2. MV
A Partisi	165	82,5
B Partisi	55	55
C Partisi	90	90

²⁴ d’Hondt yönteminde 1. MV en yüksek oy oranına sahip partiye tahsis edilir. 2. MV tahsisi için ilk MV’ini çıkaran partinin oy sayısı 2’ye bölünür (diğer partilerin oyları aynı kalır) ve bu durumda oluşacak yeni oy sayılarında partiler arasında en yüksek oya sahip olan partiye MV tahsis edilir. Bu uygulama Tablo 2a, Tablo 2b ve Tablo 3’te uygulanmıştır. Milletvekili tahsis edilen partiler kalın ve kırmızı yazı tipi ile gösterilmiştir.

²⁵ İttifak ortak oylarının ittifak partilerine aldıkları oy oranında dağıtıldığı varsayılmıştır.

2015'te yapılan seçimlerde AK Parti-MHP ittifakı olmuş olsaydı sonuçlar ne olurdu?

Burada YSK 2017/759 sayılı karara göre belirlenen 87 seçim bölgesi ve bu bölgelere tahsis edilen milletvekili (MV) sayıları (toplam 600 MV) kullanılmıştır. Hatırlayacak olursak 2015 Genel seçimlerinde 85 Bölge ve toplam 550 MV bulunmakta idi.

İttifak etkilerini diğer faktörlerden arındırılmış net olarak analiz edebilmek için yukarıda belirtilen yeni parametrelerle (87 Bölge ve 600 MV), 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimlerindeki oy dağılımları kullanılarak önce ittifaksız ve sonrasında ittifaklı (AKP+MHP) simülasyonlar yapılmıştır.

7 Haziran 2015 Oy Dağılımı Baz Alınarak Yapılan Analizler:²⁶

7H: 7 Haziran 2015 Oy Dağılımı (İttifak Yok); 600 MV ve 87 Bölge.

7HSİ: 7 Haziran 2015'te Seçim İttifakı Olsa İdi (AKP+MHP); 600 MV ve 87 Bölge.

Tablo 9-1-4a. 7 Haziran 2015 Oy Dağılımı ile Simülasyon Sonuçları

	AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
7H MV Sayıları (Yüzde)	285 (%47,50)	141 (%23,50)	85 (%14,17)	89 (%14,83)	600 (%100)
7HSİ MV Sayıları (Yüzde)	292 (%48,67)	129 (%21,50)	83 (%13,83)	96 (%16,00)	600 (%100)
Değişim MV Sayısı	+ 7 MV	- 12 MV	- 2 MV	+ 7 MV	

Tablo 9-1-4b. 7 Haziran 2015 Oy Dağılımı ile Simülasyon Sonuçları (AKP ve MHP toplamı için)

	AKP+MHP
7H MV Sayıları (Yüzde)	374 (%62,33)
7HSİ MV Sayıları (Yüzde)	388 (%64,67)
Değişim MV Sayısı	+ 14 MV

Tablo 9-1-4a ve 4b'de görüldüğü üzere ittifak AKP+MHP

²⁶ Partiler tablolarda alfabetik sırada sunulmuştur.

toplamının 14 MV daha fazla kazanmasına neden olurken, CHP ve HDP sırasıyla 12 ve 2 MV kaybetmektedir. Kazanılan 14 MV AKP ve MHP arasında 7'şer olmak üzere eşit biçimde dağılmıştır:

**AKP MV Sayısı artan iller –
MV'nin hangi partiden geldiği**

Ankara 1. Bölge - CHP'den
Erzincan - CHP'den
Eskişehir-CHP'den
Sinop-CHP'den
Sivas-CHP'den
Tekirdağ-CHP'den
Van-HDP'den

**MHP MV Sayısı artan iller –
MV'nin hangi partiden geldiği**

Artvin-CHP'den
Bilecik-CHP'den
Edirne-CHP'den
Hatay-CHP'den
İğdır-HDP'den
İstanbul 1. Bölge-CHP'den
Muğla-CHP'den

1 Kasım 2015 Oy Dağılımı Baz Alınarak Yapılan Analizler:

1K: 1 Kasım 2015 Oy Dağılımı; 600 MV ve 87 Bölge.

1KSİ: 1 Kasım 2015'te Seçim İttifakı Olsa İdi (AKP+MHP); 600 MV ve 87 Bölge.

Tablo 9-1-5a. 1 Kasım 2015 Oy Dağılımı ile Simülasyon Sonuçları

	AKP	CHP	HDP	MHP	Toplam
1K MV Sayıları (Yüzde)	345 (%57,50)	140 (%23,33)	68 (%11,33)	47 (%7,83)	600 (%100)
1KSİ MV Sayıları (Yüzde)	352 (%58,67)	132 (%22,00)	67 (%11,17)	49 (%8,17)	600 (%100)
Değişim MV Sayısı	+ 7 MV	- 8 MV	- 1MV	+ 2 MV	

Tablo 9-1-5b. 1 Kasım 2015 Oy Dağılımı ile Simülasyon Sonuçları (AKP ve MHP toplamı için)

	AKP+MHP
1K MV Sayıları (Yüzde)	392 (%65,33)
1KSİ MV Sayıları (Yüzde)	401 (%66,83)
Değişim MV Sayısı	+ 9 MV

Tablo 9-1-5a ve 5b'den anlaşıldığı üzere ittifak AKP+MHP toplamının 9 MV daha fazla kazanmasına neden olurken, CHP ve HDP'ye sırasıyla 8 ve 1 MV kaybettirmektedir. Kazanılan 9 MV'nin 7'si AKP'ye ve 2'si MHP'ye gitmiştir:

**AKP MV Sayısı artan iller -
MV'nin hangi partiden geldiği**

Adıyaman-HDP'den
Bartın-CHP'den
Bolu-CHP'den
Edirne-CHP'den
Niğde-CHP'den
Sinop-CHP'den
Sivas-CHP'den

**MHP MV Sayısı artan iller -
MV'nin hangi partiden geldiği**

Eskişehir-CHP'den
Tekirdağ-CHP'den

Bu kısımda son olarak, yukarıdaki simülasyonlar 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde uygulanan 550 milletvekili (MV) durumu için de tekrar edilmiştir. 7 Haziran 2015 seçimleri için; 550 milletvekili ile yapılan simülasyonda İttifak, gerçekleşen seçim sonuçları ile karşılaştırıldığında 15 MV daha fazla çıkarmakta iken (AK Parti 11 ve MHP 4 MV), CHP ve HDP sırasıyla 10 ve 5 MV kaybetmektedirler. 1 Kasım 2015 seçimleri için ise; 550 milletvekili ile yapılan simülasyonlarda İttifak, gerçekleşen seçim sonuçlarına göre 13 MV (AK Parti 10 ve MHP 3 MV) daha fazla çıkarmakta iken, CHP ve HDP sırasıyla 12 ve 1 MV kaybetmektedirler.

298 Sayılı Kanun hakkında değişiklik teklifinin getireceği yenilikler ve olası etkilerini inceleyen bu analizlerde aşağıdaki 3 temel etkinin ortaya çıkabileceği öngörülmüştür:

i.) Seçmen Davranışı Etkisi: Siyasi partilerin ittifak yapmaları seçmenlerde davranış değişikliklerine yol açabilir. Oluşturulan bir "İttifak" nedeniyle ittifakı oluşturan siyasi partiler ve/veya ittifakın kendisi bir miktar oy kazanımı sağlayabileceği gibi; oluşturulan bazı ittifaklarda da, ilk durumun tersine, bu ittifakı oluşturan partiler ve/veya ittifakın kendisi ittifak yapmama durumuna kıyasla oy kaybı yaşayabilir.

ii.) Baraj Etkisi: Yüzde on barajı kuralı, ittifakın aldığı toplam oy için geçerli olduğundan ittifakın toplam oyunun yüzde onu geçmesi halinde ittifaka katılan siyasi partilerin her biri barajı geçmektedir. Bu durumda örneğin ittifakta yer alan %4 oy oranına sahip bir siyasi parti,

ittifak toplam oy oranının %10'u bulması halinde sandalye sahibi olurken, herhangi bir ittifaka dahil olmayan ve %4 oy oranına sahip bir siyasi parti sandalye çıkaramayacaktır.

iii.) **Sandalye Dağıtım Mekanizma Etkisi:** "İttifak" yönteminin en önemli parçalarından biri kullanılacak olan sandalye dağıtım mekanizmasıdır. Örneğin İttifak uygulansa dahi eğer sandalye dağıtım mekanizması kuralı olan d'Hondt yerine her partinin aldığı oy oranında milletvekili çıkarttığı bir usul olsa idi "İttifak yöntemi" ittifak yapan ya da yapmayan siyasi partilere "seçmen davranışı" ve "baraj dışında" hiçbir etki oluşturmazdı. Burada vurgulanmak istenen "İttifak yöntemi" kadar önemli olan unsurun İttifak düzenlemesi ile birlikte uygulanacak olan sandalye dağıtım mekanizması olduğudur.

Bizim seçim sistemimizde de uzun zamandır uygulanan d'Hondt yönteminin oy sayısı yüksek partilere avantaj sağlayan bir metot olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, "İttifaklı d'Hondt" yönteminde İttifakı oluşturan partiler İttifaklı ve İttifaksız durumlarda aynı oy sayısına sahip olsalar da İttifakı oluşturan siyasi partiler ittifaksız duruma göre daha çok milletvekili çıkaracaktır. Çıkarılabilecek olan bu milletvekili sayısının çokluğu, diğer faktörler sabitken, sandalye dağıtım mekanizmasına bağlıdır. d'Hondt yerine, bilinen ve farklı ülkelerde uygulanma olanağı bulan diğer yöntemlerden; örneğin Droop, Hare veya Sainte-Lague yöntemleri uygulanırsa İttifaklı ve İttifaksız durum arasındaki fark azalabilecektir.

Ayrıca ittifak yapan partiler için ikinci aşama sandalye dağıtım prosedürü sırasında da uygulanması planlanan d'Hondt yöntemi -yine yöntemin doğası gereği- bu kez de İttifak içerisindeki yüksek oyu olan partiye avantaj getirebilmektedir. Bu aşamada da d'Hondt yerine örneğin Droop, Hare veya Sainte-Lague yöntemlerinin uygulanmasıyla, d'Hondt'a göre partilerin aldıkları oy oranına daha yakın bir sandalye dağılımına ulaşmak mümkündür.

9.2 Güncel Oy Oranlarına Göre İttifak Senaryoları: İttifaklar İttifakları mı Zorluyor?

Bir önceki alt bölümde "Eğer son yapılan Kasım 2015 Milletvekili Genel seçimlerinden bu yana gerçekleşen ve seçim sistemimizi etkileyecek değişiklikler Kasım 2015 seçiminde uygulanmış olsa idi sonuçlar ne olurdu?" sorusuna yanıt aramıştık. Bu değişiklikler; 550 olan toplam milletvekili (MV) sayısının 600'e ve 85 olan seçim bölge sayısının 87'ye çıkarılması ile partilerin seçime ittifak yaparak

girebilmesine imkân tanınmasıdır.²⁷

Ancak bilindiği üzere 2015'ten bu yana, gerek oy dağılımlarında gerekse parti sayısında da önemli sayılabilecek değişiklikler meydana geldi. En önemlisi siyasi hayatımıza "İYİ Parti" adıyla yeni bir parti dâhil oldu. Dolayısıyla bu çalışma, söz konusu seçim sistemi değişikliklerinin etkilerini daha gerçekçi olarak görebilmek adına, bu değişikliklerin yanı sıra güncel oy oranlarını dikkate alacak şekilde, farklı ittifak senaryoları altında yapılan simülasyonların sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yapılan analizlerde TEPAV tarafından farklı kamuoyu araştırma şirketlerinden derlenen Şubat 2018 ayındaki "Bu Pazar seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz?" anket sorusunun cevabı olarak elde edilen (kararsızlar dağıtılmış) oy oranlarının ortalamaları kullanılmıştır.²⁸

SENARYOLAR

Şubat 2018 anketlerinden derlenen ortalama oy oranları temel alınarak yapılan simülasyonlarda, farklı ittifak alternatiflerinde (senaryolar) partilerin çıkaracakları milletvekili sayıları ve yüzdelerine ulaşılmıştır. Tasarlanan senaryoların oluşturulma ve seçilme gerekçeleri şu şekilde açıklanabilir:

Senaryo 1 hiçbir ittifakın yapılmadığının varsayıldığı baz senaryo olmak üzere; Senaryo 2 ve Senaryo 3'te siyaseten olasılığı yüksek ittifak alternatifleri analiz edilmiştir. Her birine ilişkin "a" grubu senaryolarda Şubat 2018 anketlerinden derlenen ortalama oy oranları aynen kullanılmıştır. Eldeki bu oy oranlarına / tahminlerine

²⁷ Bu değişiklikler sırasıyla; 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylaması ile kabul edilerek yürürlüğe giren anayasal değişikliklere bağlı olarak ve Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) 2017/759 kararı ile seçim sisteminde yapılan değişiklikler ile 21 Şubat 2018'de TBMM'ye sunulup daha sonra 13 Mart 2018'de Genel Kurul'da kabul edilerek yasalanan "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"a dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

²⁸ Çeşitli anket ortalamalarından elde edilen ve analizlerde kullanılan oy oranları; AKP %50,55; CHP %21,64; HDP %10,84; İYİ %7,24; MHP %8,71; SP %0,38; DiĞER %0,64'tür. İttifakların oluşturabileceği oy kaymaları bu çalışmanın konusu dışında tutulmuştur. Elde edilen anket sonuçlarındaki 1 Kasım 2015'e göre artış/azalış oranları, partilerin il bazındaki oy dağılımlarına yansıtılmış (İYİ Parti dışında) ve dolayısıyla toplam oydan geriye kalan oyların da İYİ Parti'yi temsil ettiği varsayılmıştır.

göre İYİ Parti ve MHP baraj altı gözükmemektedir. HDP baraj üstü gözükse de baraja çok yakın bir oy oranına ulaştığından, bu partinin de baraj altı kalması durumunda oluşabilecek sonuçları görebilmek bakımından “b” grubu senaryoları da oluşturularak simüle edilmiştir. Bu senaryolardaki varsayım “HDP’nin Şubat tahminlerine göre 1 baz puan daha az oy alarak %9,84 oy oranına düşmesi”dir. Diğer taraftan, İYİ Parti ve MHP’nin baraj üstüne çıkma olasılıkları da zaten ittifaklı sistemde baraj hesabında ittifakın toplam oyu dikkate alınacağı için ilgili senaryolarda içerilmiş bulunmaktadır.

Yukarıda açıklanan varsayımlar altında oluşturulan senaryolar aşağıda listelenmektedir.

Senaryo 1: “İttifakın olmadığı” durum (baz senaryo)

1a: Şubat 2018 anketlerinden derlenen ortalama oy oranları ile

1b: HDP’nin bu anketlerde görülen ortalama oy oranından (%10,84) 1 baz puan daha az alarak baraj altı kalması ve bir ittifak içerisine dâhil olmaması durumunda

Senaryo 2: AKP+MHP arasında kurulan “tek ittifaklı” durum

2a: Şubat 2018 anketlerinden derlenen ortalama oy oranları ile

2b: HDP’nin bu anketlerde görülen ortalama oy oranından (%10,84) 1 baz puan daha az alarak baraj altı kalması ve bir ittifak içerisine dâhil olmaması durumunda

Senaryo 3: AKP+MHP arasında ve CHP+İYİ arasında kurulan “iki ittifaklı” durum

3a: Şubat 2018 anketlerinden derlenen ortalama oy oranları ile

3b: HDP’nin bu anketlerde görülen ortalama oy oranından (%10,84) 1 baz puan daha az alarak baraj altı kalması ve bir ittifak içerisine dâhil olmaması durumunda

SONUÇLAR VE ÇIKARIMLAR

Yapılan analizlerde elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 9-2-1. Senaryolara Bağlı Simülasyon Sonuçları

SENARYOLAR	PARTİLER - İTTİFAKLAR					
	AKP	CHP	HDP	İYİ	MHP	SP
Senaryo 1a						
MV Sayıları	391	136	73	0	0	0
Yüzde (%)	65,17	22,67	12,17	0,00	0,00	0,00
Senaryo 1b						
MV Sayıları	455	145	0	0	0	0
Yüzde (%)	75,83	24,17	0,00	0,00	0,00	0,00
Senaryo 2a	AKP+MHP	CHP	HDP	İYİ		SP
MV Sayıları	414 (382+32)	118	68	0		0
Yüzde (%)	69,00	19,67	11,33	0,00		0,00
Senaryo 2b	AKP+MHP	CHP	HDP	İYİ		SP
MV Sayıları	475 (442+33)	125	0	0		0
Yüzde (%)	79,17	20,83	0,00	0,00		0,00
Senaryo 3a	AKP+MHP	CHP+İYİ	HDP			SP
MV Sayıları	375 (346+29)	158 (134+24)	67			0
Yüzde (%)	62,50	26,33	11,17			0,00
Senaryo 3b	AKP+MHP	CHP+İYİ	HDP			SP
MV Sayıları	421 (391+30)	179 (136+43)	0			0
Yüzde (%)	70,17	29,83	0,00			0,00

Tablo 9-2-1'den elde edilen sonuçlara göre şu çıkarımları yapmak mümkün görünmektedir:

1. Şubat 2018 anketlerinden derlenen ortalama oy oranlarının aynen kullanıldığı "a" grubu senaryolarına ilişkin olarak; AKP+MHP dâhil hiçbir ittifakın bulunmadığı Senaryo 1a'da, AKP'nin elde ettiği MV

sayısı 391 olurken AKP+MHP'li tek ittifak durumunda ise AKP'nin tek başına kazandığı MV sayısı 382'ye (Senaryo 2a) düşmektedir. Ayrıca, AKP+MHP ve CHP+İYİ ittifaklarının olduğu iki ittifaklı durumda da AKP'nin tek başına aldığı MV sayısı (Senaryo 3a) 346'ya düşmektedir. Bu ise AKP'nin ittifak kurmadan tek başına seçime girdiği Senaryo 1a durumunda MV sayısı anlamında ittifaklı seçeneklere göre daha kazançlı çıkacağını göstermektedir.

Bu sonuçlar "HDP'nin Şubat tahminlerine göre 1 baz puan daha az oy alarak %9,84 oy oranına düştüğünün kabul edildiği" "b" grubu senaryoları için de geçerlidir. Nitekim bu senaryolarda da AKP+MHP dâhil hiçbir ittifakın bulunmadığı durumda (Senaryo 1b) AKP'nin elde ettiği MV sayısı 455 olurken, AKP+MHP'li tek ittifak durumunda AKP'nin tek başına MV sayısı 442'ye (Senaryo 2b); AKP+MHP ve CHP+İYİ ittifaklarının olduğu iki ittifaklı durumda da (Senaryo 3b) 391'e düşmektedir. Böylece, AKP'nin ittifak kurmadan tek başına seçime girdiği Senaryo 1b durumunda da MV sayısı anlamında ittifaklı seçeneklere göre daha kazançlı çıkacağı görülmektedir.

2. AKP+MHP tek ittifaklı durumda bu ittifakın tek başına anayasayı değiştirmek için gerekli olan 2/3 nisabına, yani 400 MV sayısına ulaşması mümkün olurken (Senaryo 2a'da AKP+MHP ittifakı toplam 414 MV'ne ulaşmaktadır); bu durumun CHP+İYİ ittifakının da kompozisyona dâhil olmasıyla gerçekleşmediğini görmekteyiz. İki ittifaklı durumda AKP+MHP ittifakı ancak 375 MV sayısına ulaşmaktadır (Senaryo 3a).

3. HDP'nin %10 barajını geçip geçmeyeceği MV dağılımında önemli bir rol oynamaktadır. Öyle ki, HDP'nin baraj altı kalması ve bir ittifak içerisine dâhil olmaması durumundaki her senaryoda ("b" grubu senaryolar); tek başına AKP (Senaryo 1b) veya AKP+MHP ittifakı (Senaryo 2b ve 3b) 2/3 Anayasa değişiklik kotasına yani 400 MV'ne ulaşabilecektir.

4. *Son olarak, bölüm başında sorulan "İttifaklar İttifakları mı Zorluyor?" sorusunu "Evet" olarak yanıtlamak mümkün görünüyor.*

Bu durumda örneğin ana muhalefet partisi olan CHP, ittifaksız durumda 136 MV çıkarırken; AKP+MHP ittifakı kurulup kendisi bir ittifak kurmaz ise 118 MV çıkarmaktadır. Fakat AKP+MHP ittifakı kurulurken aynı zamanda CHP+İYİ ittifakının olması ile yeniden 136'ya yakın olan 134 MV'ne ulaşabilmekte, yani AKP+MHP ittifakının CHP üzerinde MV sayısı bakımından oluşturduğu olumsuz etkiyi giderebilmektedir.

Benzer şekilde, MHP'ye yakın oy oranına ulaşmasına rağmen ittifaksız durumda baraj altı kalarak hiç MV çıkaramayacak olan İYİ Parti de CHP+İYİ ittifakı ile MHP'nin 29 milletvekiline yakın bir sayıda 24 MV'ne ulaşabilecektir. Bu durumlar benzer şekilde "b" grubu senaryoları için de geçerlidir.

9.3 Seçim İttifakları İle TBMM'de 4 Değil, 6 Parti Olacak

2019 yılında yapılması beklenen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin öne çekilerek 24 Haziran 2018 tarihine alınması ile birlikte Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından açıklanan seçim takvimine göre, ittifak yapacak partilerin belirlenmesi için son tarih 6 Mayıs 2018'tir. Böylece, toplam milletvekili (MV) sayısının 550'den 600'e çıkarılması ve partilerin seçime ittifak yaparak girebilmesine imkân tanınmasıyla değişen yeni seçim sistemimize ilişkin senaryo analizleri daha da önem kazanmıştır. Bu çerçevede ve bu aşamada yaptığımız çalışmaların bir devamı olarak bu bölümde ittifakların olası etkilerine ışık tutmak amacıyla önceki iki bölümde bulunmayan bir senaryo yine –söz konusu tarih (Mayıs 2018) itibarıyla güncel oy oranlarıyla simüle edilmiş ve sonra bu sonuçlar temsilde adalet açısından değerlendirilmiştir.

Yapılan analizlerde TEPAV tarafından sağlanan, farklı kamuoyu araştırma şirketlerinden derlenen Mart ve Nisan 2018 aylarındaki "Bu Pazar seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz?" anket sorusunun cevabı olarak elde edilmiş oy oranlarının ortalamaları ve bir ittifak senaryosu esas alınmıştır.²⁹ Bu çalışmada analiz edilen senaryoda üç ittifak bulunmaktadır:³⁰

1. İttifak: AK Parti + MHP (Cumhur İttifakı)
2. İttifak: CHP + DP + İYİ + SP
3. İttifak: HDP + HÜDAPAR

²⁹ Çeşitli anket ortalamalarından elde edilen oy oranları şu şekilde revize edilmiştir: Aslında birinci tercihleri olmakla birlikte baraj altı kalma durumu olan partilere bu nedenle oy vermeyen seçmenlerden bir kısmı, bu partilerin ittifak içerisine girmeleri ve bu nedenle artık baraj sorunu yaşamayacakları için yeniden bu tercihlerine yönelebileceklerdir. Bu varsayım dikkate alınarak revize edilen ve analizlerde kullanılan oy oranları şöyledir: AK Parti %44,15; CHP %21,45; HDP %10,65; İYİ Parti %10,91; MHP %8,27; SP %3,01; DP %0,51; HÜDAPAR %0,50 ve DİĞER %0,55.

³⁰ Tasarlanan bu senaryonun oluşturulma ve seçilme gerekçesi siyaseten olasılığı yüksek ittifak alternatiflerinden birini içermesidir.

Yukarıda adı geçen siyasi partiler seçime girebilecek 11 partinin 8'ini kapsamakta ve analiz edilen senaryoda toplam oyların %99,45'ini temsil etmektedirler (diğer 3 parti BTP, BBP ve VP'dir).³¹

Simülasyon Sonuçları

Yapılan simülasyondan elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 9-3-1. Simülasyon Sonuçları

İttifaklar	1. İTTİFAK (Cumhur İttifakı)		2. İTTİFAK				3. İTTİFAK	
	AK Parti	MHP	CHP	DP	İYİ	SP	HDP	HÜDAPAR
MV Sayıları (Sandalye Oranı %)	328 (54,67)		204 (34,00)				68 (11,33)	
MV Sayıları (Sandalye Oranı %)	301 (50,17)	27 (4,50)	142 (23,67)	0 (0,00)	58 (9,67)	4 (0,67)	68 (11,33)	0 (0,00)

İlk olarak Tablo 9-3-1'de özetlenen sonuçlardan aşağıdaki çıkarımları yapabiliriz:

İncelenen senaryoda, AK Partinin tek başına elde ettiği 301 MV ile %50 çoğunluk sınırında olduğu görülmektedir. Diğer bir anlatımla AK Parti, yeni sistemde hükümetin güvenoyu alması gerekmediğinden, bu sınırın altına düşse bile hükümet kurabilir; ancak, yasa yapma gibi %50 çoğunluk gerektiren durumlarda Cumhur koalisyonuna ihtiyaç duyabilir.

- Anayasayı tek başına değiştirebilme veya Anayasa değişikliğini referanduma götürebilme kotaları olan sırasıyla 2/3 (400 MV) ve 3/5 (360 MV) oranları ise Cumhur ittifakı / koalisyonu ile de sağlanamamaktadır.

³¹ Tüm partilerin açık adları şu şekildedir: AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi, BTP: Bağımsız Türkiye Partisi, BBP: Büyük Birlik Partisi, CHP: Cumhuriyet Halk Partisi, DP: Demokrat Parti, HDP: Halkların Demokratik Partisi, HÜDAPAR: Hür Dava Partisi, İYİ: İYİ Parti, MHP: Milliyetçi Hareket Partisi, SP: Saadet Partisi, VP: Vatan Partisi.

• Yapılan simülasyona göre, SP'nin meclise 4 MV ile girmesi ve İyi Partinin varlığı ile uzun zaman sonra Mecliste temsil edilen parti sayısı 4'ten 6'ya çıkmaktadır. Ayrıca, DP ve HÜDAPAR, destek verdikleri ittifakların listesinden, BBP ittifaklara dahil olmasa da örneğin AK Parti listesinden Meclise girerek TBMM'deki parti sayısının 6'dan daha da yüksek olması sonucunu doğurabilir ve bu da Mecliste temsil edilen Partiler bağlamında temsilde adaleti önemli ölçüde artırmaktadır. Bu söylenenler BTP ve VP için de geçerli olabilir.

• DP ve HÜDAPAR ittifakların içine dâhil olmakla seçim barajına takılmasalar dahi d'Hondt sandalye dağıtım yöntemi nedeniyle yukarıdaki simülasyonda MV çıkaramamaktadırlar.

Sistemin ve İncelenen Senaryonun “Temsilde Adalet” Açısından Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında iki aşamada da d'Hondt sandalye dağıtım mekanizması uygulanan ittifak sisteminin, yani yeni seçim sistemimizin, temsilde adalet üzerindeki etkileri açıklanmış ve incelenmiştir.

Bir seçim için “temsilde adaletsizlik”, her partinin aldığı oy oranı ile elde ettiği sandalye oranı arasındaki (mutlak değer) farkının hesaplanması ve son olarak tüm partilerden elde edilen bu değerlerin toplanmasıyla bulunur. Elde edilen bu nihai değer ilgili seçimdeki toplam temsil adaletsizliğini yani Temsilde Adaletsizlik Endeksi'ni (TAE) yansıtır. Bu değer sıfıra ne kadar yakın olursa temsilde adalet o kadar güçlü, sıfırdan ne kadar uzak pozitif bir sayı olursa bu kez temsilde adaletsizlik o kadar büyük olur.

Genel olarak bir seçimde temsilde adaletsizlik yaratabilecek olan ana unsurlardan üçü şunlardır:

1. Seçim Barajı
2. Sandalye Dağıtım Mekanizması
3. Seçim Bölge Sayısı ve Her Bölgeye Tahsis Edilecek Milletvekili Sayısı

İttifaklı sistem bu üç ana unsurdan özellikle ilk ikisini önemli ölçüde etkilemektedir. Aşağıda bu etkiler hem sistemin genel işleyişi hem de ele alınan senaryo ile ilgili sonuçlar bağlamında açıklanmaktadır.

A. Seçim Barajı ve Temsilde Adalet ile ilgili Değerlendirmeler

İttifakların kurulmasıyla %10 barajı etkisi büyük ölçüde veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

Yüzde on barajı kuralı, ittifakın aldığı toplam oy için geçerli olduğundan ittifakın toplam oyunun yüzde onu geçmesi halinde ittifaka katılan siyasi partilerin her biri barajı geçmiş sayılmaktadır. Diğer bir deyişle, ittifakta bir partinin %10'u geçmesi ittifakın %10'un altında kalan diğer ortaklarına da her durumda barajı geçme olanağı sunar. Bir başka şekilde de, tek başlarına oy toplamları %10'u bulamayan partiler ittifak oluşturduklarında ittifak toplam oyu %10'u geçiyor ise, yine her biri için baraj etkisi ortadan kalkacaktır.

Yukarıda simülasyon sonuçları verilen senaryoda da (bkz. Tablo 9-3-1), oy ve ittifak varsayımları gereği oyların %99,45'i yüzde on barajına takılmamakta ve bu neredeyse "barajsız" bir seçim sistemine karşılık gelmektedir. Bu durum temsilde adaleti önemli ölçüde artırmaktadır.

B. Sandalye Dağıtım Mekanizması (d'Hondt) ve Temsilde Adalet ile ilgili Değerlendirmeler

İttifaklar ile öne çıkan bir diğer önemli seçim parametresi de sandalye dağıtım mekanizmasıdır. Ülkemizde uygulanan dağıtım sistemi d'Hondt'tur. Yeni ittifaklı sistemde ise d'Hondt hem tüm ittifaklar ve ittifak dışı partilere oy oranlarına göre dağıtımın yapılacağı ilk aşamada, hem de ittifakların bu aşamada kazandıkları milletvekillerinin ittifak içerisindeki partilere dağıtılacağı ikinci aşamada uygulanacaktır. Diğer yandan, d'Hondt yönteminin sandalye dağıtımında büyük partiye avantaj sağlayan bir yöntem olduğu da bilinmektedir. Bu nedenle sistemin işleyişinde, özellikle de sistemin temsilde adalet göstergeleri üzerinde, çok önemli etki yaratma potansiyeli bulunmaktadır.

Bu noktada d'Hondt yöntemini ve özellikle ikinci aşamadaki önemli etkisini bu amaçla hazırlanan basit bir örnek üzerinden açıklayacağız.

Aşağıda, ilk olarak ittifaksız durumda d'Hondt örneği sunulmuştur. Partilerin bir seçim bölgesinde aldıklarını varsaydığımız oy sayıları (toplam oy 100 olmak üzere) oy sayısı satırında verilmiştir. Bu bölgede toplam 4 MV çıkarılacağını düşünelim.

Örnek Tablo 9-3-1a: İttifaksız durumda tüm partiler arasında d'Hondt ile Dağıtım

	1. Parti	2. Parti	3. Parti	4. Parti	5. Parti
Oy Sayısı	50	14	13	13	10
	25	14	13	13	10
	16,7	14	13	13	10
	12,5	14	13	13	10
Çıkarılan MV Sayısı	3	1	0	0	0

Bu durumda zaten bir 2. Aşama (ittifak içerisinde sandalye dağıtımı) olmayacaktır. Dolayısıyla bu durumda / aşamada d'Hondt yönteminin işleyişi şu şekilde olacaktır:

Öncelikle genel kural olarak d'Hondt sisteminin işleyişinde 1. MV en yüksek oy oranına sahip partiye tahsis edilir. İkinci MV'nin tahsisi için ilk MV'ni çıkaran partinin oy sayısı, o ana kadar çıkardığı MV sayısının bir fazlasına, yani 2'ye bölünür (diğer partilerin oyları aynı kalır). Bu durumda oluşacak yeni oy sayılarında partiler arasında en yüksek oya sahip olan partiye MV tahsis edilir. Bu kez o partinin oy sayısı o ana kadar çıkardığı MV sayısının bir fazlasına bölünür, diğer partilerin oyları aynı bırakılır. Bu parti bir önceki ile aynı parti de olabilir. 3. ve 4. ve varsa daha fazla MV'nin tahsisleri de benzer şekilde yapılır.

Örneğimizde d'Hondt yönteminin uygulanması ise yukarıdaki Örnek Tablo 9-3-1a'da gözükmektedir. Tablonun ilk satırında oy sayısı en yüksek olan 1. Parti 50 oy ile 1. MV'ni çıkarmıştır. Daha sonra 1. Partinin oy oranı ikiye bölünürken ($50/2=25$) diğer partilerin oyu aynı kalmıştır. İkinci satırda da 1. Parti en yüksek oya sahip olduğundan 2. MV'ni yine 1. Parti çıkarmıştır. Bu durumda üçüncü satırda 1. Partinin oyu o ana kadar çıkardığı MV sayısının bir fazlasına yani 3'e bölünmüş, diğer partilerin oyları aynı bırakılmıştır. Bu durumda oluşan yeni oy sayılarında partiler arasında hala en yüksek oya sahip olan 1. partiye 3. MV tahsis edilmiştir. Benzer işlemler 4. satır için de tekrarlanmıştır. Bu satırda son, yani 4. MV'ni 2. Parti kazanmıştır. (MV kazanan partilerin oy sayıları koyu vurgu ile gösterilmiştir.)

Aşağıda ise dağıtım sisteminin 1. aşamasında yapılan bir ittifakın, oy dağılımı değişmemesine rağmen, nasıl fazladan MV kazandırdığı ve sistemin 2. aşamasında ise ittifak sayesinde elde edilen bu ekstra MV'nin ittifakın büyük partisi tarafından nasıl kazanıldığı ortaya konmuştur. Örneğimizde 1. Parti, 5. Parti ile ittifak yapsın. Bu

ittifak yerine 1. Parti 3. ya da 4. Parti ile de ittifaklar yapılabilirdi. Bu durumlarda sonuçlar benzer olacaktı.

Örnek Tablo 9-3-1b: İttifak yapılması durumunda ittifak ve diğer partiler arasında d'Hondt ile Dağıtım

	1. ve 5. Parti İttifakı	2. Parti	3. Parti	4. Parti
	60	14	13	13
	30	14	13	13
	20	14	13	13
	15	14	13	13
Çıkarılan MV Sayısı	4	0	0	0

Örnek Tablo 9-3-1c: İttifak içerisinde (2. Aşamada) d'Hondt ile Dağıtım

	1.Parti	5. Parti
	50	10
	25	10
	16,67	10
	12,5	10
Çıkarılan MV Sayısı	4	0

İttifaksız durumda (Örnek Tablo 9-3-1a) d'Hondt yöntemine göre 1. ve 2. parti sırasıyla 3 ve 1 sandalye çıkarmış iken (diğerleri sıfır); 1. ve 5. partinin ittifak yapması durumunda bu ittifakın büyük ortağı olan 1. Parti ittifakın ilk aşamada elde ettiği tüm milletvekillerini (4 MV) almaktadır. Bu şekilde, ittifaklı durumda hiç MV çıkaramayan 2. Partinin ittifaksız durumda çıkardığı bir MV, dağıtım sistemi nedeniyle, en büyük parti olan 1. Partiye geçmiş olmaktadır.

Bu örnekten hareketle bu çalışmada analiz edilen senaryo ile ilgili temsilde adaletsizlik göstergeleri üzerindeki "iki aşamalı (ittifaklı) d'Hondt" sisteminin etkisi şu şekilde değerlendirilebilir:

Örnekte gösterildiği gibi, 2. aşamalı d'Hondt sistemi temsilde /

dağıtımda adaletsizlik yaratabilmektedir. Mevcut parametrelere göre farklılık gösterebilse de, ele aldığımız senaryo analizinde de ittifaklı seçimde temsilde adaletsizliği yaratan aşamanın 1. aşama değil, esas olarak 2. Aşama (ittifak içerisindeki dağıtım) olduğu görülecektir.

Bunu senaryo simülasyonundan elde ettiğimiz değerler üzerinden şöyle açıklayabiliriz:

Tablo 9-3-1’de simülasyon sonuçları verilen senaryoda 1. aşamada oluşan Temsilde Adaletsizlik Endeksinin (TAE) oldukça düşük, yani sonuçların 1. aşamada temsil açısından oldukça adaletli olduğu aşağıdaki Tablo 9-3-2’den görülebilir.

Tablo 9-3-2. Simülasyonun Birinci Aşamasındaki Temsilde Adaletsizlik Endeksi (TAE)

İttifak	Temsilde Adaletsizlik Endeksi (TAE)
1. İttifak	%2,24
2. İttifak	%1,87
3. İttifak	%0,18
Toplam	%4,29

Tablo 9-3-2’de seçimin bütünü için (birinci aşamada) toplam temsilde adaletsizlik endeksinin 4,29 olduğu ve bu açıdan temsilde adaletin büyük ölçüde sağlanmakta olduğunu görüyoruz.

Buna karşın, 2. aşamada uygulanan d’Hondt yöntemi ile birlikte Temsilde Adaletsizlik Endeksi önemli ölçüde artmaktadır. Bunu hem ilk aşamadaki 4,29 değeri ile kıyaslayarak hem de ikinci aşamada temsilde adalet açısından ideale yakın bir durum olan “oransal dağıtım” ile karşılaştırarak anlayabiliriz.

Oransal dağıtımla elde edilecek MV sayısı ise basitçe şu şekilde hesaplıyoruz:

$$\left[\frac{\text{Parti oy oranı}}{\text{Partinin Yer Aldığı İttifakın Toplam Oy Oranı}} \times \text{İttifak Toplam MV sayısı} \right]$$

Tablo 9-3-3’te incelenen senaryo ile ilgili olmak üzere söz konusu tüm hesaplamaların sonuçları verilmektedir.

Tablo 9-3-3. Senaryonun İkinci Aşamasındaki Temsilde Adaletsizlik: d'Hondt Uygulaması ve Oransal Dağıtım

	2. Aşamadaki Dağıtım Yöntemi			
	d'Hondt	Oransal Dağıtım	d'Hondt	Oransal Dağıtım
Parti	Partinin Kazandığı Sandalye Sayısı		Temsilde Adaletsizlik Endeksi (TAE)	
AK PARTİ	301	276	%6,02	%1,85
MHP	27	52	%3,78	%0,39
CHP	142	122	%2,22	%1,12
DP	0	3	%0,50	%0,00
İYİ	58	62	%1,25	%0,59
SP	4	17	%2,33	%0,17
HDP	68	65	%0,68	%0,18
HÜDAPAR	0	3	%0,50	%0,00
DİĞER	0	0	%0,55	%0,55
Toplam	600	600	%17,83	%4,84

Tablo 9-3-3'te görüldüğü gibi, ikinci aşamada d'Hondt yerine oransal dağıtım hesaplaması yapılsaydı, örneğin İYİ Parti 58 MV yerine $(10,91 / 35,87) * 204 = 62$ MV elde edecekken; MHP'nin 27 MV yerine $(8,27 / 52,43) * 328 = 52$ MV elde etmesi söz konusu olacaktı.

Bütünsel olarak temsilde adaletsizlik endeksi 1. aşamada oldukça düşük iken, 2. aşamada da d'Hondt uygulandığından, toplamda bu aşamada çok artmakta (4,29'dan 17,83'e çıkmakta) yani seçim bir bütün olarak temsilde adaletsizliği azaltıcı özelliğini büyük ölçüde kaybetmektedir. Burada bir seçimde ortaya çıkan temsil adaletsizliğini değerlendirirken 2. aşama sonrasında ortaya çıkan, yani nihai değerlerin önemli olduğu vurgulanmalıdır. Biz iki aşamada da temsilde adaletsizlik sonuçlarını vererek hangi aşamanın asıl adaletsizliği yarattığını ortaya koymayı amaçladık.

Diğer taraftan, 1. aşamada d'Hondt uygulanmakla beraber 2. aşamada ittifaklar içerisinde sandalyeler dağıtılırken, ittifak partilerinin oy oranları ölçüsünde, yani oransal dağıtım yapılmış olsa idi temsilde adaletsizlik endeksi 1. Aşamadan 2. Aşamaya geçerken neredeyse hiç artmayacak (4,29'dan 4,84'e artış) ve seçim genel anlamda temsilde adalet anlamında başarılı olacaktı. Ayrıca, 2. aşamada oransal dağıtımın kullanılmasıyla meclise iki parti daha girebilecekti; DP ve HÜDAPAR

(3'er Milletvekili ile). Milletvekili sayıları az da olsa Mecliste 8 partinin temsil edilebilecek olması temsilde adaletin önemli bir göstergesinde iyileşme demektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümdeki analizlerden elde edilen sonuç ve çıkarımlardan aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

1. Yenilenen seçim sistemimizde partiler arasında seçim ittifaklarına imkân tanınmaktadır.

2. Bu ittifaklar özellikle baraj sorunu olan partilere, toplam oyla barajı geçebilecek bir ittifak içerisine girmeleri durumunda %10 barajının olumsuz etkisinden kurtulma olanağı tanımaktadır. Böyle ittifakların oluşması barajın olumsuz etkileyebileceği partilerin azalmasını, bu da toplamda temsilde adaletin artmasını sağlamaktadır.

3. Diğer taraftan ittifakın kendisi, baraj sorunu olsa da olmasa da ittifakı oluşturan ayrı bileşenlerden daha büyük bir oy oranına ulaşacaktır. Bu ittifak tek bir partiymiş gibi d'Hondt sistemi ile seçime gireceğinden ve bu sistem sandalye dağıtımında oy oranı açısından büyük partilere avantaj sağladığından, ittifakın toplamda MV kazanma potansiyeli yükselmektedir.

4. Bu iki özellik (2. ve 3.), hele de rakip partiler arasında ittifak(lar) gerçekleşmişse, partileri ittifak yapmaya zorlamaktadır.

5. Ancak, ittifak ortağı partilerin ittifakın kazandığı toplam MV'ni paylaştıkları ikinci aşamada da d'Hondt uygulanması sebebiyle, temsilde adalet açısından ortaya çıkan ve yukarıda açıklanan avantaj ortadan kalkmakta, ittifakın küçük ortakları için -baraj sorunu olanlar için barajın etkisinden kurtulmak dışarıda tutulursa- dezavantajlı bir durum ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki bu aşamada orantısız bir dağıtım yapılsa idi bu dezavantaj oluşmaz, temsilde adalet bozulmamış olurdu.

Sonuç olarak, mevcut sistemde ittifaklar barajın yarattığı temsilde adaletsizliği azaltmakta; fakat 2. aşamada d'Hondt dağıtım mekanizmasının uygulanması ile temsilde adalet yeniden bozulabilmektedir.

Bu çalışmada özetlenen bu sonuçlar basit örnekler ve oluşturulan bir senaryo simülasyonu sonuçları üzerinden açıklanmış ve gösterilmiştir.

9.4 24 Haziran Seçimlerine Doğru Son Oy Senaryoları ve Meclis Aritmetiği Simülasyonları

Bu bölümde 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim öncesi (6 Haziran itibarıyla) tahmini son oy oranlarıyla simüle edilmiş ve partilerin bu oy oranlarına göre kazanacağı sandalye sayıları öngörülmüştür. Bu bölümde ittifakların netleşmesinden ve erken seçim kararının alınmasından sonraki tarihte yapılmış anket sonuçlarından derlenen veriler kullanılmıştır.³²

Bu aşamada yapılan nesnel analizler ile kamuoyuna ve tüm taraflara, milletvekilliği genel seçimine yaklaşılacak günlerde, olası meclis aritmetiğine ve yaşanan / yaşanacak rekabete ilişkin farklı bir açıdan bir değerlendirme yapma imkânı sunulmaya çalışılmıştır.

24 Haziran Seçimleri için Oy Senaryoları ve Meclis Aritmetiği Simülasyonları

2015 Kasım milletvekili seçimlerindeki bölgesel oy dağılımlarının temel alındığı dört senaryonun simülasyonları yapılmıştır.³³

³² Yapılan analizlerde TEPAV tarafından sağlanan, farklı kamuoyu araştırma şirketlerinden derlenen Mayıs 2018 içerisindeki "Bu Pazar seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz?" anket sorusunun cevabı olarak elde edilmiş oy oranlarının ortalamaları esas alınmıştır.

Bu çalışmada analiz edilen senaryolarda; Cumhur İttifakı (AK Parti + MHP), Millet İttifakı (CHP + İYİ + SP ve DP) ve HDP ve Diğer oyları olarak ayrılmıştır.

³³ Anket sonuçlarından elde edilen oy oranları seçim bölgelerine 1 Kasım 2015 seçim sonuçlarına göre dağıtılmıştır. O tarihte var olmayan İYİ Parti dağılımı, bu partiye oy geçişi sağladığı düşünülen partilerin dağılımlarının ağırlıklı ortalamasından oluşmaktadır.

Senaryolar (Oy Dağılımları)

Eldeki anketlerden hareketle oluşturulan senaryolar şöyledir:

Senaryo 1: Cumhuriyet İttifakı'nın görece en yüksek oy aldığı görülen anket ortalamalarından

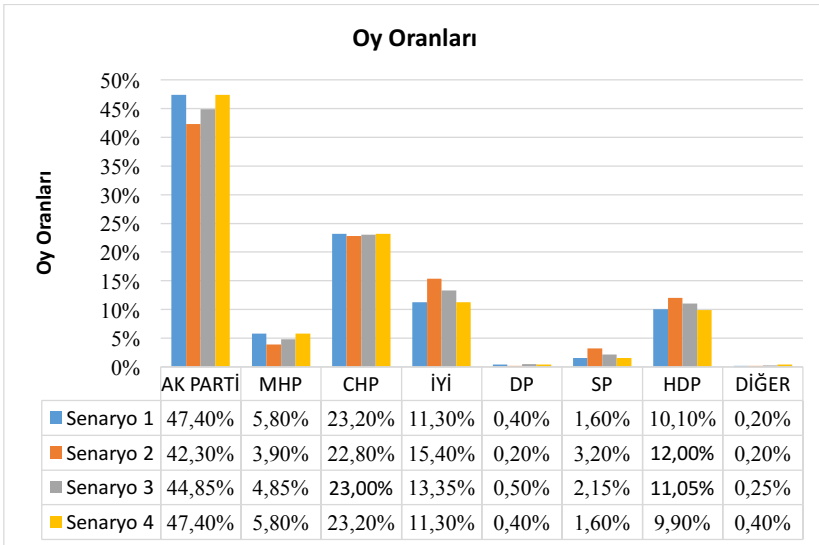
Senaryo 2: Cumhuriyet İttifakı'nın görece en düşük oy aldığı görülen anket ortalamalarından

Senaryo 3: 1. ve 2. senaryolardaki oy oranlarının ortalamasından oluşmaktadır.

Senaryo 4: Bir farkla 1. senaryonun aynısıdır. Buradaki tek fark HDP'nin baraj altı kalmasıdır. 4. senaryoda, HDP'nin 1. senaryodaki %10,1 olan oy oranından binde iki düşmesi halinde oluşacak %9,9 oy oranıyla çok az farkla da olsa %10 barajına takıldığı varsayılmıştır. (Binde 2'lik fark Cumhuriyet ya da Millet İttifakı'ndan birine değil -Senaryo 1 ile karşılaştırmanın daha net yapılabilmesi açısından- diğer parti oylarına eklenmiştir.)

Senaryolarda kullanılan oy oranları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir:

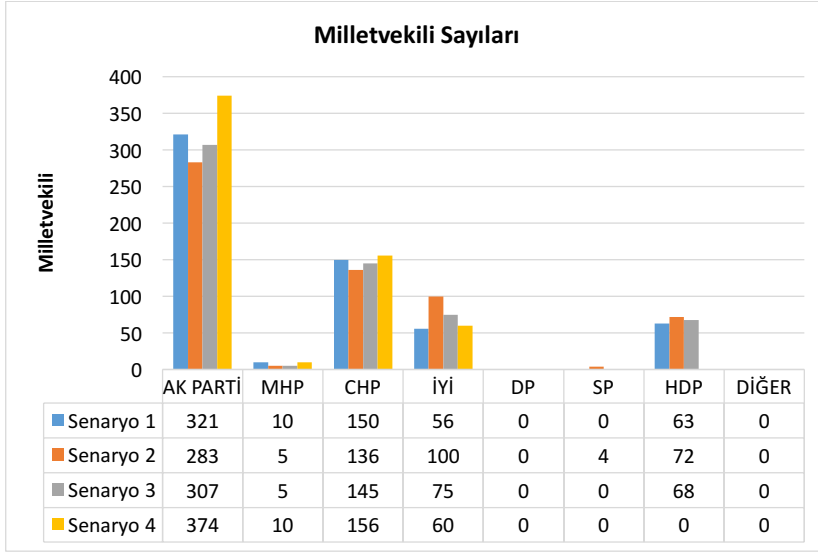
Grafik 9-4-1. Senaryolarda Partilerin Oy Oranları

Simülasyon Sonuçları (Milletvekili Dağılımları)

Yapılan simülasyondan elde edilen sonuçlar (MV dağılımları) aşağıdaki grafikte sunulmaktadır.

Grafik 9-4-2. Senaryolarda Partilerin Elde Ettiği Milletvekili Sayıları (Meclis Aritmetiği)

Grafik 9-4-2'de özetlenen sonuçlardan aşağıdaki çıkarımları yapabiliriz:

HDP'nin baraj üzerinde yer aldığı ilk üç senaryoda, AK Parti'nin 283-321 MV bandında, yani Meclis'te salt çoğunluk nisabının (301) 18 altında veya 20 üzerinde olmak üzere, çoğunluk nisabı olan 301 MV civarında olduğu görülmektedir.

HDP'nin baraj altında kalması durumunun ise sonuçları en fazla etkileyecek faktör olduğu açıkça görülmektedir. Bu durumda, yani Senaryo 4'te, HDP hariç diğer tüm İttifak partilerinin aynı oya ulaştığının varsayıldığı Senaryo 1'e göre, HDP sandalyelerinin çoğunluğu (63 MV'den 53'ü) AK Partiye geçmektedir. Diğer geçişler 6 ve 4 MV olmak üzere CHP ve İYİ Parti'ye doğru olmaktadır. Bu durumun temel nedeni HDP'nin yüksek oy aldığı bölgelerde en yakın rakibinin AK Parti olmasıdır. Bunun yanı sıra, yeni ittifaklı sistemde d'Hondt'un iki aşamalı etkisinin de bunda payı vardır.³⁴

³⁴ Bu sistemde d'Hondt sandalye dağıtım yöntemi, hem tüm ittifaklar ve

AK Parti, Senaryo 4'te Anayasayı referanduma gitmeden tek başına değiştirebilme nisabı olan 400 MV'ne (2/3) ulaşmasa da, Anayasa değişikliğini referanduma götürme nisabı olan 3/5 oranını 374 Milletvekili ile aşmaktadır.

Senaryo 2'de Saadet Partisi'nin (SP) Meclis'e 4 MV ile girmesi ve İYİ Parti'nin varlığı ile uzun zaman sonra Meclis'te temsil edilen parti sayısı 4'ten 6'ya çıkmaktadır. Diğer üç senaryoda SP ve tüm senaryolarda Demokrat Parti (DP), ittifakların içine dâhil olmakla seçim barajına takılmasalar dahi d'Hondt sandalye dağıtım yöntemi nedeniyle -büyük (küçük) partilere sağladığı avantaj (dezavantaj) nedeniyle- MV çıkaramamaktadırlar. Diğer taraftan, DP'nin, destek verdiği ittifak listesinden ve BBP'nin ittifaklara dâhil olmasa da örneğin AK Parti listesinden Meclis'e girmesi TBMM'deki parti sayısının 6'dan daha da yüksek olması sonucunu doğurabilir ve bu da Meclis'te temsil edilen partiler bağlamında "temsilde adalet"i önemli ölçüde artırabilir.

SONUÇ

24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin kısa bir süre öncesinde seçimler güncel oy oranlarıyla simüle edilmiş ve partilerin kazanacağı sandalye sayıları -bu oy oranlarına göre- tahmin edilmiştir. Bu analizlerde ittifakların netleşmesinden ve erken seçim kararının alınmasından sonraki tarihte yapılmış anket sonuçlarından derlenen veriler kullanılmıştır.

Bu analizlerde HDP'nin baraj altında kalması durumunun sonuçları en fazla etkileyecek faktör olduğu; AK Parti ve/veya Cumhur İttifakının Mecliste karar alma veya %50 çoğunluk kotasının civarında bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca yapılacak seçimde, uzun zaman sonra, İYİ Parti'nin varlığı ve bazı senaryolarda Saadet Partisi'nin veya her

ittifak dışı partilere oy oranlarına göre dağıtımın yapılacağı ilk aşamada, hem de ittifakların bu aşamada kazandıkları milletvekillerinin ittifak içerisindeki partilere dağıtılacağı ikinci aşamada uygulanacaktır. Bu sistemin nasıl işleyeceğini önceki bölümlerde açıklamış; d'Hondt yönteminin sandalye dağıtımında büyük partiye avantaj sağlayan bir yöntem olduğu da bilindiğinden, hem ittifaklara sandalye dağıtımında en büyük ittifaka, hem de ittifak içindeki büyük partiye avantaj sağlayacağını vurgulamıştık. d'Hondt sisteminin büyük partinin avantajına sonuç doğurduğunu teorik olarak incelemek için Lijphart (1986) 171-172 sayfalarına bakılabilir.

durumda SP, BBP, DP milletvekillerinin bağılı buldukları ittifak listelerinden Meclise girebilmesi olanağı bulunduğundan temsil edilen parti sayısının artacağı bir diğer tespittir. Bu tespit temsilde adalet açısından önemlidir.

9.5 Seçim Çevrelerinde Son Milletvekilliklerini Kazanmada Bölgesel Rekabet Haritası

Bu bölüm, önceki bölümde yapılan analizlerin bir devamı olarak, seçim bölgeleri için kazanılacak son Milletvekili (MV) için ittifaklar/partiler arasında yaşanan rekabeti ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, her parti / ittifak için her seçim bölgesinde d'Hondt sisteminin uygulanışında çıkarılan son milletvekilindeki oy oranları farkı hesaplanmış; bu farkın bölgedeki seçmen sayısına oranı en düşük olan (yani görece en düşük olan) seçim bölgeleri, "en yüksek rekabetin" yaşanacağı seçim bölgeleri olarak nitelendirilmiştir. Bu farklar ve bu farkların hangi ittifak veya partiler arasında olduğu bölüm sonunda yer verilen EK tabloda listelenmiş, ayrıca metin içinde haritalandırılarak görsel olarak da sunulmuştur. Bu rekabetin yüksek olduğu seçim çevrelerinde son Milletvekilini (MV) kazanan siyasi partinin / ittifakın değişme olasılığı -diğer seçim bölgelerine göre- daha yüksektir.

Bu bölümde öncelikle, bir önceki bölümde verilen senaryolardan ortalama oy oranlarını yansıtan Senaryo 3 esas alınarak yapılan d'Hondt hesaplarının son milletvekilliklerinin ittifaklara ve partilere dağıtımı aşamasındaki her seçim bölgesi için en yakın oy oranına sahip iki parti ya da ittifakın oy farkları belirlenmiştir. Bu fark sayısal ve bölgedeki toplam oy sayısına göre oransal olarak küçüldükçe kazanılacak son milletvekili için ittifaklar/partiler arasında yaşanan rekabetin o kadar büyük olacağı söylenebilir. O halde böyle bir hesaplamayla "en yüksek rekabetin" yaşanacağı seçim bölgeleri belirlenebilir.

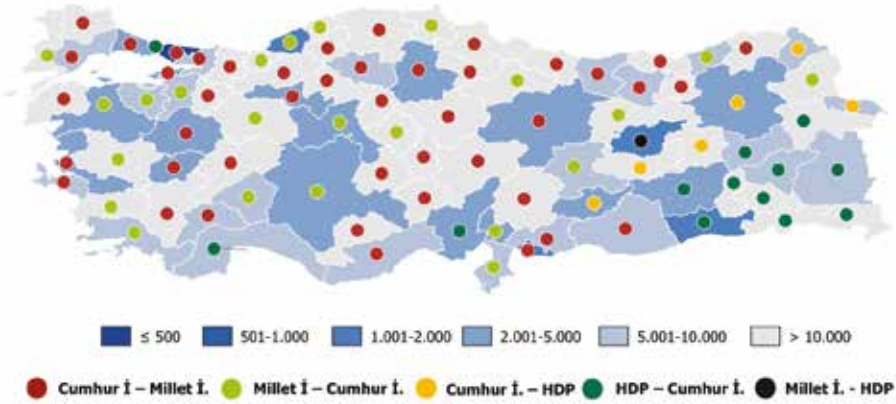
Bu düşünceden hareketle, seçime kadar geçecek kısa sürede bu bölgelerde yaşanacak rekabetin izlenmesi için kamuoyuna bir bilgi sunmak amaçlanmıştır. Zira bu anlamda rekabetin yüksek olduğu seçim çevrelerinde son milletvekilini kazanan siyasi partinin / ittifakın değişme olasılığı görece diğer bölgelere göre yüksek olduğundan, ilgili partiler seçim kampanyalarını veya siyasi vaatlerini bu bölgelere, en yakın rakiplerini de bilerek yoğunlaştırabilirler.

Bu amaçla, her seçim bölgesinde son milletvekilini en yüksek kalan oyu olduğu için kazanan parti ile en yakın takipçisi arasındaki farklar

küçükten büyüğe sıralanarak listelenmiş, ayrıca haritalandırılarak görsel olarak da sunulmuştur.

Aşağıda bu farklar ilk olarak direkt oy sayısı olarak (Şekil 9-5-1); ikinci olarak da bahsi geçen bu farkın ilgili seçim çevresindeki toplam oya (Cumhur, Millet ittifakları ve HDP oy toplamı) bölünerek elde edilen oran olarak (Şekil 9-5-2a ve Şekil 9-5-2b) sunulmuştur. Bu oran bize son MV için ihtiyaç duyulan oy sayısının toplam oy sayısı içindeki payını göstermektedir. Dolayısıyla, Şekil 9-5-1 her seçim bölgesinde son MV'nin sonraki partiye geçmesine sebep olacak fark oy sayısı olarak ifade edilirken, Şekil 9-5-2'de bu sayı, seçim bölgesi açısından büyüklüğünü anlamamıza imkân vermek amacıyla, toplam oya oranı gösterilerek sunulmuştur. Ayrıca tüm liste detaylarıyla EK'te yer almaktadır.

Şekil 9-5-1. Seçim bölgelerinde, d'Hondt dağıtımına göre son milletvekilini kazanan parti / ittifakın en yakın rakibi ve aralarındaki oy sayıları

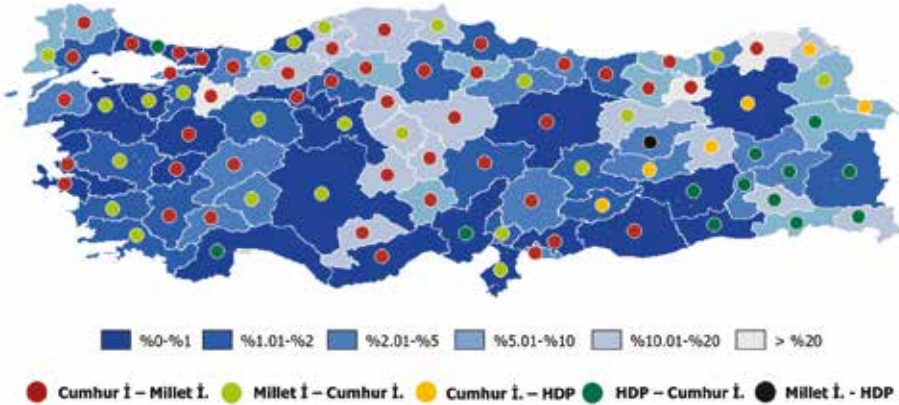
Şekil 9-5-1'de örneğin kırmızı noktalar, buldukları seçim bölgesinde dağıtımda son Milletvekilini Cumhuriyet İttifakı'nın kazandığını ancak en yakın rakibinin Millet İttifakı olduğunu göstermektedir. Açık yeşil noktalı yerlerde ise tam tersi durum söz konusudur. Benzer şekilde turuncu noktalar da buldukları seçim bölgesinde dağıtımda son Milletvekilini Cumhuriyet İttifakı'nın kazandığını ancak en yakın rakibinin HDP olduğunu göstermektedir. Diğer noktalar da benzer şekilde yorumlanabilir.

Diğer taraftan, seçim bölgeleri koyu (mavi) renkle boyalı ise (veya koyulaştıkça) o bölgede en yakın iki rakip arasındaki oy sayısı farkının en az olduğunu (azaldığını) anlamaktayız.

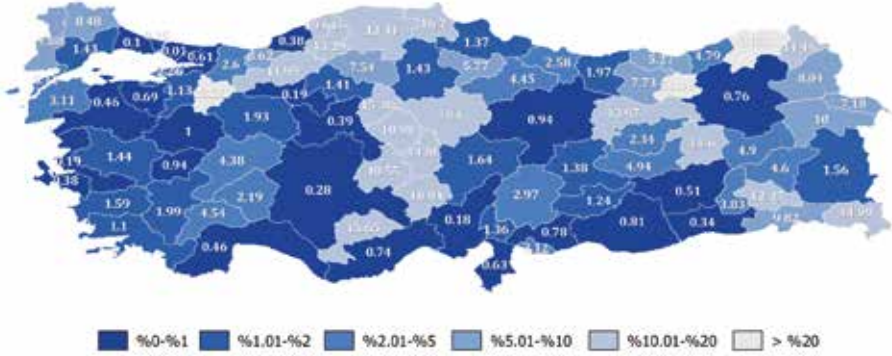
Örneğin EK'teki listeden de ayrıntısıyla görülebileceği gibi son milletvekilinin dağıtımında en esnek bölge olan İstanbul 1. bölgede son milletvekilini mevcut oylarla (d'Hondt dağıtımında son aşamaya kalan 92.621 oyu ile) Cumhuriyet İttifakı kazanmaktadır. Ancak Millet İttifakı bu aşamaya 92.168 oyla kalmıştır, dolayısıyla Cumhuriyet İttifakı ile arasında 453 oy farkı vardır. Yani Cumhuriyet İttifakı'nın oyu sabit kalmak üzere Millet İttifakı bu bölgede oy sayısını 453+1 artırmış olsa dağıtımda bu son milletvekili Cumhuriyet İttifakı'ndan Millet İttifakı'na geçecektir.

Bu değerlendirmede yalnız oy sayısı farkı bölgeleri karşılaştırmakta yetersiz kalabilir. Zira bölgelerdeki toplam oy sayıları değişken olduğundan, farkları daha iyi yorumlayabilmek için, bu farklar ilgili bölgedeki toplam oy sayısına (Cumhuriyet İttifakı, Millet İttifakı ve HDP toplamına) bölünerek oranlar bulunmuştur. Bu hesaplamayı tüm bölgeler için yaptığımızda Şekil 9-5-2a ve onun daha ayrıntılı olan Şekil 9-5-2b ortaya çıkmaktadır.

Şekil 9-5-2a. Seçim bölgelerinde, d'Hondt dağıtımına göre son milletvekilini kazanan parti / ittifakın en yakın rakibi arasındaki oy farkları (toplam oya oran olarak) - %

Şekil 9-5-2b. Seçim bölgelerinde, d'Hondt dağıtımına göre son milletvekili için oy farkları, % - Ayrıntılı Gösterim

Şekil 9-5-2a ve 2b'yi incelediğimizde örneğin, yukarıdaki örnekte ele aldığımız İstanbul 1. Bölgede (Cumhur İttifakı, Millet İttifakı ve HDP'nin) toplam 3.356.357 oyu olduğunu düşünürsek, bu bölgede en yakın rakip olan Cumhur ve Millet ittifakları arasında (Cumhur İttifakı lehine) %0,01 yani 10 binde 1 gibi bir oy farkı bulunduğunu söyleyebiliriz.

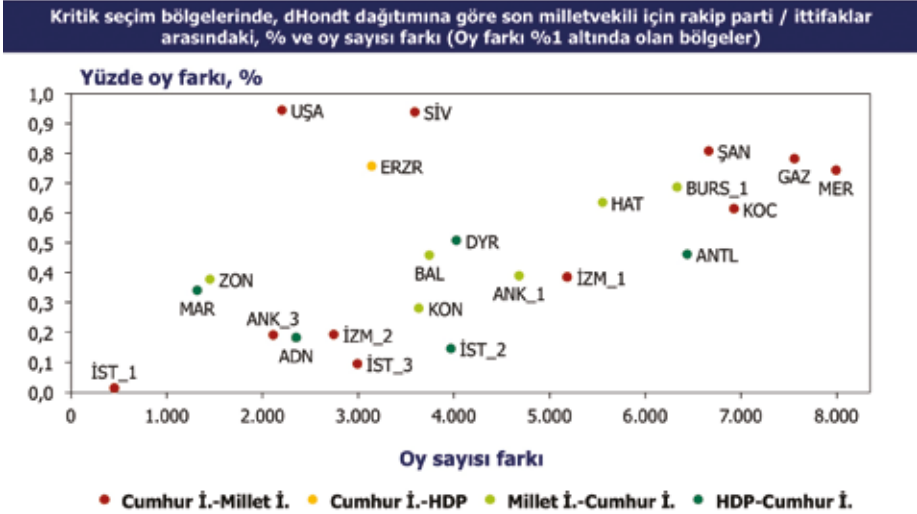
EK'teki liste bu oranların küçükten büyüğe sıralanması ile oluşturulmuştur. Bu anlamda önümüzdeki seçimde oy değişimlerinden en fazla etkilenebilecek olan, oy farkı oranlarının %0 ile %1 arasında olduğu ilk 23 seçim bölgesi sırasıyla;

İstanbul (1 nolu), İstanbul (3 nolu), İstanbul (2 nolu), Adana, Ankara (3 nolu), İzmir (2 nolu), Konya, Mardin, Zonguldak, İzmir (1 nolu), Ankara (1 nolu), Balıkesir, Antalya, Diyarbakır, Kocaeli, Hatay, Bursa (1 nolu), Mersin, Erzurum, Gaziantep, Şanlıurfa, Sivas ve Uşak'tır.

Bu bölgeleri, son MV'nin ittifak ya da parti arasında geçişi görece daha esnek olduğundan, "kritik seçim bölgeleri" olarak da adlandırabiliriz.

Aşağıda Şekil 9-5-3'te ise bu kritik bölgeler ve bölgelerdeki rekabet durumu görsel olarak sunulmaktadır.

Şekil 9-5-3. Oy farkları, %1'in altında olan bölgeler

Bu bölümde seçim bölgeleri için kazanılacak son Milletvekili için ittifaklar / partiler arasında yaşanan rekabeti göz önüne sermek üzere, her parti / ittifak için her seçim bölgesinde d'Hondt sisteminin uygulanışında çıkarılan son milletvekilindeki oy sayısı farkı hesaplanmıştır; bu farkın bölgedeki seçmen sayısına oranı en düşük olan seçim bölgeleri, "en yüksek rekabetin" yaşanacağı seçim bölgeleri olarak nitelendirilmiştir. Bu rekabetin yüksek olduğu seçim çevrelerinde son Milletvekilini kazanan siyasi partinin / ittifakın değişme olasılığı -diğer seçim bölgelerine göre- daha yüksektir.

Örneğin İstanbul 1. bölgede 453 oy sayısı ile son milletvekilini kazanan parti / ittifak değişebilecektir. Bu sayı ilgili bölgede ilk üç partinin oy toplamının yaklaşık 10 binde 1'ine karşılık gelmektedir. Bu farklar ve hangi ittifak veya partiler arasında oluştuğu metin içinde listelenmiş, ayrıca haritalandırılarak, seçime kadar geçecek kısa sürede bu bölgelerde yaşanacak rekabetin izlenmesi için kamuoyuna bir bilgi sunmak amaçlanmıştır.

Bu anlamda rekabetin yüksek olduğu seçim çevrelerinde son milletvekilini kazanan siyasi partinin / ittifakın değişme olasılığı görece diğer bölgelere göre yüksek olduğundan, ilgili partiler seçim kampanyalarını veya siyasi vaatlerini bu bölgelere, en yakın rakiplerini de bilerek yoğunlaştırabilirler.

**EK: D'HONDT DAĞITIMINDA SON MİLLETVEKİLİ
REKABETİNDE KRİTİK SEÇİM BÖLGELERİ**

Rakip Parti / İttifaklar (Farkların Oranı Sıralı Liste)

Kritik Bölge Sıralaması (Fark OY ORANI'na göre)	Seçim Bölgesi	Fark PARTİLER	Fark OY SAYISI	Fark OY ORANI (Yüzde)
1	İstanbul (1 nolu)	CUMHUR-MİLLET	453	0,01
2	İstanbul (3 nolu)	CUMHUR-MİLLET	2995	0,10
3	İstanbul (2 nolu)	HDP-CUMHUR	3969	0,15
4	Adana	HDP-CUMHUR	2353	0,18
5	Ankara (3 nolu)	CUMHUR-MİLLET	2112	0,19
6	İzmir (2 nolu)	CUMHUR-MİLLET	2748	0,19
7	Konya	MİLLET-CUMHUR	3637	0,28
8	Mardin	HDP-CUMHUR	1320	0,34
9	Zonguldak	MİLLET-CUMHUR	1454	0,38
10	İzmir (1 nolu)	CUMHUR-MİLLET	5188	0,38
11	Ankara (1 nolu)	MİLLET-CUMHUR	4686	0,39
12	Balıkesir	MİLLET-CUMHUR	3747	0,46
13	Antalya	HDP-CUMHUR	6440	0,46
14	Diyarbakır	HDP-CUMHUR	4029	0,51
15	Kocaeli	CUMHUR-MİLLET	6927	0,61
16	Hatay	MİLLET-CUMHUR	5554	0,63
17	Bursa (1 nolu)	MİLLET-CUMHUR	6334	0,69
18	Mersin	CUMHUR-MİLLET	7995	0,74
19	Erzurum	CUMHUR-HDP	3143	0,76
20	Gaziantep	CUMHUR-MİLLET	7558	0,78
21	Şanlıurfa	CUMHUR-MİLLET	6666	0,81
22	Sivas	CUMHUR-MİLLET	3594	0,94
23	Uşak	CUMHUR-MİLLET	2207	0,94
24	Kütahya	CUMHUR-MİLLET	3833	1,00

25	Muğla	MİLLET-CUMHUR	6536	1,10
26	Bursa (2 nolu)	MİLLET-CUMHUR	9945	1,13
27	Adıyaman	CUMHUR-HDP	4080	1,24
28	Osmaniye	MİLLET-CUMHUR	3950	1,36
29	Samsun	CUMHUR-MİLLET	11053	1,37
30	Malatya	MİLLET-CUMHUR	6437	1,38
31	Ankara (2 nolu)	CUMHUR-MİLLET	14154	1,41
32	Çorum	CUMHUR-MİLLET	4952	1,43
33	Tekirdağ	CUMHUR-MİLLET	8597	1,43
34	Manisa	MİLLET-CUMHUR	13254	1,44
35	Van	HDP-CUMHUR	7614	1,56
36	Aydın	MİLLET-CUMHUR	10883	1,59
37	Kayseri	CUMHUR-MİLLET	13600	1,64
38	Eskişehir	MİLLET-CUMHUR	10695	1,93
39	Giresun	CUMHUR-MİLLET	5404	1,97
40	Denizli	CUMHUR-MİLLET	12977	1,99
41	Kilis	CUMHUR-MİLLET	1456	2,12
42	Isparta	MİLLET-CUMHUR	5879	2,19
43	Yalova	CUMHUR-MİLLET	3250	2,26
44	Tunceli	MİLLET-HDP	1200	2,34
45	Ordu	CUMHUR-MİLLET	11603	2,58
46	Sakarya	CUMHUR-MİLLET	15745	2,60
47	K.Maraş	CUMHUR-MİLLET	18336	2,97
48	Çanakkale	CUMHUR-MİLLET	10901	3,11
49	Batman	HDP-CUMHUR	10220	3,83
50	Afyon	CUMHUR-MİLLET	19472	4,38
51	Tokat	MİLLET-CUMHUR	16271	4,45
52	Burdur	CUMHUR-MİLLET	7813	4,54
53	Bitlis	HDP-CUMHUR	7041	4,60
54	Rize	MİLLET-CUMHUR	9914	4,79
55	Muş	HDP-CUMHUR	9170	4,90

56	Elazığ	CUMHUR-HDP	16655	4,94
57	Trabzon	CUMHUR-MİLLET	25554	5,27
58	Amasya	CUMHUR-MİLLET	12584	5,77
59	İğdir	CUMHUR-HDP	6854	7,18
60	Çankırı	CUMHUR-MİLLET	8492	7,54
61	Gümüşhane	CUMHUR-MİLLET	5858	7,73
62	Edirne	MİLLET-CUMHUR	21175	7,88
63	Kars	MİLLET-CUMHUR	11632	8,04
64	Kırklareli	CUMHUR-MİLLET	20233	8,48
65	Düzce	MİLLET-CUMHUR	19976	8,62
66	Şırnak	HDP-CUMHUR	21599	9,82
67	Ağrı	HDP-CUMHUR	21924	10,00
68	Niğde	CUMHUR-MİLLET	19885	10,01
69	Aksaray	CUMHUR-MİLLET	22901	10,55
70	Yozgat	CUMHUR-MİLLET	23385	10,60
71	Kırşehir	MİLLET-CUMHUR	15069	10,98
72	Bolu	CUMHUR-MİLLET	23041	11,99
73	Siirt	HDP-CUMHUR	17650	12,27
74	Kastamonu	CUMHUR-MİLLET	29103	12,34
75	Erzincan	MİLLET-CUMHUR	17565	12,97
76	Karabük	CUMHUR-MİLLET	19615	13,29
77	Ardahan	CUMHUR-HDP	8091	14,46
78	Bingöl	CUMHUR-HDP	19340	14,60
79	Nevşehir	CUMHUR-MİLLET	26949	14,86
80	Hakkâri	HDP-CUMHUR	21001	14,99
81	Kırkkale	CUMHUR-MİLLET	25950	15,38
82	Karaman	CUMHUR-MİLLET	23438	15,65
83	Sinop	MİLLET-CUMHUR	21841	16,70
84	Bartın	MİLLET-CUMHUR	24188	19,64
85	Artvin	CUMHUR-MİLLET	23313	21,31
86	Bilecik	CUMHUR-MİLLET	31731	23,33
87	Bayburt	CUMHUR-MİLLET	22995	50,19

10. 24 HAZİRAN 2018'DE GERÇEKLEŞEN MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ SONUÇLARININ SAYISAL ANALİZİ: YENİ SEÇİM SİSTEMİNİN PARAMETRELERİNİN ETKİLERİ

Bu bölümde, 24 Haziran 2018 27. Dönem Milletvekili (MV) Genel Seçimlerinin gerçekleşmesinden ve Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) kesin sonuçları açıklamasının ardından elde edilen veriler kullanılarak;

“24 Haziran MV Genel seçiminde; oy dağılımları nasıl gerçekleşti, yeni sistemin etkileri ve temsilde adalet açılarından neler oldu?” ve “Bu seçimin ardından Meclis'te güç dengeleri, iş birlikleri ve koalisyonlar açısından neler olabilir?” sorularına sayısal ölçütlere yanıt vermeye çalışılacaktır.

Bu iki soruyu yanıtlamak için öncelikle seçimin genel tablosu kısaca özetlenecek, partilerin bölgesel bazda 2015 Kasım seçimlerine göre oy değişimi yaşadıkları bölgeler belirlenecek; sonrasında ise seçim sonuçları ilk kez uygulanan (ittifaklı) seçim sisteminin etkileri ve temsilde adalet göstergeleri açılarından değerlendirilecektir.

Bölümün ilerleyen kısımlarında ise seçimin ardından oluşan Meclis'in işleyişinde karar almada güç dengeleri bakımından neler yaşanabileceği, siyasi partilerin koalisyon yapma davranışlarına yön veren ve literatürde “Güç endeksleri (Power Index)” olarak bilinen endeksler hesaplanarak analiz edilecektir.

10.1 24 Haziran 2018 Seçim Sonuçları

YSK'nın açıklamış olduğu kesin sonuçlara göre siyasi partileri aldıkları oy oranları (%) ile kazanılan sandalye sayısı ve oranları (%) Tablo 10-1'de sunulmuştur.

Tablo 10-1. 24 Haziran 2018 MV Genel Seçimi Kesin Sonuçları

PARTİ	Kesin Sonuçlar		
	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı	Sandalye Oranı (%)
AK Parti	42,56	295	49,16
MHP	11,10	49	8,16
CHP	22,65	146	24,33
İYİ Parti	9,96	43	7,16
SP	1,34	0	0
HDP	11,70	67	11,16
Diğer	0,69	0	0

Tablo 10-1’de öne çıkan noktalar şunlardır:

- Mecliste salt çoğunluğa (301 MV) hiçbir parti tek başına ulaşamamıştır. Tabi bu sonuca bağlı olarak hiçbir parti tek başına Anayasa değişikliğini referanduma götürme (3/5) ve Anayasa değişikliği yapma (2/3) nisabı için gerekli olan sırasıyla 361 ve 401 MV sayılarına da ulaşamamış olmaktadır.
- Listelerden gelen isimlerle birlikte Meclis’te 8 parti temsil edilecektir. Bu partiler; CHP listesinden 3 MV kazanan SP, AK Parti listesinden 1 MV çıkararak BBP ve İYİ Parti listesinden 1 MV alan DP olmak üzere; doğrudan milletvekili çıkararak AK Parti, CHP, HDP, MHP ve İYİ Parti’dir. Diğer bir anlatımla yaklaşık binde 7 oranında oy alan iki parti (HÜDAPAR ve VATAN Partisi) ve bağımsızlar dışında seçime giren tüm partilerin temsilcileri Meclis’te olacaktır.
- Seçim sisteminde yapılan değişiklik ile %9,96 oy alan İYİ Parti’nin Millet İttifakı içerisinde seçime girmesi nedeniyle %10 barajına takılmadığı ve dolayısıyla 43 MV çıkarabildiği görülmektedir. Stratejik oy kullanma etkisi bir kenara bırakılırsa mevcut oy oranı ile ittifaksız sistemde İYİ Parti hiç MV çıkaramayacak ve %9,96 oranındaki seçmen iradesi Meclis dışında kalacaktı.
- Milliyetçi tabana sahip MHP ile -tamamıyla olmasa da- bu partiden ayrılmalar ile oluşan İYİ Parti’nin oy toplamı %21,06 olarak gerçekleşmiş ve bu oran Meclis aritmetiğini önemli ölçüde etkilemiştir.

Bölgesel Bazda Partilerin 2015 Kasım Seçimlerine Göre Oy Kazanç ve Kayıpları

2018 Haziran seçim sonuçları ile 2015 Kasım seçim sonuçları karşılaştırılarak, 2015’ten 2018’e bölgesel bazda partilerin oy değişimleri de incelenmiştir.

Toplu olarak değerlendirdiğimizde; 2015 Kasım seçimlerinde yer almayan İYİ Parti’nin elde etmiş olduğu %9,96’lık oy oranına karşılık AK Parti’nin 6,94, CHP’nin 2,68 ve MHP’nin 0,80 puanlık oy kaybı olduğu görülmektedir. Elbette bu oranların kayıp ve kazanç yaşayan partiler arasında doğrudan geçişler olduğu söylenemez. Örneğin AKP’den azalan oy MHP’ye, MHP’den de İYİ Parti’ye geçmiş olabilir (benzeri geçiş örneklerini çoğaltmak mümkündür). Yine de MHP ve İYİ Parti’nin

toplam oyu beraber düşünülduğünde Kasım 2015 seçimlerinde AK Parti'ye bu kesimden geçmiş oyların 2018 seçimlerinde yeniden bu kesimlere dönmüş olabileceği değerlendirilebilir. HDP oylarında ise Kasım 2015 seçimlerine göre 0,94 puanlık bir artış olmuştur. Bu artışta CHP'den gelen (HDP'nin baraj altında kalmaması için) stratejik oyların önemli rol oynadığı söylenebilir.

İller ve partiler bazında yapılan analizlerin sonuçları ise bölüm sonunda yer verilen EK'teki tabloda sunulmuştur. Bu sonuçlara göre;

- AK Parti sadece 12 ilde oyunu 2015 Kasım seçimlerine göre artırmıştır. Bu illerde AK Parti'nin oy oranı ortalama olarak 2015 Kasım'a göre 3 puan (yüzde fark) artmış bulunmaktadır.³⁵ En çok oyunu artırdığı il ise 7,45 puan ile Hakkâri'dir. AK Parti'nin (en çok) oy kazandığı bu 12 il değerlendirildiğinde; neredeyse tamamının (Edirne hariç hepsinin) doğu ve güneydoğu illeri olduğu (Hakkâri, Şırnak, Tunceli, Siirt, Kars, Mardin, Van, Ağrı, Bitlis, Ardahan, Diyarbakır) görülmektedir. Ayrıca, bu illerin 10 tanesinin yani % 80'den fazlasının aynı zamanda HDP'nin en çok oy kaybettiği iller arasında olduğu göze çarpmaktadır. (Bkz. EK'teki tablo AK Parti için ilk 12, HDP için son 12 sıra).³⁶
- Diğer bir açıdan HDP'nin (en çok) oy kaybettiği 16 il incelendiğinde bu illerin neredeyse tamamında (Kars hariç) aynı zamanda Cumhur İttifakı'nın diğer üyesi olan MHP'nin oyunu (0,09 ile 11,23 puan arasında) artırdığı görülmektedir. Bunlardan Iğdır MHP'nin oyunu 11,23 puanla en çok artırdığı ikinci il olup bu ilde Kasım 2015 seçimlerine göre AK Parti'nin oyu 10,25 puan HDP'nin oyu ise 8,41 puan azalmıştır.

³⁵ Burada "puan" ya da "yüzde fark" ile kastedilen; bir partinin ilgili bölgede Haziran 2018'de aldığı oy yüzdesi (oranı) ile aynı bölgede Haziran 2018'te aldığı oy yüzdesi (oranı) arasındaki farktır. Örneğin Hakkâri'de AK Parti'nin 2015 Kasım seçimlerindeki oy oranı %12,62 iken 2018 Haziran seçimlerinde %20,07 olmuştur. Bu durumda $\%20,07 - \%12,62 = \%7,45$ olduğundan, bu bölgede AK Parti'nin 2015'ten 2018'e yüzde farkı olarak %7,45 ya da daha basitçe 7,45 puan artış kaydettiği söylenmektedir.

³⁶ EK'teki tabloda partiler bazında en fazla oy kaybı/kazancı yaşanan iller için koyu boyanmış satırlar incelenebilir. Tabloda en çok oy kazanılan iller (oy kazancı varsa ilk 25 il) koyu siyah, her parti için sıralamada en altta kalan iller (oy kaybı varsa 25 il) ise koyu kırmızı vurgulanmıştır. Örneğin AK Parti'de oy kazancı olan 12 il, HDP'de oy kaybı olan 16 il olduğundan (25'ten az) yalnızca bu iller vurgulanmıştır. İYİ Parti'de ise oy kaybı olan il olamayacağından ilk 25 il vurgulanmıştır.

Bu sonuçlara göre, özellikle doğu ve güneydoğu illerinde Kasım 2015 seçimine göre Cumhuriyet İttifakı'nın önemli bir başarı elde ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

- Kasım 2015 seçimlerinde var olmayan ve ekseriyetle MHP'den ayrılan kadrolar tarafından kurulan İYİ Parti'nin 24 Haziran 2018'de ilk defa katıldığı seçimlerde en fazla oy aldığı illerin çoğunluğu aynı zamanda hem MHP'nin hem de İYİ Parti ile Millet İttifakı'nı oluşturan CHP'nin en fazla oy kaybettiği iller arasındadır. İYİ Parti'nin en çok oy aldığı 25 il ile MHP'nin en çok oy kaybettiği 25 il karşılaştırıldığında bu kümelerin yaklaşık %85 oranında örtüştüğü görülecektir (Bkz. EK'teki tabloda İYİ Parti için ilk 25, MHP için son 25 sıra). İYİ Parti'nin bu illerdeki oy oranı ortalaması %14'tür. MHP'nin en çok oy kaybettiği 25 ilde ise kaybı ortalama 6 puan düzeyindedir.

İYİ Parti ve CHP arasında iller bazında örtüşme oranı ise (İYİ Partinin oy aldığı 25 il ve CHP'nin en çok oy kaybettiği 25 il) yaklaşık %70 düzeyindedir. CHP kendi sırasındaki son 25 ilde ortalama 6 puan civarında oy kaybetmiştir. Bu sonuç da İYİ Parti'nin, gerek kuruluşu gerekse Millet İttifakı'nın içinde yer almasıyla, kazandığı oyları çoğunlukla MHP ve CHP tabanından aldığını göstermektedir.

- MHP'nin en fazla oy kazandığı illerin aynı zamanda AK Parti'nin en fazla oy kaybettiği iller arasında olduğu da EK'teki tablodan görülmektedir. Bu illerde örtüşme oranı %70 civarındadır. AK Parti son 25 bölgede ortalama 13 puan civarında oy kaybederken; MHP, en çok oy kazandığı (ilk 25 sıradaki) bölgelerde oyunu ortalama 6 puan artırmıştır. Bu sonuç yine ittifaklı sistemin bir etkisi olarak değerlendirilebilir. Zira daha önce AK Parti'ye giden milliyetçi oyların bir kısmı MHP'yle yapılan Cumhuriyet İttifakı'nın etkisiyle oluşan stratejik oy verme davranışı nedeniyle MHP'ye dönmüş olabilir.
- Son olarak bu analizde elde edilen sonuçlardan HDP'nin en fazla oy kazandığı 25 il ile CHP'nin en fazla oy kaybettiği 25 ilin yaklaşık %70 düzeyinde (18/25) örtüştüğü görülmektedir. Bu durum da HDP'nin baraj altı kalmasını istemeyen bir kısım CHP seçmenin stratejik oy davranışı ile açıklanabilir. HDP'nin bu illerdeki oy kazancı ortalama 2 puan civarındadır. CHP'nin en çok oy kaybettiği 25 ilde ise kaybı ortalama 6 puan düzeyindedir.

Bu sonuçların incelenmesi, yukarıda da belirtildiği gibi doğrudan

oy kaymalarını / geçişlerini göstermemekle birlikte, özellikle önümüzdeki yerel seçimler öncesinde tüm siyasi aktörlerin bölgesel olarak önemli çıkarımlar yapmasını sağlayabilir. Bu doğrultudaki daha ayrıntılı analizler ve ilişkili siyasi değerlendirmeler bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

10.2 Yeni Sistemin Etkisi: İttifak Sisteminin Alternatif Senaryolar ile Analiz Edilmesi

Bu alt başlıkta öncelikle İttifaklı Seçim Sisteminin etkisini görebilmek için aşağıda belirtilen senaryo analizleri yapılmıştır:

i) İlk senaryoda, yukarıda Tablo 10-1’de sunulan ve 24 Haziran 2018 seçimlerinin kesin sonuçlarını gösteren oy oranlarının “ittifaksız bir sistem olsaydı nasıl bir sandalye dağılımı ortaya çıkaracağı” sorusuna yanıt aranmıştır (**SEN1**). (Bu senaryoda partilerin seçimde aldıkları oy aynı kalmak üzere seçime ayrı partiler olarak girdikleri varsayılarak eski sistemdeki gibi MV dağıtım simülasyonu yapılmıştır.)

ii) SEN1’e ek olarak İYİ Parti’nin barajı geçmesi halinde ittifaksız bir sistemde nasıl bir sandalye dağılımı ortaya çıkacağı analiz edilmiştir (**SEN2**).

Bu iki senaryonun sonuçları aşağıda Tablo 10-2’de sunulmaktadır.

Tablo 10-2. İttifak Olmasa İdi Sandalye Dağılımı Nasıl Olurdu?

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	SP	HDP	TOPLAM
GERÇEKLEŞEN	295	49	146	43	0	67	600
SEN1	322	58	145	0	0	75	600
SEN2	306	52	133	37	0	72	600

*SEN: Senaryo

Bu simülasyonlarda öne çıkan sonuçlardan bazıları şunlardır:

- İlk sonuç, SEN1’de AK Parti’nin ittifaksız durumda -İYİ Parti baraj altında kalmaktadır- tek başına Meclis’teki çoğunluğu (301 MV) kazandığıdır. Mevcut duruma göre bu senaryoda, AK Parti 27 MV ve MHP 9 MV olmak üzere AKP ve MHP toplamı 36 MV daha fazla çıkarmakta ve toplamı 380 MV ile 3/5 nisabını (360 MV) aşabilmektedir.
- İttifaksız sistemde, SEN2’de dahi (İYİ PARTİ %9,96 yerine %10

alıp barajın üstünde kalsa bile) AK Parti tek başına Meclis çoğunluğunu (301 MV) sağlamaktadır.

10.3 Sonuçların Temsilde Adalet Açısından Değerlendirilmesi

Bu alt bölümde 24 Haziran 2018 sonuçları için temsilde adaletsizliği ölçmekte yaygın olarak kullanılan “Orantısızlık Endeksi” hesaplanacak ve 2002 ile 2018 yılları arasındaki MV genel seçim sonuçları için hesaplanan endeks değerleri ile karşılaştırılacaktır.

Çalışmada, partilerin aldıkları oy oranı ölçüsünde sandalye oranına sahip olmaları anlamına gelmekte olan “temsilde adalet” kavramının nesnel olarak ölçümü için “orantısızlık endeksi” kullanılmıştır. Orantısızlık endeksi hesaplanırken seçime giren tüm partilerin sandalye oranları ile oy oranları arasındaki mutlak fark bulunur ve bu değerlerin en yüksek olanı o seçim için “orantısızlık endeksi” olarak kullanılır.³⁷ Bu endeks değeri 0 ile 100 arasında değer almakta ve 100’e (0’a) yaklaştığında temsilde adaletsizlik artmaktadır (azalmaktadır).

Tablo 10-3. 2002-2018 MV Genel Seçimlerinde Orantısızlık Endeks Değerleri

Yıllar	Orantısızlık Endeksi (%)
2002	31,72
2007	15,42
2011	9,62
2015 (Haziran)	6,03
2015 (Kasım)	8,13
2018	6,57
2018 (İttifak Olmasa İdi)	11,10

Tablo 10-3’te görüldüğü üzere 2002, 2007 ve 2011 seçimlerinde temsilde adalet diğer seçimlere nazaran daha azdır. Bir başka deyişle bu 3 seçimde sandalye-oy orantısızlığı diğer seçimlere göre daha yüksek seviyededir.

2018 seçimi ise -İttifak sisteminin de uygulanmasıyla / etkisiyle- son 6 seçim arasında (2015 Haziran seçimiyle birlikte) temsilde adalet düzeyinin en yüksek olduğu seçimlerden biridir.

³⁷ Literatürde bu tanımın dışında da kullanılan “orantısızlık endeksleri” olmakla beraber bu tanım en yaygın kullanılanlardan biridir.

Fakat 2018 seçimlerinde, Tablo 10-4'ün son satırında gözüktüğü üzere, “eğer ittifak sistemi uygulanmasa idi” (Bkz. yukarıdaki bölümdeki SEN1) 2018 seçimlerinde orantısızlık endeksi 11,10 olacak yani son 6 seçim arasında temsilde adaletin en az sağlandığı 3. seçim olacaktı. Bu sonuç ittifak sisteminin seçim barajını ortadan kaldırması suretiyle temsilde adaletle ne ölçüde katkıda sağladığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Temsilde adaleti değerlendirmek açısından çalışmaya ilave bir senaryo analizi dâhil edilmiştir:

SEN3 adı verilen bu analizde HDP ve İYİ Parti'nin aynı anda baraj altı kaldığı durum analiz edilmiştir. Bu senaryoda HDP'nin baraj altında oy aldığı ve İYİ Parti'nin de Millet İttifakı'na dâhil olmadığı varsayılmıştır. Böylelikle %10 barajının hem HDP açısından bir engel olabileceği hem de ittifaka katılmamış İYİ Parti'nin de yine %10 barajına takıldığı bir durumda, seçim barajının temsilde adaleti ittifaka katılmayan partiler açısından ne kadar zedeleyebileceği sayısal olarak ortaya konmuştur.

Sonuçlar Tablo 10-4'te sunulmaktadır.

Tablo 10-4. HDP ve İYİ Parti'nin Olası Baraj Altı Olma Durumu Senaryosu (SEN3) Sonuçları

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	SP	HDP	TOPLAM
GERÇEKLEŞEN	295	49	146	43	0	67	600
SEN3	384	64	151	0	1	0	600

Bu simülasyonda öne çıkan sonuçlardan bazıları şunlardır:

- Gerçekleşen durumda AK Parti mevcut oy oranı olan %42,56 ile sandalyelerin %49,16'sını almakta, fakat SEN3 ile nitelenen senaryoda yani HDP ve İYİ Parti'nin aynı anda baraj altı kalması durumunda ise, aynı oy oranı ile sandalyelerin %64'üne sahip olmaktadır. Bu sonuçlar, yeni sistemin (ittifaklarla birlikte %10 seçim barajını ittifaka katılan partiler için ortadan kaldırırsa da) ittifaka katılmayan partiler için yine önemli bir engel olduğunu ve bu bakımdan temsilde adaleti önemli ölçüde (olumsuz yönde) etkileyebileceğini göstermektedir.
- SEN3 sonuçlarına göre AK Parti hem salt çoğunluğu kazanmakta hem de Anayasa değişikliklerini referanduma götürme nisabını

($3/5*600=360$ MV) aşmaktadır. Ayrıca, Cumhur İttifakı da 448 toplam MV ile ($2/3*600$) 400 MV'ni aşarak Anayasayı değiştirme çoğunluğuna sahip olmaktadır.

10.4 Yeni Mecliste Güç Dengeleri / Güç Endeksleri: Konu Temelli (Issue Based) Koalisyonlar Dönemi mi Başlıyor?

Hiçbir partinin Meclis'te çoğunluğu elde edememesi ile "konu-temelli" (issue based) koalisyonlar döneminin başlayacağı düşünülebilir. Bu yaklaşımla, önümüzdeki dönemde partilerin koalisyon olasılıklarını da dikkate alan "güç endeksleri" (power index) önemli göstergeler olacaktır. Bu bakımdan bu kısımda, seçimin ardından Meclisin işleyişinde neler yaşanabileceğine ilişkin bir gösterge niteliği taşıyarak siyasi karar alıcılara yardımcı olabileceği düşünülerek, siyasi partilerin konu-temelli güç endeksleri hesaplanmış ve analiz edilmiştir.

Meclis'te mevcut seçim sonuçlarına göre oluşan sandalye dağılımı ve çok sayıda partinin yer aldığı düşünüldüğünde çeşitli karar yeter sayılarının sağlanmasını gerektiren durum ve konularda koalisyonlar yapılması gerekecektir. Diğer bir anlatımla, partilerin çeşitli karar yeter sayılarına (örneğin çoğunluk yeter sayısı olan 301 veya bir Anayasa değişikliğini referanduma götürme yeter sayısı olan 361 MV) ulaşmak için koalisyonlar veya iş birlikleri yapmaları gerekebilir. Partilerin sahip oldukları sandalye oranları temel alındığında her bir partinin koalisyonların oluşmasındaki belirleyici rolü o partinin "gücünü" yansıtmaktadır. Eğer parlamentoda üç veya üçten fazla parti varsa, bunların hiçbirinin çoğunluk nisabını aşamama olasılığı vardır. Bu durumlarda partiler çeşitli koalisyon ya da iş birliklerine giderler. Bu açıdan, bir kararın alınması için gerekli nisabı sağlayacak koalisyon bileşimleri özel bir önem arz eder. İşte bu belirleyici rol hesabına dayalı olarak her parti için 0 ile 1 arasında hesaplanan ve toplamı 1 olan endeksler mevcuttur.

Bunların en bilinenleri Shapley ve Shubik ile Banzhaf güç endeksleridir.³⁸ Ayrıca, Aleskerov (2006)'da bu endeksler partilerin

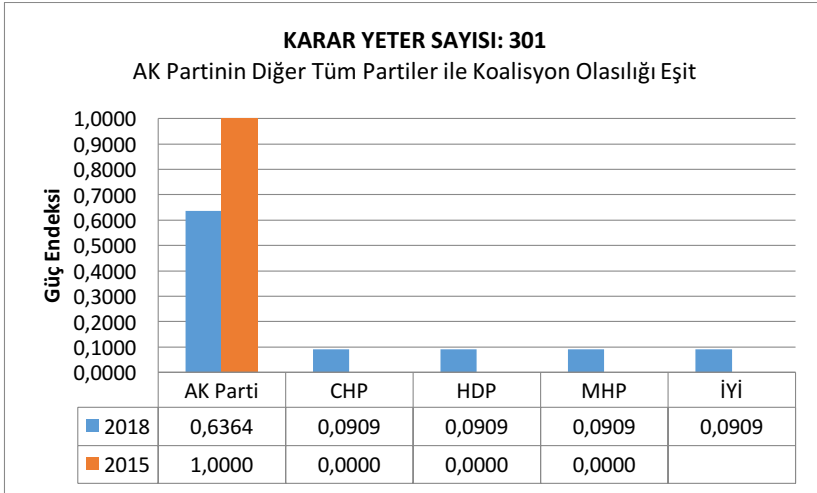
³⁸ Örneğin Meclis'te yer alan üç parti söz konusu ise (A, B, C) bunlar, tek elemanlı kümeleri de içine alacak şekilde 7 tane birleşimle koalisyon kurabilirler. Ancak bu koalisyonların bazıları ilgili karar kotasını (yeter sayısını) aşabilirken, bazıları aşamaz. Kotayı (yeter sayıyı) aşan koalisyonlara "kazanan", aşamayanlara ise "kaybeden" koalisyon denmektedir. Genel anlamda, herhangi bir partinin "kazanan" bir koalisyondan çekilmesi durumunda o koalisyon "kaybeden" haline dönüşüyorsa, bu türdeki

koalisyon yapma tercihleri / olasılıklarını da dikkate alan bir yapıya genişletilmiştir.

2018 Haziran seçimlerinden sonra ortaya çıkan mevcut Meclis yapısına göre koalisyonlarda Cumhur İttifakı'nın üyelerinin belirleyici olacağını öngörmek mümkündür. Buna göre yapılan hesaplamalarda elde edilen sonuçlar aşağıdaki grafiklerde gösterilmekte ve yorumlanmaktadır:

Şekil 10-1a ve Şekil 10-1b'de AK Parti'nin diğer tüm partilerle koalisyon olasılığının eşit olduğu varsayımı altında (klasik Banzhaf) hesaplanan güç endeksleri 2015 ve 2018 Meclisleri için karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Şekil1a'da karar yeter sayısı 301; Şekil 10-1b'de ise karar yeter sayısı 361 için hesaplamalar yapılmıştır.

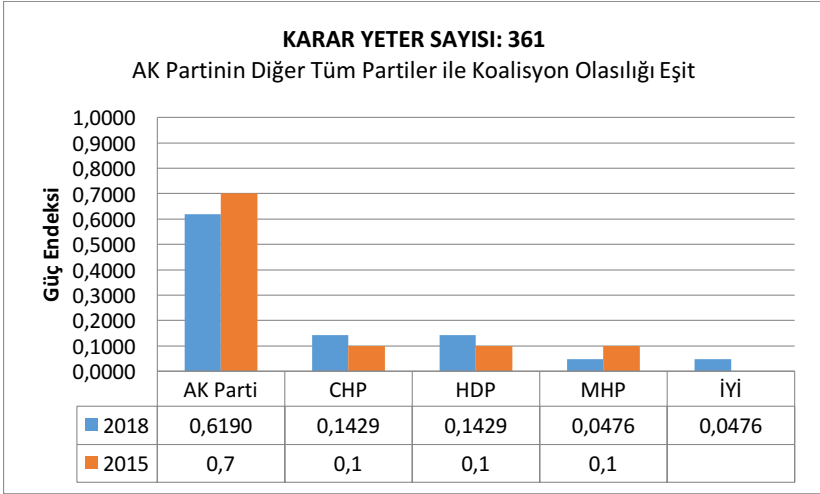
Şekil 10-1a.

koalisyonların tüm kazanan koalisyonlar içerisindeki payının o partinin Meclis içindeki gücünü gösterdiği düşünülmektedir.

Bu konudaki endeksler için formülasyon Göksel, T. & Çınar Y. (2011) 40-41. sayfalarında bulunabilir.

Şekil 10-1b.

Şekil 10-1a'dan 301 nisabına göre; 2015'te AK Parti'nin tek başına iktidar olmasının verdiği 1,00 güç endeks değerinden, 2018'deki Meclis dağılımına göre 0,64 endeks değerine düştüğü; kalan gücün ise diğer partiler arasında eşit oranda (0,09) paylaşıldığı görülmektedir.

Şekil 10-1b'de ise 361 nisabına göre 2015'te AK Parti'nin sahip olduğu 0,7'lik gücünün 2018'de 0,62'ye düştüğü; kalan gücün paylaşımında CHP ve HDP'nin 0,14'er endeks değerleriyle MHP ve İYİ Parti'nin 0,04'er olan güç değerlerinden daha iyi konumda oldukları görülmektedir. Buradan Anayasa değişikliğini referanduma götürmek üzere AK Parti'nin asıl olarak CHP ve HDP ile anlaştığı konularda daha kolay ilerleyebileceği anlaşılmaktadır.

Bunun dışında AK Parti'nin diğer tüm partilerle aynı oranda koalisyon yapma olasılığının olmadığı düşünülerek **301 nisabı için** aşağıdaki varsayımlara bağlı senaryolar oluşturulmuştur:

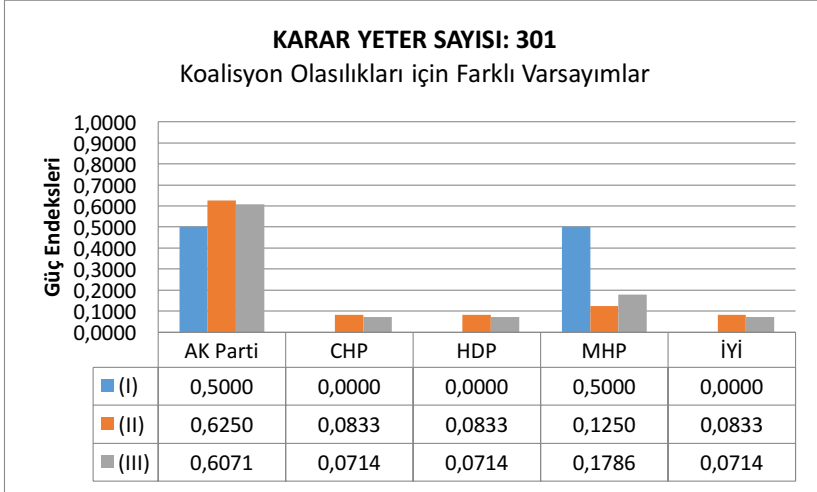
i) Senaryo (I): AK Parti sadece MHP ile koalisyon yapabilir. Yani diğer partiler koalisyon olasılığı 0'a eşittir.

ii) Senaryo (II): AK Parti MHP ile koalisyon yapabilir. Diğer tüm olası koalisyonların olasılığı AK Parti + MHP'ninkinin yarısıdır.

iii) Senaryo (III): AK Parti MHP ile koalisyon yapabilir. Diğer tüm olası koalisyonların olasılığı AK Parti + MHP'ninkinin 1/4'ü kadardır.

2018 Meclis aritmetiği baz alınarak bu senaryolara göre hesaplanan güç endeksleri aşağıdaki Şekil 10-2'de sunulmuştur:

Şekil 10-2.

Şekil 10-2'den çıkarılacak temel sonuç; Ak Parti'nin sadece MHP ile yapabileceği bir koalisyon konusunda gücü MHP ile eşit yani 0,50 iken, diğer partilerle de uzlaşabileceği konularda daha esnek davranabileceği ve gücünü arttırabileceğidir. Bu durumda MHP'nin gücü düşerken diğer partiler güç kazanmaktadırlar.

AK Parti'nin diğer tüm partilerle aynı oranda koalisyon yapma olasılığının olmadığı düşünülerek **361 nisabı için** benzer senaryolar (varsayımlar) oluşturularak da sonuçlara bakılabilir:

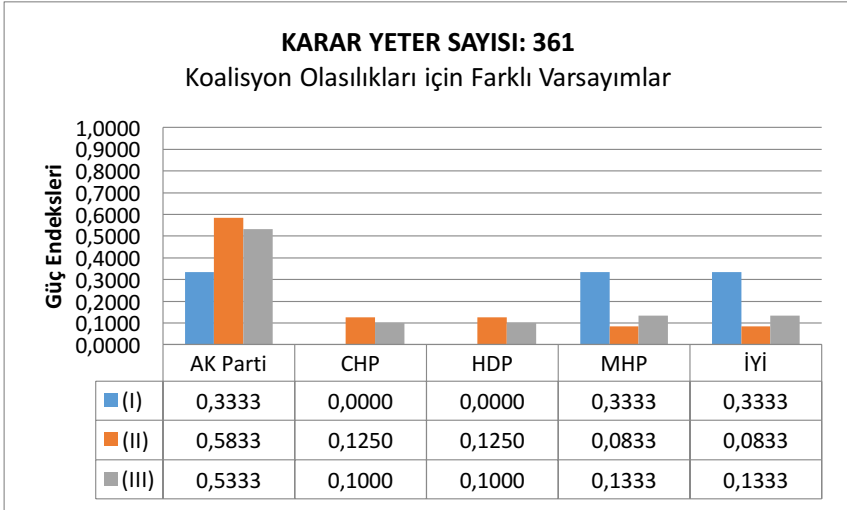
i) Senaryo (I): AK Parti sadece MHP ile koalisyon yapabilir. Ancak bu nisap için yeterli olmadığından, bu senaryoda sadece AKP + MHP + İYİ Partinin koalisyon yapabildiği bir durum incelenmiş, diğer tüm koalisyonlara 0 olasılık verilmiştir.

ii) Senaryo (II): AK Parti, MHP ve İYİ Parti ile koalisyon yapabilir. Diğer tüm olası koalisyonlar bunun yarısı olasılıkla gerçekleşebilir.

iii) Senaryo (III): AK Parti, MHP ve İYİ Parti ile koalisyon yapabilir. Diğer tüm olası koalisyonlar bunun 1/4'ü olasılıkla gerçekleşebilir.

2018 Meclis aritmetiği baz alınarak bu senaryolara göre hesaplanan güç endeksleri aşağıdaki Şekil 10-3'de sunulmuştur:

Şekil 10-3.

Şekil 10-3'ten çıkarılacak temel sonuç yine, bu sefer 361 karar yeter sayısı için; AK Parti'nin sadece MHP ve İYİ Parti ile yapabileceği bir koalisyon konusunda gücünün MHP ve İYİ Parti ile eşit yani 0,33 iken, diğer partilerle de uzlaşabileceği konularda daha esnek davranabileceği ve gücünü arttırabileceğidir. Bu durumda MHP ve İYİ Partinin güçleri düşerken diğer partiler güç kazanmaktadırlar.

Yukarıdaki hesaplamalara benzer analizler partilerin koalisyon olasılıkları ve çeşitli nisaplar belirlendiğinde durum ve konu bazında

Meclis'teki güç dengelerinin hesaplanması ve uzlaşi yollarının aranması için kullanılabilir.

10.5 Seçimin Genel Değerlendirmesi

Bu çalışmada öncelikle seçimin genel tablosu kısaca özetlenmiş, partilerin bölgesel bazda 2015 Kasım seçimlerine göre oy değişimi yaşadıkları bölgeler belirlenmiş; sonrasında ise seçim sonuçları yeni seçim sisteminin (ittifaklı seçim) etkileri ve temsilde adalet açılarından değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca, seçimin ardından oluşan Meclisin işleyişinde karar almada güç dengeleri bakımından neler yaşanabileceği, siyasi partilerin koalisyon yapma davranışlarına yön veren ve literatürde "Güç endeksleri (Power Index)" olarak bilinen endeksler hesaplanarak analiz edilmiştir.

2018 Haziran seçimi kesin sonuçlarına göre; Meclis'te salt çoğunluğa (301 MV) hiçbir parti tek başına ulaşamamıştır. Listelerden gelen isimlerle birlikte Meclis'te 8 parti temsil edilecektir. Bu açıdan temsilde adalet artmıştır. 2015 Kasım seçimlerinde yer almayan İYİ Parti'nin %9,96'lık oy oranına karşılık AK Parti'nin 6,94, CHP'nin 2,68 ve MHP'nin 0,80 puanlık oy kaybı olduğu görülmektedir. Elbette bunların doğrudan geçişler olduğu söylenemez. Örneğin AKP'den azalan oy MHP'ye oradan da İYİ Parti'ye geçmiş olabilir (benzeri geçiş örneklerini çoğaltmak mümkündür).

Ayrıca, MHP ve İYİ Parti'nin toplam oyu beraber düşünülüğünde Kasım 2015 seçimlerinde AK Parti'ye bu kesimden geçmiş oyların 2018 seçimlerinde yeniden bu kesimlere dönmüş olabileceği düşünülebilir. 2015 Kasım seçimleri ile kıyaslandığında 2018 Haziran seçimlerinde partilerin bölgesel bazda oy kayıp / kazançları incelendiğinde ilgi çekici sonuçlara ulaşılmıştır:

Ek'te sonuçları tablo halinde sunulan bu analize göre; AK Parti sadece 12 ilde oyunu 2015 Kasım seçimlerine göre artırmıştır. AK Parti'nin (en çok) oy kazandığı bu 12 il değerlendirildiğinde; neredeyse tamamının (Edirne hariç hepsinin) doğu ve güneydoğu illeri olduğu ve bu illerin %80'den fazlasının aynı zamanda HDP'nin en çok oy kaybettiği iller arasında bulunduğu göze çarpmaktadır. Diğer bir açıdan HDP'nin (en çok) oy kaybettiği 16 il bulunmaktadır ve bu iller incelendiğinde bunların neredeyse tamamında aynı zamanda Cumhur İttifakı'nın diğer üyesi olan MHP'nin oyunu artırdığı görülmektedir. Bu sonuçlar, özellikle doğu ve güneydoğu illerinde Kasım 2015 seçimine göre Cumhur İttifakı'nın önemli bir başarı elde ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

İYİ Parti'nin 24 Haziran 2018'de ilk defa katıldığı seçimlerde en fazla oy aldığı illerin çoğunluğunun aynı zamanda hem MHP'nin hem de İYİ Parti ile Millet İttifakı'nı oluşturan CHP'nin en fazla oy kaybettiği iller arasında olduğu bir diğer tespittir. MHP'nin en fazla oy kazandığı illerin aynı zamanda AK Parti'nin en fazla oy kaybettiği iller arasında olduğu da görülmüştür. Son olarak HDP'nin en fazla oy kazandığı iller ile CHP'nin en fazla oy kaybettiği illerin de büyük oranda örtüştüğü tespit edilmiştir.

Tüm bu sonuçlar doğrudan oy kaymalarını / geçişlerini göstermemekle birlikte, özellikle önümüzdeki yerel seçimler öncesinde tüm siyasi aktörlerin bölgesel olarak önemli çıkarımlar yapmasını sağlayabilir. Böyle bir analiz ve ilişkili siyasi değerlendirmeler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

İttifaklı seçim sisteminin 2018 Haziran seçimleri üzerindeki temel etkileri ise (oy davranışlarındaki değişiklik bir kenara bırakıldığında) şu şekilde açıklanabilir:

İttifaklı sistem, ittifakın olmadığı varsayımsal duruma göre temsilde adaleti önemli ölçüde arttırmıştır. İYİ Partinin Millet İttifakı'na dâhil olmadığı ve dolayısıyla %9,96'lık oy ile baraj altı kalması durumunda yaklaşık 5 milyon seçmenin iradesi Meclis dışında kalabilirdi. Bu durumda AK Parti tek başına mutlak çoğunluğa 322 MV ile ulaşmaktadır. Ayrıca, AK Parti 27 MV ve MHP 9 MV olmak üzere AKP + MHP toplamı 36 MV daha fazla çıkarmakta ve toplamları 380 MV ile 3/5 nisabını aşabilmektedir. Bu bakımdan ittifaklı seçim sistemi temsilde adaleti önemli ölçüde artırmış ve 2002-2018 döneminde gerçekleşen seçimler arasında temsilde adaletin en yüksek olduğu iki seçimden biri olmuştur. Dolayısıyla ittifaklı seçim sisteminin hem temsilde adalet, hem de Meclis aritmetiği bakımından bundan sonraki seçimlerde de sonuçları önemli ölçüde etkileyebileceği görülmektedir.

Son olarak, çalışmada hiçbir partinin Mecliste çoğunluğu elde edememesi nedeniyle Meclis'te karar almayı gerektiren durumlarda "konu-temelli" koalisyonlar döneminin başlayacağı varsayılmış, bu açıdan önümüzdeki dönemde partilerin koalisyon olasılıklarını da dikkate alan Güç Endekslerinin önemli göstergeler olacağı düşünülmüştür. Bu analizin temel sonucu 301 MV ile ulaşılan çoğunluk nisabına göre; 2015'te AK Parti'nin tek başına iktidar olmasının verdiği 1,00 güç endeks değerinden 2018'deki Meclis dağılımına göre 0,64 endeks değerine düştüğü, kalan gücün Meclis'e giren diğer partiler arasında eşit (0,09) paylaşıldığı görülmektedir.

Mevcut durumda, AK Parti'nin sadece MHP ile yapabileceği bir koalisyon konusunda gücü MHP ile eşit yani 0,50 iken, AK Parti diğer partilerle de uzlaşabileceği konularda daha esnek davranabilir ve gücünü arttırabilir. Bu durumda MHP'nin gücü düşerken diğer partiler güç kazanmaktadırlar.

360'tan fazla MV ile geçilen karar nisabına göre ise, 2015'te AK Parti'nin sahip olduğu 0,7'lik gücünün 2018'de 0,62'ye düştüğü; kalan gücün paylaşımında CHP ve HDP'nin 0,14'er endeks değerleriyle MHP ve İYİ Parti'nin 0,04'er gücünden daha iyi konumda oldukları tespit edilmiştir. Buradan bir Anayasa değişikliği teklifini referanduma götürmek üzere AK Parti'nin asıl olarak CHP ve HDP ile anlaştığı konularda daha kolay ilerleyebileceği anlaşılmaktadır.

Tüm sonuçlardan özetle, seçmenin bu seçimde stratejik oy davranışları gösterdiği ve bu davranışında siyasi tercihlerinin yanı sıra ittifaklı sistemin -siyasi yakınlaşmalar sağlaması ve barajın ittifak içindeki partiler için ortadan kaldırması özellikleri nedeniyle- önemli etkilerinin olduğu değerlendirilebilir. Bundan sonra ise Meclis çalışmalarında "konu temelli" koalisyonlar dönemi başlayabilir ve bu dönemde partiler diğerleriyle iş birliği yapmaya yanaştıkları ölçüde güçlerini arttırabilirler.

EK: KASIM 2015 SEÇİMLERİNE GÖRE 2018'DEKİ OY ORANI / YÜZDESİ FARKLARI

(2018 Oy oranı – 2015 Kasım Oy Oranı)³⁹

AK Parti		CHP		HDP		MHP		İYİ Parti	
İller	Fark (%)	İller	Fark (%)	Fark (%)	Fark (%)	İller	Fark (%)	İller	Fark (%)
Hakkâri	7,45	Kırşehir	7,67	Hatay	4,27	Yozgat	12,23	Burdur	19,93
Şırnak	7,08	Elazığ	4,72	Artvin	2,87	İğdır	11,23	Isparta	18,39
Tunceli	3,01	Yozgat	4,28	İzmir*	2,85	Düzce	10,29	Antalya	16,90
Siirt	2,30	Gümüşhane	2,67	Muğla	2,69	Erzincan	8,49	Çanakkale	16,77
Kars	2,28	Aksaray	2,53	Erzincan	2,57	Ordu	7,43	Muğla	16,48
Mardin	1,90	Kilis	2,44	Aydın	2,37	Sivas	7,15	Denizli	16,46
Ağrı	1,79	Siirt	2,38	Ankara*	2,35	Rize	7,04	Kırklareli	16,32
Van	1,74	Hakkâri	2,24	Tekirdağ	2,23	Malatya	6,87	Edirne	15,64
Edirne	1,60	Bayburt	2,22	Çorum	2,13	Bartın	6,60	Aydın	14,77
Bitlis	1,02	Mardin	1,96	Mersin	1,98	Şanlıurfa	6,53	Balıkesir	14,71
Ardahan	0,67	Kırkkale	1,65	Balıkesir	1,94	Bayburt	6,38	Giresun	14,38
Diyarbakır	0,08	Şırnak	1,65	Kocaeli	1,85	Adıyaman	6,19	Bilecik	14,11
Kırklareli	-0,79	Ağrı	1,61	İstanbul*	1,80	Erzurum	4,20	Kırkkale	13,66
Sinop	-1,00	Erzurum	1,44	Antalya	1,78	Bingöl	4,11	Mersin	13,56
Aydın	-1,33	Neveşehir	1,41	Adana	1,76	Konya	4,09	Manisa	13,56
Muş	-1,46	Karabük	1,41	Eskişehir	1,71	Bolu	4,06	Afyonkarahisar	13,38
Muğla	-1,72	Malatya	1,40	Çanakkale	1,67	Samsun	3,74	Osmaniye	13,35
Adana	-2,13	Şanlıurfa	1,18	Manisa	1,62	K.Maraş	3,40	Eskişehir	13,20
İzmir*	-2,33	Van	1,18	Edirne	1,62	Kırkkale	3,37	Uşak	12,70
Çanakkale	-2,38	Muş	1,14	Kırklareli	1,57	Siirt	3,37	Bursa*	12,45
Mersin	-2,42	Karaman	1,11	Bursa*	1,56	Tunceli	3,14	Karabük	12,17
Tekirdağ	-2,43	İğdır	1,10	Amasya	1,49	Kayseri	3,12	Adana	12,15
Bilecik	-3,01	Diyarbakır	0,94	Yalova	1,46	Gaziantep	3,10	Amasya	12,11

³⁹ Tabloda partiler bazında en fazla oy kaybı/kazancı yaşanan iller için koyu (bold) boyanmış ve vurgulanmış satırlar incelenebilir. Tabloda en çok oy kazanılan iller (oy kazancı varsa ilk 25 il) koyu siyah, her parti için sıralamada en alta kalan iller (oy kaybı varsa ilk 25 il) ise koyu kırmızı vurgulanmıştır. Örneğin AK Parti'de oy kazancı olan 12 il, HDP'de oy kaybı olan 16 il olduğundan (25'ten az) yalnızca bu iller vurgulanmıştır. İYİ Parti'de ise oy kaybı olan il olamayacağından ilk 25 il vurgulanmıştır.

Uşak	-3,10	Bingöl	0,84	Gaziantep	1,42	Şırnak	2,77	Ankara*	12,10
Zonguldak	-3,38	Adıyaman	0,80	Malatya	1,40	Kütahya	2,62	Çankır	11,87
Batman	-3,47	Çankır	0,80	Denizli	1,37	Aksaray	2,45	Niğde	11,84
Manisa	-3,84	Batman	0,68	Uşak	1,36	Muş	2,45	Tekirdağ	11,74
Balıkesir	-4,14	Konya	0,50	Tokat	1,35	Hakkari	2,26	Karaman	11,54
Amasya	-4,34	Sivas	0,45	Sivas	1,27	Bitlis	2,14	Gümüşhane	11,34
Eskişehir	-4,37	Kütahya	0,28	Adıyaman	1,21	Hatay	2,13	Trabzon	11,17
Artvin	-4,68	K.Maraş	0,23	Ardahan	1,19	Kilis	1,99	Kayseri	11,01
Denizli	-4,73	Amasya	0,22	Sinop	1,18	Niğde	1,94	Samsun	10,88
Yalova	-4,97	Kayseri	0,14	Burdur	1,18	Van	1,94	İzmir*	10,88
Isparta	-5,40	Osmaniye	-0,03	Samsun	1,13	Mardin	1,84	Kütahya	10,61
İstanbul*	-6,06	Bitlis	-0,03	Zonguldak	1,12	Çorum	1,68	Aksaray	10,54
Bartın	-6,28	Niğde	-0,19	Kayseri	1,08	Tokat	1,53	Kocaeli	10,31
Antalya	-6,36	Kars	-0,78	Konya	1,03	Sakarya	1,40	Artvin	10,24
Karabük	-6,72	Gaziantep	-1,14	Sakarya	1,02	Zonguldak	1,34	Kilis	10,16
Hatay	-6,98	Bolu	-1,23	Bolu	0,99	Kastamonu	1,20	Kırşehir	10,13
Burdur	-7,44	Trabzon	-1,24	Giresun	0,98	Ağn	0,98	Yalova	9,79
Kastamonu	-7,76	Kastamonu	-1,42	Ordu	0,98	Diyarbakır	0,78	K.Maraş	9,63
Bursa*	-7,79	Tokat	-1,54	Isparta	0,98	Batman	0,58	Sakarya	9,39
Afyonkarahisar	-8,02	Sakarya	-1,67	Bilecik	0,94	Trabzon	0,43	Tokat	9,34
Kocaeli	-8,19	Çorum	-1,74	Niğde	0,94	Kocaeli	0,12	Kastamonu	9,32
Giresun	-8,21	Ordu	-1,75	Kırkkale	0,93	Elazığ	0,09	Sinop	9,29
Ankara*	-8,36	Afyonkarahisar	-1,78	Osmaniye	0,93	İstanbul*	-0,33	Neşehir	9,00
Çorum	-9,29	Rize	-1,83	Bartın	0,89	Neşehir	-0,50	Konya	8,96
Bingöl	-9,32	Düzce	-1,85	Rize	0,86	Ankara*	-1,09	Bolu	8,55
Sakarya	-9,42	Tunceli	-1,91	Trabzon	0,84	Karaman	-1,25	Ordu	8,47
Kırşehir	-9,43	Uşak	-2,21	Yozgat	0,84	Sinop	-1,48	Çorum	8,41
Neşehir	-9,61	Giresun	-2,24	Düzce	0,84	Bursa*	-1,65	Erzurum	8,15
Tokat	-9,64	Erzincan	-2,32	Karabük	0,83	Çankır	-2,05	İstanbul*	7,99
Çankır	-9,88	Yalova	-3,06	Neşehir	0,82	Yalova	-2,10	Zonguldak	7,81
Gaziantep	-10,23	Artvin	-3,14	Aksaray	0,79	Ardahan	-2,13	Elazığ	7,67
İğdır	-10,25	Samsun	-3,15	Karaman	0,76	Gümüşhane	-2,54	Yozgat	7,40
Osmaniye	-10,48	Ardahan	-3,16	Kastamonu	0,75	Tekirdağ	-2,70	Kars	7,36
Bolu	-10,69	Kocaeli	-3,34	Kilis	0,75	Eskişehir	-2,81	Sivas	6,81
Trabzon	-10,83	Manisa	-3,37	Kütahya	0,73	Osmaniye	-2,90	Düzce	6,74
Rize	-11,03	Adana	-3,72	Afyonkarahisar	0,70	Afyonkarahisar	-3,05	Gaziantep	6,68

Karaman	-11,09	Mersin	-3,72	Çankırı	0,69	Artvin	-3,29	Hatay	6,53
Yozgat	-11,44	Bursa*	-3,95	Bayburt	0,63	Giresun	-3,42	Bayburt	6,15
Gümüşhane	-11,47	İstanbul*	-3,99	Gümüşhane	0,58	Bilecik	-4,70	Rize	6,01
Samsun	-11,72	Antalya	-4,17	Şanlıurfa	0,46	İzmir*	-5,06	Iğdır	5,87
Şanlıurfa	-11,90	Balıkesir	-4,27	Kahramanmaraş	0,45	Kars	-5,23	Bartın	5,84
Erzincan	-11,99	Bartın	-4,72	Kırşehir	0,01	Denizli	-5,51	Adıyaman	5,27
Elazığ	-12,23	Ankara*	-4,73	Erzurum	-0,19	Edirne	-5,63	Ardahan	5,12
Kütahya	-12,79	Burdur	-4,78	Elazığ	-0,92	Karabük	-6,18	Muş	4,31
Erzurum	-13,27	Isparta	-4,87	Kars	-2,57	Manisa	-6,51	Malatya	4,27
Niğde	-13,31	İzmir*	-5,46	Bingöl	-2,64	Burdur	-7,22	Erzincan	4,17
K.Maraş	-13,33	Sinop	-5,53	Tunceli	-4,82	Balıkesir	-7,23	Bingöl	4,08
Sivas	-14,00	Hatay	-5,54	Ağrı	-5,91	Isparta	-7,33	Bitlis	3,28
Malatya	-14,01	Zonguldak	-5,65	Batman	-6,08	Kırşehir	-7,35	Diyarbakır	2,79
Adıyaman	-14,36	Bilecik	-5,67	Van	-6,21	Antalya	-7,49	Şırnak	1,98
Ordu	-14,53	Çanakkale	-5,74	Siirt	-7,21	Kırklareli	-7,52	Şanlıurfa	1,86
Düzce	-14,69	Denizli	-6,27	Diyarbakır	-7,28	Uşak	-7,63	Ağrı	1,66
Kilis	-14,76	Eskişehir	-6,44	Muş	-7,32	Aydın	-7,67	Tunceli	1,65
Kayseri	-14,94	Aydın	-6,88	Bitlis	-7,40	Adana	-7,84	Siirt	1,59
Konya	-15,10	Tekirdağ	-7,49	Iğdır	-8,41	Amasya	-8,15	Hakkâri	1,31
Aksaray	-15,47	Muğla	-7,51	Mardin	-9,08	Muğla	-8,46	Van	1,27
Bayburt	-15,90	Kırklareli	-8,23	Hakkari	-13,54	Mersin	-8,62	Batman	1,20
Çanakkale	-18,64	Edirne	-11,60	Şırnak	-15,29	Çanakkale	-8,67	Mardin	1,13

(*) Ankara ve Bursa'da 2015'ten 2018'e bölge sayısı değiştiğinden, Ankara, Bursa, İstanbul ve İzmir tek bir bölge (il) olarak sunulmuştur.

Son Söz

Bu kitapta, hükümet sistemi tartışmaları ve yaklaşık son on yıllık yakın geçmişte değiştirilen ya da değiştirilmesi kamuoyunda tartışılan seçim parametreleri üzerine sayısal analizler yapılmış ve bu analizler sonucunda elde edilen nesnel ölçütlerle politika yapıcılara öneriler sunulmuştur. Bu analiz, tartışma ve önerilerin temelinde ise Anayasamızda da belirtilen “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinin dengeli bir şekilde yürütülmesi esas alınmıştır.

Türkiye tarihinin son on yıllık yakın geçmişinde hükümet ve seçim sistemleri için birçok öneri sunuldu, tartışıldı ve bunların bir kısmı hayata geçirildi. Bu kitapta, uygulamaya konan ya da konmasa da üzerinde kamuoyunun tartıştığı hemen hemen bütün seçim parametrelerinin seçim sistemi ve sonuçları üzerindeki olası etkileri sayısal ölçütlerle analiz edildi. Analiz edilen parametreler arasında seçim barajı, seçim çevresi büyüklüğü, dar ve daraltılmış bölge, seçim bölgesine tahsis edilmesi gereken milletvekili sayısı, sandalye dağıtım mekanizmaları ve bu bağlamda 2018 genel seçimlerinde uygulanan iki aşamalı d’Hondt sandalye dağıtım yöntemi yer almaktadır. Bu çerçevede kitabımızın amacı da, yukarıda da vurgulandığı üzere, mümkün olduğu ölçüde uzlaşmaya dayanan, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinin her ikisini de dikkate alan ve bilimsel temeller üzerine kurulan sistem önerileri sunmaktır.

İşte bu düşüncelerden hareketle, yönetimde istikrar ilkesinden ödün vermeden (ya da görece az ödün vererek) temsilde adaleti daha yüksek düzeyde sağlamanın mümkün olup olmadığını ve eğer mümkünse bu amaçla sistemde ne tür ve hangi ölçüde düzenlemelere ihtiyaç olduğunu araştırdık. Tabii konjonktürel değişim ile birlikte araştırma sorusu “Temsilde adaleti zedelemeyen yönetimde istikrarı artırmak mümkün müdür?” şeklinde de değiştirilebilir.

Kitapta farklı sistem parametrelerinin analiz edildiği on bölüm bulunmakta ve her bölümün kendi içinde ilgili parametre değişikliklerinin olası etkileri ve ilişkili politika önerilerimiz yer almaktadır. Kitabın içinde detaylı bir şekilde politika önerilerine yer verildiği için “Son Söz” kısmında -tekrara düşmemek adına- sonuç ve politika önerileri sadece ana hatlarıyla sunulacaktır:

- Hükümet sistemi değerlendirmelerine ilişkin olarak, sistemlere verilen isimlere veya sistem türlerine (başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter) ilişkin önyargılardan uzak olunması gerektiği;

zira bir ülkenin hak ve özgürlükleri ve yönetim sistemleri arasında sistematik bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

- Yaptığımız birçok farklı analizde seçim barajının belirli bir seviyeye kadar düşürülmesinin Türkiye’de yönetimde istikrarı zedelemekten temsilde adaleti artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Seçim çevresine tahsis edilen milletvekilliği sayısı için önerdiğimiz matematiksel metot milletvekili başına nüfusu Türkiye genelinde birbirine yaklaştırması suretiyle hiçbir şekilde yönetimde istikrarı zedelemekten YSK yöntemine göre temsilde adaleti artırmaktadır.
- Daraltılmış ve özellikle dar bölge analizlerinde, bu sistemlerin seçim konjonktüründe bölgesinde en yüksek oy olan birinci partiye önemli ölçüde avantaj sağladıkları ve temsilde adaleti bozucu yönde etki yaptıkları tespit edilmiştir.
- Yapılan analizlerde Türkiye’de temsilde adalet konusunda pek tartışmaya açılmayan ama birçok parametreden daha etkili olan sandalye dağıtım mekanizmalarının oldukça önemli olduğu tespiti yapılmıştır.
- Seçim öncesi ittifak sisteminin eğer güç kaybedilmek istenmiyorsa tüm partileri ittifak yapmaya teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
- Ayrıca ittifaklı seçim sisteminde en azından ikinci aşamada d’Hondt yerine farklı bir sandalye dağıtım mekanizmasının kullanılmasının ittifak içi temsilde adaleti artıracığı yine analizler sonucunda tespit edilmiştir.

Bu çalışma ile olabildiğince objektif yaklaşımlarla elde ettiğimiz bulgularımızı toplumun ve tüm siyasi aktörlerin değerlendirmesine sunuyoruz. Tahminimiz, gelecek dönemlerde de bu parametrelerin ve/veya yenilerinin üzerinde tartışmaların süreceği yönündedir. Bu bağlamda çalışmamızın gelecek dönemlerde de, yapılabilecek olan hükümet ya da seçim sistem değişikliklerine bir ölçüde katkıda bulunacağını umuyoruz.

KAYNAKLAR

- [1] Aleskerov F. (2006). "Power indices taking into account agents' preferences". In: B. Simeone & F. Pukelsheim (eds), *Mathematics and Democracy*, Berlin: Springer, 1-18.
- [2] Aleskerov, F., Ersel H., Sabuncu, Y. (2010). "Seçimden Koalisyona: Siyasal Karar Alma", 2. Basım, Efil Yayınevi, Ankara.
- [3] Aleskerov, F., Ersel, H., Sabuncu, Y. (1999). "Seçimden Koalisyona: Siyasal Karar Alma", 1. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [4] Aleskerov, F., Platonov, V. (2005) "Measuring Disproportionality in PR Systems", *AÜ. SBF Dergisi*, 60 (4), pp. 23-34.
- [5] Anckar, C. (1997). "Determinants of Disproportionality and Wasted Votes", *Electoral Studies*, 16 (4), pp. 501-515.
- [6] Banzhaf, (1965). "Weighted Voting Doesn't Work: A Mathematical Analysis", *Rutgers Law Review*, 19, pp. 317-343.
- [7] Freedom House. www.freedomhouse.org.
- [8] Frye, Timothy. (1997). A politics of institutional choice: Post-communist presidencies. *Comparative Political Studies*, 30, 523-552.
- [9] Gallagher, M. (1991). "Proportionality, disproportionality and electoral systems", *Electoral Studies* 10, pp. 33-51.
- [10] Gambarelli, G. (1994) "Power Indices for Political and Financial Decision Making: A Review", *Annals of Operations Research*, 51, pp. 165-173.
- [11] Göksel, T. & Çınar, Y. (2011a). *Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri*, TEPAV Yayını No.58, Ankara.
- [12] Göksel, T. & Çınar, Y. (2011b). "Türkiye Seçimlerinde Barajın Etkilerine Yönelik Senaryo Analizleri ve Optimal Barajın Belirlenmesi için bir Model Önerisi", *İktisat İşletme ve Finans*, 26 (302), s. 75-108.
- [13] http://info.worldbank.org/governance/wgi/mc_countries.asp
- [14] Huskey, E. (1995) "Democracy and Institutional Design in Russia", http://elliott.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/04-04_huskey.pdf%20 (erişim: 24.10.2012).

- [15] Kalaycıoğlu, E., Sertel M. (1995). "Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru", TÜSiAD, İstanbul.
- [16] Karpov A. (2008). "Measurement of Disproportionality in Proportional Representation Systems", *Mathematical and Computer Modelling*, 48, pp. 1421-1438.
- [17] Lijphart, A. (1986). "Degrees of proportionality of proportional representation formulas". In: Grofman, B., Lijphart, A. (Eds.), *Electoral Laws and Their Political Consequences*, pp. 170–179.
- [18] Lijphart, A. (1994). "Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies", 1945-1990. Oxford University Press, New York.
- [19] Lijphart, A. (1997). "Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma." *American Political Science Review* 91, pp. 1-14.
- [20] Metcalf, L.K. (2000). *Measuring Presidential Power*, *Comparative Political Studies*, 33: 660-685.
- [21] Nousiainen, J. (2001) "From Semi-Presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 24, No. 2, Nordic Political Science Association.
- [22] Schuster, K., Pukelsheim, F., Drton, M., Draper, N.R. (2003). "Seat biases of apportionment methods for proportional representation", *Electoral Studies* 22, 651–676.
- [23] Shapley L.S., Shubik M. (1954). "A method for evaluating the distribution of power in a committee system", *American Political Science Review*, 48, pp. 787–792.
- [24] Shugart, M.S. & Carey, J.M. (1992). *Presidents and assemblies: Constitutional design and electoral dynamics*. New York: Cambridge University Press.
- [25] Taagepera, R., Shugart, M.S. (1989). "Seats and Votes — The Effects and Determinants of Electoral Systems", New Haven: Yale University Press.
- [26] TEPAV. (2012) "Yürütmede Yetki Temerküz Puanlaması" Çalışması.
- [27] The World Justice Project. <http://worldjusticeproject.org>.

- [28] The Worldwide Governance Indicators.
- [29] Tuncer, E. (2006) "Türkiye'de Seçim Uygulamaları / Sorunları Işığında Temsilde Adalet – Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", *Anayasa Yargısı* 23, s. 167-182.
- [30] Türk, H. S., Tuncer, E. (1995) *Türkiye için Nasıl bir Seçim Sistemi?* Tesav Yayınları, Ankara.

tepav

Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı
Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler
ve Politika Önerileri

Bu kitap, Yetkin Çınar ve Türkmen Göksel’in seçim sisteminin esaslarına ve değişiklik önerilerine ilişkin 2011’de TEPAV tarafından yayınlanan “Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri” başlıklı kitaplarının devamı niteliğindedir. Yakın dönemde hükümet ve seçim sistemine ilişkin değişikliklerin ve önerilerin ışığında; seçim sistemin önemli parametreleri olan bölge büyüklüğü, sandalye dağıtım yöntemi ve ittifaklı sistemin etkilerini, yine temsilde adalet ve yönetimde istikrarın nesnel ölçütleri bağlamında ele almaktadır. Bunun yanı sıra hükümet sistemi tartışmalarında yararlanılabilecek olan yürütmenin başında toplanan gücün hesaplanmasına ilişkin nesnel ölçütler sunmaktadır.

9 789944 927734